

BES^eDA

E L E K T R O N S K A   K N J I G A

Boris Pahor

Kres v pristanu

O M N I B U S

BESeDA

Boris Pahor

KRES V PRISTANU

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-057-X

---

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

Vsebina

Žrelo kamnitega leva	8
Kres v pristanu	43
Metulj na obešalniku	101
Brodolom	108
Rože za gobavca	150
Orient-ekspres	165
Nesluteno vprašanje	200

*V*i imate lahko radi New York, Neapelj ali Marseille. O tem ni nobenega dvoma. Rodili ste se v Parizu, Captownu ali San Franciscu ali pa ste v teh mestih našli svojo drugo domovino in rečete: »Moj dragi Pariz.« Ali pa vzkliknete: »Dragi stari New York!« Kakor na primer prisrčno vzklikne Saroyan, ki so mu starši prišli iz Armenije v Kalifornijo. In to seve rečete na tisti nezamenljivi način, ki z njim človek izrazi globoko navezanost na neko mesto. In naj bo potem takšen vzклик preveden v kateri koli jezik sveta, vsakdo bo čutil to, kar ste čutili vi, ko ste ga izrekli ali ga napisali. Takšna je narava človekova. In ne barva njegove kože ne oblika njegovega nosu ne bosta preprečevala, da ne bi razumel, kaj so za vas ulice tistega mesta, njegovi trgi in mostovi. Narobe, znašel se bo z mislijo natanko tam, kjer je tisti most, tisto obrežje, tisti svetilnik, ki so vam pri srcu.

To je takšen zakon v človeku. In prav je, da je takó.

A bil je čas, ko se je postavilo vse na glavo, če je slovenski človek rekel: »Moj dragi Trst.« Tudi tisto človeško pravilo se je takoj spremenilo. To, kakor da za nas ne velja. In vendar, glejte, več ko ducat stoletij smo na ti jadranski obali, takó da je skoraj ni ulice našega mesta, ki ne bi bila prej gmajna ali

njivica naših kmetičev ali pa soline Nikolaja Petača. A ni pomagalo nič. Prastara ljubezen je ostajala zmeraj brez odmeva. Kakor da je okoli nas sama gluhota. In takrat smo si sredi obupa večkrat rekli, da so črnici zares veliki reveži, a da smo mi še večji. Zakaj njih vsaj izdaja temna polt, nas pa nič. In mi ne živimo ločeni od Italijanov, smo belokožci kakor oni, smo Arijci kakor oni. Da, čisto beli smo in naša stanovanja so v istih hišah kakor njihova: eno naše, eno njihovo, eno njihovo, eno naše. In ženimo se med seboj in spajamo romanski čar s slovanskim čarom. Ne veste za tržaške deklice? O, cvet deklet, vam rečem.

Saj, a če se dve plemeni križata, potem sta pač dve. Ne, ne, motite se. Ni takó. Našega plemena ni smelo biti. Ga ni bilo. Kakó, ni bilo? Ni bilo, verjemite mi. Zakaj mi smo bili in hkrati nismo bili. Kakor voda v pesku: je in ni. Takó da je bilo v resnici bolje biti črncem ali mulat. Dosti bolje. Kajti omejen človek črnca lahko sovraži, ne more pa reči, da ga ni. Kot črna zastava mu zmeraj plapolala pred licem in mu draži jezne oči. Na nikak način pa ga ne more zatajiti. In še to prednost ima črni človek, da lahko napade črno ženo, ko zaradi velikega ponižanja pobesni in krikne: »Daj, črnka, da v tvojem vonju posilim svoj obup.« Slovenski človek pa tudi tega ni mogel. Smo pač čisto navadni belci. Nobenega posebnega vonja nimajo naša dekleta.

Prav gotovo segajo korenike tega gorja zelo daleč nazaj v zgodovino, pravzaprav do samega začetka težke usode vseh slovenskih ljudi, ne samo tržaških. To so tisti sledovi nesreče, ki se narodu vpiše v srce, ko pride pod tujo oblast. A za primorskega človeka se je najhuje pričelo prav v tem našem stoletju in ravno takrat, ko so se po koncu prve svetovne vojske drugi Slovenci združili s svojimi slovanskimi sosedi v novi državi.

Obmorska zemlja, ki postane 1918. leta italijanska obmejna provinca in se razširi od Trsta do Kanina in Mangrta in Snežnika. In da je gorje še večje, zajame takrat italijanski polotok blaznost, ki je odeta v črno srajco in nosi na glavi črn fes. Da, cela država ječi pod fašističnim trinoštvom, ki traja četrto stoletja, a huda ura, ki je z njim prišla nad našo pokrajino, je na poseben način nezaslišana in divja. Mora je to, ki ugonablja zavesti ljudi, strah je, ki se sesa v mozeg in možgane otrok. Ker zaradi slovenske besede gorijo hiše in gledališča. Zaradi nje posiljujejo ljudi z ricinovim oljem. In streli odmevajo po ulicah. In zapori so dve desetletji polni. In spet je ogenj za slovensko knjigo kakor za kup odvrženega pohištva, v katerem so se zaredile stenice. In za tistega, ki se je uprl, je bil svinec v hrbet.

Da, zgodbe, ki sledijo, skušajo prikazati današnjim mladim ljudem podobo te mračne polpretekle dobe našega občestva. Razen prve. Ta zgodba je narobe uvod. Slovenski dečki skupaj z italijanskimi sovrstniki kradejo za časa prve

svetovne vojske premog, zato da bi njihove matere imele s čim kuriti. Nič ne slutijo gorja, ki bo prišlo. Samo plenijo tovarne železniške vozove, so samo lačni kakor kateri koli drugi otroci kjer koli na svetu v vojnem času.

In prav lahko bi ostali navadni otroci in dečki na srečnem obrežju, da ni prišel črn oblak, velika krivica, ki je zasenčila lesket morja v njihovih očeh.

Žrelo kamnitega leva

1

Trinadstropne hišice loči od proge na pol zelena, na pol razdrapana gmajnica. Vrvi od kolca do kolca in na vrveh perilo, ki se suši. Perilo pozimi v burji podivjane zastavice, poleti bela onemoglost v pripeki. Poleti prav takó onemogla in zaspana tudi kamnita struga pod gmajnico in njene tračnice, na katerih se svetijo podolgovate kovinske oči.

Zid je pod gmajno visok, zato se vzpenja od hišic do ceste most s stopničkami na obeh straneh; onstran mosta pa je bela cesta in spet zid. Pod njim se blešči do morja labirint tračnic.

Majhne lokomotive sopihajo, ko prevažajo tovarne vlake s tira na tir. In kakor čudež je, da najdejo zmeraj pravega v poplavi tračnic in kretnic. A kakšenkrat se vendar ustrašijo, da so zgrešile, in takrat huškne iz zadrege para v piščal in njen oster brlizg odmeva od zidkov in mostov. Tudi železničar takrat zapiska in maha z rdečo zastavico, takó da se potem veriga vagonov spet vrača in bezlja samo eden stran po drugi progi kakor razposajeno telčko. Še bolj daleč so bazeni brez vode in jekleni ladjini boki so zaslonjeni s tramovi vse naokoli.

In tako visi ladja v zraku kakor ujeta v okostje velikan-
skih rib. Kladiva udarjajo ob jeklene plošče, lokomotiva
piska, zgoraj nad skladišči Nove luke pa so v zraku vra-
tovi žerjavov. Prav na vrhu se jim ostro prelamljajo že-
lezni šilasti gobci in ko trudno visijo nad zaliv, so vratovi
in gobci silnih žiraf, ki se jim jeklo vzporednih mišic živo
leskeče visoko v soncu.

A njim ni dosti mar za takšne široke razglede, rajši
gospodarijo na progi, ki teče prav pod gmajnico. Takó
ujeta v kamnito strugo je še bolj njihova; popolnoma jo
imajo v oblasti.

Društvo »Kavelj«, to so oni. Bil je Sergij, nato Aldo,
nato Bruno. Pa še drugi. Sedem. In dolgin Bruno je nji-
hov poglavar. Morebiti zato, ker je tako preklast. Po le-
tih je najbolj odrasel Aldo. Štirinajst let. Vsi drugi ima-
jo manj in so bosí, ker je poletje, kratke hlačke pa jim
drži ena naramnica počez čez prsi in čez rame od des-
ne na levo. Sedem, a niso vsi hkrati na pohodih.

Vojni čas je in sredi Miljskega zaliva sta zasidrani voj-
ni ladji *Tegetthoff* in *Wien*. A njih dosti bolj vznemirjajo
bitke letal nad luko. Ko šviga nad njimi Barmfield in luk-
nja italijanskim letalom stroje, da rišejo goreče vijuge po
zraku, preden čofnejo v morje, se jim dlani potijo. Takó
v razburjenju stiskajo pesti.

Prav pred Lloydovim stolpom so tisti dan opazili, da cepeta Lojzek za njimi; tedaj se je dolgin Bruno obrnil in stegnil roko.

»Pojdi proč!« je rekel.

Lojzek se je ustavil; zmedeno gleda skupinico, a bolj kakor strah je v njegovih očeh trmasto začudenje.

»Poberi se od tod!« je še rekel Bruno.

A Lojzek stoji na mestu, naramnica bele majice mu je zdrknila čez ramo. Za hip pogleda stran, nato se nape-to zazré v skupinico.

»Kaj je cesta tvoja?«

»Ti bomo že mi pokazali, čigava je,« je rekel Bruno.

In so se obrnili in nadaljevali pot vzdolž zidka.

»Saj še diši po mleku,« je rekel Gino. Posmehljivo se je nasmehnil.

»Ti molči!« Bruno se je zarežal. »Tebi mama odpenja hlačke!«

»Ni res,« je vzkliknil Gino. »Ni res!«

In društvo ‚Kavelj‘ se je zakrohotalo.

Bruno pa je objestno preložil preklo z desne rame na levo ramo. Tudi drugi imajo vsak svojo preklo, a njihove so grčaste in zvite. Njegova ne. Ravna in gladka je, ko da jo je pravkar uravnal mizarjev óblič.

Tedaj pride čez most Aldo. Na sredi mosta se za hip ustavi in se ogleda gor in dol po progi v kamnitem hod-

niku; nato se po stopničkah spusti k njim. Preklo ima na rami.

»Si spet pestoval,« je rekel Bruno. »A?«

»Danes ne,« je rekel Aldo. In nasmehnil se je in skomignil z rameni.

Sergij pa je rekel:

»Ni slišati vlaka.« In obrnil je uho proti progi.

»Dokler nismo na mestu, ga niti ne smemo slišati,« je rekel Aldo.

»Grem pogledat, če je že rdeči semafor.« To je rekel Gino in stopil k zidku, ko da hoče pokazati svojo zrelost, ko pa ga je Bruno prej takó osramotil.

»Je že rdeči semafor!« je vzkliknil. »Je že!«

A nihče ga ne gleda; že so hitreje stopili in se skobacali na zid. Cesta gre zdaj narahlo navzdol, zato je tudi zid bližje progi. Posedli so po zidu in noge jim visijo v prazno. Spodaj tračnice uravnavajo vijugo, ki jo je bil naredil ovinek; na drugi strani molí nad visokim zidom trava ožgane gmajne.

Sedijo na zidu drug ob drugem kakor ribiči na molu San Carlo ali za Ribjim trgom; samo da ne držijo med prsti nitk iz konjske žime, ampak prekle. In na koncu prekel so privezani železni kavljji. Raznovrstne prekle. A Brunova je najdaljša in njen kavelj ni privezan; z dvema vijakoma je pritrjen. Zato je njegovo orodje podobno kosi. Prvi je on s čopom plavih las in s poblejeno maji-

co, ki kaže polovico opečnatega hrbta. Drugi je Aldo, nižji, črnolas. Nato Sergij. Ta je tenek in ima glavico šilasto kakor bolha, lasé pa sprijete od olja. Od kuhinjskega. Ob njem Luciano s čepico iz časniškega papirja, kakršne si zvijejo zidarji. Najmanjši je na koncu za repek Gino.

Tako sedijo in čakajo. Trideset korakov stran, na levo molí iz stebra železni komolec s semaforjem na koncu. Tedaj je Gino zagledal Lojzka.

»Bruno!« je vzkliknil in sklonil glavo, da bi vzdolž sedeče vrste mogel videti Bruna. »Tale je spet tukaj, Bruno.«

»Lej, da ne cepneš dol,« je rekel Aldo in mahnil s preklo.

»Boš šel!« je nato kriknil Lojzku.

A Lojzek stoji na mestu.

»No, pa pridi,« pravi Bruno. »Cuzeljček ti bom dal!«

»Hahaha,« se krohota društvo ‚Kavelj‘.

»Prav tu pri roki ga imam,« je še rekel Bruno. In spet se je društvo zasmajalo.

Lojzek pa se ne gane. Stoji na cesti pod zidkom in jih gleda, kakor gleda psiček gospodarja in ne more razumeti, zakaj ga podi domov. Prsti bosih nog se mu utapljajo v prahu, ki je brizgnil skozi njih in jih pobelil.

»Teci na gmajno,« je čez hip spravljivo rekel Aldo.

»Si premajhen,« je rekel Gino, ki je v vrsti zadnji in Lojzku najbližji. »Ne razumeš, da si premajhen?«

»Pusti,« je rekel Sergij. »Bo prišel stražnik pa mu bo pokazal!«

Takrat je Bruno zakričal: »Vlak!«

Slišati je bilo lokomotivo, kako sope za ovinkom. Ni je še moč videti, a silno sope. In odmev globoke struge in odmev ovinka veča njeno sopenje. Prihaja težka in samosvoja po progi, ki je samo zanjo, in zdaj se bo vsak hip ob semaforju ustavila. Potem bo zavila pod podvoz, ki tam doli nosi široko cesto, in odpeljala bo vlak skozi zmešnjavo tračnic ob Novi luki. A zdaj še zmeraj nevidna sope in od zidovja odmeva, ko da za ovinkom udarjajo ob zid blazine iz mehkih jeklenih mrež.

Oni sedijo in njihove roke so nemirne. Oči pa prežijo na vlak, ki se bliža. Palic zdaj ni videti, ležijo počez na zidku in slonijo ob njem na cestni strani. Tam je Lojzek in njegove oči sledijo gibom dečkov na zidu. Zdaj je že bolje slišati vlak, in če bi se strojevodja ta hip ozrl kvišku, bi videl vrsto bingljajočih nog vzdolž zida. A menda vé zanje. Tudi za kavlje najbrž vé. A posel strojevodij je, da vodijo lokomotive. In pa ta, da jih ustavijo takrat, ko je na stebru pred njimi rdeči semafor. Kakor zdaj.

In takó se vlak ustavi in na mah se prikaže v zraku pet prekel in palic s kavlji na koncu in kavlji se zarijejo v premog na železniških vozovih. Ker uvrščeni vagoni so

vsi lepo zvrhani s kosi črne rude, ki se svetlika s srebrnimi luskinami v popoldanskem soncu. Roke se sunkovito stegujejo in se spet krčijo, in ko se krčijo, težko zaropota premog, ki ga kavljji suvajo z voza. Bobneči glas neenakomerne kamnite toče. Samo takrat, ko kos rude udari ob tračnice, drugače zazveni. Ozračje pa je napeto in tiho, takó da razločno prihajajo iz dokov daleč za njihovimi hrbti udarci kladiv ob ladjin bok.

»Danes ga bo dosti,« je zamrmral Bruno. Tisti hip pa se je vlak premaknil in odpeljal.

»Hitro!« je še rekel Bruno.

A vsi so že položili svoje orodje na zid. Zdaj se nihče ne meni za Lojzka. Zdaj leži plen tam spodaj. In se najprej zasuknejo na zidu, potem se docela obrnejo. Nazadnje se oprimejo z dlanmi zida in obvisijo na rokah. Visijo in s sklonjeno glavo med vzporednima rokama merijo razdaljo od stopal do dna. Potem se spustijo dol, in ko se bose noge dotaknejo tal, se v kolenih skrčijo, da so kakor vzmeti. A kljub temu se oni zvrnejo vznok in se morajo nato z uprtimi komolci vzdigniti s tračnic in s premoga. Z zida pa jim Gino vrže vrečo.

»Vrečo vrzi!« je zakričal Bruno spodaj, a vreča mu je prav takrat padla skoraj na obraz.

Potem na dnu kamnite soteske spretne roke hitro polnijo vrečo, zgoraj pa na zidu sedi Gino in se razgleduje po cesti.

»Še si tukaj,« je rekel Lojzku, a samo takó, mimogredé, kakor zaposlen odrasel človek majhnemu otroku. Potem spet obrne glavo in pregleduje cesto. Na desno vse do Lloydovega stolpa. Na levo vse do širokega mosta, ki vodi cesto čez tračnice. Žive duše nikjer. Bombniki so bili opoldan nad skladišči, nad tračnicami in žerjavi, zato na cesti ni ljudi. Vse mirno. Nobene nevarnosti. A vendar Gino nenadoma trzne z glavo kakor psiček, ki nepričakovano sproži v zrak uhlje in hitro zaniha s smrčkom, da bi ujel pravo smer novega vonja. In kakor psiček v takšnem primeru takoj zalaja, ko da je vonj sprožil glas, ki je bil pripravljen v grlu, takó se Gino bliskovito skloni čez zid.

»Stražnik!« je zakričal.

»Hudič,« je rekel Bruno spodaj in vrgel na hrbet skoraj prazno vrečo.

A že vsi tečejo vzdolž proge, med progo in zidkom po ozki stezi. Gino pa teče zgoraj in stražnik teče za njim in za tistimi, ki tečejo spodaj, a jih on ne more videti. Čokat je, a teče, ker vé, da se ob ovinku zid zniža in se bodo mulci skobacali nanj ter mu ušli po gmajnicah. Teče, ker niti ni še tam, kjer so pustili prekle na zidu, njih pa nikjer več. Niti Gina. Ušli so, banditi, in vlačuge matere, ki so jih zvalile. In si otira z roko pot s čela. Saj ni zaradi premoga, ko pa ti ubogi kristusi prinesejo materam nekaj kurjave. Hudič ga vzemi, premog! A sramota, da ti

takó uidejo. Ko te srečajo, potem, in so brez prekel, posmehljivo vzdigujejo obrvi in grbančijo čelo, pasji sinovi.

Tedaj je opazil Lojzka, ki je tekel ob zidku in se od časa do časa ozrl.

»Stoj!« je zavpil. »Stoj!«

2

Lojzek pa je zdaj komaj začel prepričano teči. Prej se mu je zdelo, da nima smisla, da bi preveč bežal, saj se ga vse skupaj nič ne tiče. In še radovedno se je oziral, da bi videl, kakó se takele stvari razvijajo.

»Stoj!« je zakričal stražnik. »Pod noge ti pokadim!« A še bolj ga jezi, ker se mu zdi za malo, da loví takó drobcenega bubca. Bi jih moral počakati spodaj, za ovinkom. A v nasprotno smer bi ušli. Pol čete stražnikov bi bilo treba, da bi jih lovila, roparje. Pol čete. A ti mi ne boš ušel, tiček mali. Le cepetaj. Kar cepetaj, ujel pa te bom vendarle, o, pa še kakó te bom ujel.

»Stoj!« je spet zakričal.

Lojzek se je ozrl in spet stekel. Ob stopnicah, ki se vzpenjajo na most, pa se je ustavil. Naj teče čez most na drugo stran proge? Naj teče naprej po cesti? Takrat stražnik sproži telo in stegne roko. Nato še enkrat. In njegova široka dlan mahne po zraku kakor lopata. Potem spet. In zdaj dlan zgrabi za Lojzkovo ramo. A Lojzek se zasukne in uide na sredo ceste.

»Grda mrha mrhasta.« Razkoračil se je po dolgem sredi ceste. Nato se razkorači počez. A ga ne more pre-

streči, ker se je Lojzek pognal k stopničkam. In ušel bi, ker je že na tretji stopnički, da niso zadaj prsti ujeli naramnice, in da ni zaradi tega odletel gumb in bi hlačke padle, če bi jih hitro ne ujel spredaj.

»Zdaj te imam, baraba.« Globoko sopejo njegove obilne prsi v belem jopiču in podbradek se mu podvoji, ko skloni glavo.

»Vam bom jaz pokazal, koga boste imeli za norca, mularija usrana! Jaz vam bom pokazal!«

Lojzek se je ogledal in se sunkoma obrnil, da bi stekel po stopnicah navzdol. A roka ga zadnji hip ujame za laket.

»Pri moji veri, da te uklenem!« je jezno siknil in krepko stresel Lojzkovo roko. Obenem gre njegova desnica v žep, a ne privleče ven lisic, ampak velik robec. Otré si z njim vrat in čelo pod trdim senčnikom privzdignjene čepice.

»Banditi.«

»Jaz nisem nič kriv.« Z levico si pridrži hlačke v pasu. Hkrati njegov nos smrkne, ko da mu gre na jok; a je samo prvi poskus.

»Ti bom že pokazal, kdo je kriv.«

»Jaz nisem nič naredil, gospod stražnik. Nič nisem naredil.«

»Zato si bežal, ker nisi nič naredil. A?«

»Nisem, gospod stražnik.«

»In še uteči mi hoče, mrha,« pravi sam pri sebi.
»Uteči, falot!«

»Jaz nisem bil z njimi, gospod stražnik!«

»Tiho!«

»Nisem bil z njimi, gospod stražnik. Res nisem bil z njimi!«

»Ne, nisi bil z njimi. Samo na zidku si stražil!«

»Nisem, gospod stražnik.«

»Na zidku si stražil, medtem ko so drugi plenili, tatovi!«

»Nisem stražil, gospod stražnik.«

»Tiho!«

»Me niso hoteli, gospod stražnik. So rekli, da sem premajhen, so rekli.«

»Kdor straži, ko drugi kradejo, je prav takó tat kakor tisti, ki izvrši dejanje. Prav-ta-ko-tat.«

»Jaz nisem stražil,« je rekel Lojzek. Stópala sta čez most in pod njima so bile v kamnitem hodniku tračnice odsotne in svetle.

»Kje stanuješ?« je tedaj strogo vprašal stražnik.

»Nič nisem naredil,« je rekel Lojzek in zaihtel.

»Kje stanuješ, sem te vprašal.« In njegov glas je globok, kakor da se je nenadoma porodila prava hudobija v njem.

»A?«

»Jaz nisem nič kriv,« je rekel Lojzek. Zdaj je bolj prepričano zaihtel.

»Kje?«

Pokazal je z brado hišo na gmajnici onstran mostu. Potem je prijel hlačke z roko, ki je nad komolcem vklepnjena v stražnikovo dlan. Z zapestjem desnice si je otrlo oči, zraven je tudi smrknil, a tokrat resnično mokroto.

Šla sta dol po stopničkah in nato čez gmajnico. Tam se pred hišico suši perilo in tudi neka žena je za rjuho, a rajši nategne in popravi rjuho, ko vidi, da gre stražnik mimo z Lojzkom.

Toliko bolj, ker on ves čas godrnja. Nad tatovi. In obenem tudi nad soncem. To je julija v ti tržaški luknji peklenško razbeljeno. Posebno če je kòt takó prisojen in hkrati v zavetju. Na bombnike pa bolje, da človek niti ne misli. Kdo bi bil rekel, ko se je začela, da je zdaj, osemnajstega leta, še ne bo konec, te vlačugarske vojske. In povrh vsega naj se človek lovi z otroki. Ko v otroškem vrtcu. In se vzpenja po stopnicah in si sproti briše pot.

»To je torej vaš sin,« nazadnje pravi, ko sta vstopila. Snel je čepico in jo briše od znotraj okoli in okoli. Takó briše gospodinja notranjost komaj umitega lonca.

»Jaz bi rad vedel, kakšna nezaslišana pasma tolovajev bo zrasla iz teh smrkavcev,« je rekel. »Samo to bi rad vedel, gospa.«

»Kaj je storil za božjo voljo,« je prestrašeno rekla Lojzkova mama.

»Kaj bo iz njih, če so že zdaj takšni roparji,« je zasoplo rekel in požrl slino. »To bi rad vedel, gospa.«

»Kaj je bilo?« je rekla Lojzkova mama. »Kaj se je zgodilo.«

»Nič nisem kriv,« je rekel in hlipnil Lojzek pred štedilnikom. Zmeraj drži z roko hlačke v pasu; naramnica mu zdaj visi na noge.

»Drugič ga bom uklenil, če se bo upiral pravici. Da veste, gospa.« In spet je vtaknil robec za vrat. »Uklenil ga bom.«

»Nič nisem kriv,« je rekel Lojzek.

»To je že od sile, da še taji, ropar! Na mestu zločina sem ga zasačil!«

»Na mestu zločina?« je prestrašeno rekla mama.

»Plenjenje premoga z vagonov, gospa. To je, premoga, gospa.«

»Premoga?« je vprašala Lojzkova mama. Hkrati se je oddahnila. »Premoga?«

»Premoga, gospa.«

»Si kradel premog? Si res kradel premog?«

»Nič nisem kradel.«

»Tiho!« je rekel stražnik. Prestopil se je. Ko se je prestopil, se je premaknil tudi Lojzek na drugo stran štedilnika.

»Nisem kradel,« je spet rekel in pogledal najprej mater, nato stražnika. »Me niso hoteli, mama. Da sem premajhen, so rekli.«

»Tiho,« je zdaj rekla mama in ga ostro pogledala. Obrnila se je k stražniku.

»Niti za noht premoga ni še prinesel domov,« je rekla. »Verjemite. Nikoli niti za noht premoga.«

»Seveda, potuho,« je rekel stražnik in se spet prestopil.

»Ne, ne, saj bi se ne branila premoga,« je rekla Lojkova mama in držala dlani sklenjene pred prsmi. »A res ni prinesel. Prisežem, da ni prinesel, gospod stražnik.«

»Saj, potuho,« je spet zamrmral. Potem se je sunkoma spet obrnil.

»A pazite na svojega sina, gospa! Samo to vam rečem. Pazite na svojega sina!«

Lojzek pa hlipa v kotu in od strani pogleduje nanju, ker se je začel stražnik pomikati proti vratom. Zdaj namreč vé, da je čas, da gre. Oplašilo jih bo za nekaj časa, tolovaje, a če se ne odpravi, bo zdaj spet na vrsti tarnanje. O vojski, o lakoti in o kurjavi. Pa o možu, ki je na fronti ali o možu, ki ga ni več. Povodenj besed. Plaz besed in vmes morebiti še solze. Da, še tega bi bilo treba po vrhu vsega. Še solz.

In Lojzkova mama tudi že hiti z izpovedjo, ko da mu mora s tem pomagati iz kuhinje na stopnice; ko da s svojimi besedami zastira njegov urnik.

»Vdova z otrokom, gospod stražnik. Ne, res se ne bi branila, če bi bubec prinesel nekaj kosov premoga. Priznam, čisto odkrito priznam, gospod stražnik, ne bi se branila, čeprav je še takó majhen. Nič se ne bi branila. Z nečim je vendar treba kuriti; kajne, gospod stražnik, da je treba z nečim kuriti? A do zdaj mi res ni še prinesel, ne, do zdaj ne še, gospod stražnik.«

On pa se spušča navzdol po stopnicah.

»Uklenem jih drugič, tolovaje,« godrnja. »In potem v poboljševalnico z njimi! Takó je, vso klapo v poboljševalnico.«

In govori na glas, da bi slišali vsi v hiši za vrati, ki so komaj vidno priprta in se nalahko zapirajo, ko gre mimo njih. Naj spet kaj skuhajo kakor tisti dan, ko so napolnili škatlo za konzerve s strelivom in jo razstrelili, pa bodo imele kurjavo. Naj se zgodi smrkavcem kakšna nesreča, pa bodo videle premog.

Ko je odšel, so se na stopnišču odprla vrata.

»Navsezadnje je dober ko kruh,« je rekla gospa Pina v prvem nadstropju.

»E, dolžnost je dolžnost.« To je soseda Lojzkove mame.

»Hudič naj vzame njegovo dolžnost!« je jezno vzkliknil glas gospe Pine spodaj. »Njega in tiste, ki hočejo vojsko!«

»A ste krivični, gospa Pina,« je rekla soseda Lojzkove mame. Naslonila se je na ograjo in stegnila glavo, da bi lahko videla gospo Pino. »Stražnik ni kriv.«

Lojzkova mama pa se je vrnila v kuhinjo; Lojzek je še zmeraj ob štedilniku.

»Nič nisem naredil,« je rekel in smrknil. »Prav nič.«

»Kakó te je potem talelé ujel?« In pokazala je proti vratom.

»Samo gledal sem,« je rekel in zožil ramena. Spet je smrknil, a zdaj bolj zaupljivo, skoraj potolaženo.

Sklonila se je in odprla ter spet zaprla vratca štedilnika.

»In so kradli premog?« je vprašala s spremenjenim glasom.

»Hgm. Mislim, da so.«

»Kako misliš? Jih nisi videl?«

»So sedeli na zidu, in ko je prišel vlak, so grabili s kavli. Prav gotovo je bil premog.«

In gleda njo, ki ga ne gleda.

»Potem je Gino vrgel dol vrečo,« je rekel čez čas.

Mati molči in Lojzek vé, da zdaj ni huda nanj, ker ta hip ne misli nanj, ampak na premog. To zdaj vé. To prav zatrdno vé. Tudi zato, ker ni malokrat rekla, da imajo

druge matere premog, čeprav je potem nevarno zaradi plina in morajo biti zmeraj okna odprta.

»Me niso pustili,« je vdano rekel.

A ona molči; tako je še rekel: »So rekli, da sem premajhen.«

»Seve, da si premajhen,« je kakor sama sebi zamrmrala. Šla je k omari, nato je počasi vzela kotlič iz nje. Lojzek je stopil od štedilnika in jo opazoval.

»Mama.«

»Kaj je?«

»Je takó velik zločin, grabiti premog s kavljji?«

»Če je vojska, ni velik zločin,« je zamišljeno rekla.

»A zdaj je vojska.«

»Če ljudje nimajo s čim kuriti, ni velik zločin,« je spet kakor sama sebi rekla.

»Zakaj se potem tale tako kozí?«

»Zato ker je to njegova služba.« Kotlič z vodo je nesla na štedilnik.

»Čuk čukasti,« je rekla in se mu nasmehnila.

»Zakaj si je pa izbral takšno službo, da brani ljudem, da bi vzeli premog!«

»Saj ni vedel, da bo vojska.«

Potem molčita.

Nato se je od strani ozrl nanjo.

»Ko pa me niso pustili!« je čez hip jezno rekel.

»Je čisto prav, da te niso. Oni so že večji dečki.«

»Niso vsi večji, mama.«

»A si še premajhen.«

Zdaj je spet zamišljena in odsotna. Lojzek jo je spet pogledal.

»Gino je tudi imel kavelj, mama.«

»A takó,« je zamrmrala iz svojih misli.

»In potem je stražil na zidku.«

»On je stražil?« Ustavila se je sredi kuhinje in se obrnila. »Gino je stražil?«

»Da, mama, on! Jaz sem samo gledal.«

»Na zidku?«

»Ne, ob zidku, mama. Stražnik pa je mislil, da stražim jaz!«

Tedaj je odkimala z glavo.

»In si pustil, da te je ujel?«

Pogledal jo je in se prestopil.

»Me ne bo več ujel, mama.« In stisnil je pesti. »Častna beseda, mama.«

»Pusti jih pri miru,« je tedaj rekla. »Premajhen si še.«

In spet gre k omari, a zdaj spotoma zagleda naramnico, ki mu visí na noge.

»Kakó, da si jo utrgal?«

»Je nisem jaz utrgal,« je rekel in jo gledal.

»On jo je,« je potem rekel in pokazal z glavo proti vratom.

»Stražnik?«

»Za naramnico me je ujel,« je rekel in se posmehljivo namrdnil. »Drugače me sploh ne bi.«

Gledala ga je in v njenih očeh so bila srebrna zrnca.

»Sleci hlačke,« je tovariško rekla.

»Da,« je rekel in prikimal.

»In košek s šivanjem mi prinesi.«

3

Potem je bil avgust in Miljski zaliv je spet gladka in bela planjava raztopljenega svinca. Zemljevid tračnic za Novo luko se kovinsko svetlika in draži s tisočeriimi sulicami nepremično vročino. Zvrnjena, z razparanim trebuhom je sredi zaliva na pol potopljena vojna ladja *Wien*.

A oni so se že navadili nanjo, ni več takó zanimiva kakor po tisti noči, ko so rešeni mornarji priplavali do skladišč Nove luke in potrkali na vrata njihovih stanovanj. Kakó je tekla voda od njih, reveži. In vsi na pol nagi. Ne, danes so se odpravili zaradi letalskega napada. To je na vsak način od vsega še najbolj razburljivo, letalski napad. In potem je vse takó tiho na cesti in v ladjedelnici, da stopajo sredi tiste samote, kakor da so gospodarji zapuščenega mesta.

A niso mogli zraven požara, zato so se pod Lanterno kópali.

Tudi pred njihovimi hišicami je morje, a tam ne morejo do njega, čeprav ga imajo pred nosom; Nova luka in doki so jim napoti.

A pod Lanterno je morje docela drugačno. Pravi Trst je videti od tam, vse velike palače, ki se ogledujejo v srebru širokega ogledala med pomoli. Skoraj brez konca je zaliv na ti strani in Miramar je raztopljen v beli sončavi tam daleč na drugem koncu. In griči imajo hišice po pobočjih, vse gor do grebena in čez, po sredi pa se svetijo tračnice Openskega tramvaja, ki se strmo vzpenjajo navkreber in peljejo naravnost v nebesa.

In morje ni pusto kakor v Miljskem zalivu; dotika se hotelov in belih palač ob Velikem trgu in se po Kanalu prerine do trga ob Rusem mostu. Prav do stojnic in branjev se prerine.

Vračali so se v gosji vrsti in imeli so kopalne hlačke prek rame. Ne vsi. Gino jih ima na sebi in zato je na njegovih hlačah zadaj narisana kolobar mokrote. V roki drži palico s kavljem.

»Je nisi mogel pustiti v skrivališču?« je rekel Aldo.
»A?«

»Tudi v vodi je bil z njo,« je rekel Sergij.

»Sem mislil, da bom nabodel meduzo,« je rekel čez hip tenek Ginov glas zadaj.

»Me-duuu-zo,« je rekel Bruno spredaj.

»Ali morskega psa? A, Gino?«

»Hahaha,« se je zasmejalo društvo ‚Kavelj‘, ne da bi se ozrlo. Leno stopajo drug za drugim in zadaj je tudi Lojzek. Tisti dan, ko je stražnik razburil vso hišo, so prinesli

njegovi materi nekaj premoga. In tako je bil sprejet v društvo.

»Morski pes,« je rekel Aldo. »A zdaj ne pride v zaliv kakor v mirnem času.«

Sergij je vprašal: »Misliš na mine?«

»Na mine in na mreže.«

»Če butne v mino, a?« je rekel Sergij. »Na drobne koščke se razleti!«

»Si predstavljaš, da je pet metrov dolg?« To je spredaj Bruno.

»Vsi niso pet metrov dolgi.«

»Pa so,« je rekel Bruno. »Tudi dvanajst so dolgi.«

»A ne v Jadranskem morju.«

»Zakaj ne v Jadranskem morju?« To je pojoč Ginov glas zadaj.

»Ker ne morejo skozi Sueški prekop!«

»Hahaha,« se je zasmejala vrsta članov. In pomika se počasi, ker ni še ura prihoda njihovega vlaka; pa tudi zato, ker jim je sonce razbelilo glave kakor kamne na produ. Na čokoladni koži se jim beli tenka plast soli, Gino pa se po ramenih lupi kakor pečeno jabolko.

Gredo vzdolž zida, pod katerim so tračnice Nove luke, in udarjajo s ploskimi dlanmi po zidu. Cesta se zelo malo vzpenja, zato je mreža tračnic skoraj pri roki. Še bolj pri roki seveda majhne bajte prav pod zidom, a nje vidijo samo, če se sklonijo čez zid. S katraniranim plat-

nom so pokrite. In tudi z zgubano, zarjavelo pločevino. To so železničarske bajte za orodje, a vendar so tudi štirikotni vrtili s solato in z radičem pred njimi. In tudi med bajtico in zidom ponekod vrtili. Da pa so bajte železničarske, je spoznati po predmetih, ki so za utež po strehah. Rjav kos tračnice. Kos verige. Spet kos verige, takšne, ki po navadi visi med dvema vagonoma. Odbijač. In spet odbijač. Ta dva odbijača pa nič rjava, ampak še vsa črna in podobna dvema prevrnjenima gobama. Potem spet kos tračnice na katranirani strehi, pred kolibo pa se šopiri petelin z gosto mavrico barv na repu. Prevzetno prestopi tračnico, nato gre čez travnato liso med tračnicama, potem spet možato prestopi drugo tračnico. Nazadnje se zaleti proti kokošim na sosednji progi. Na streho kolibe pa tisti hip spleza rumenkasta muca in zamijavka. Teče po katraniranih strehah in zmeraj bolj mijavka in gleda nje, ki se pomikajo vzdolž zida zgoraj.

»Je lačna,« je sočutno rekel Gino.

»Jaz tudi,« je rekel Sergij. »Ti ne?«

»Hgm.«

»Zamijavkaj!« je tedaj vzkliknil Bruno spredaj. »Zamijavkaj tudi ti, Gino!«

»Hahaha!«

»Gino!« To je spet spredaj Bruno.

»Kaj je?« je boječe vprašal Gino.

»Tisti košček vrzi mucil!«

»Hahaha.«

»Ali imaš tam vse gladko kakor punčke?«

»Pusti ga pri miru,« je tedaj rekel Aldo in Lojzku je bil Aldo tisti hip zelo všeč.

Takó so šli mimo tovarne strojev in se ustavili na širokem nadvozu. Pravzaprav pa ni nič podoben nadvozu, ampak je vse kakor zelo široka cesta, samo da je ograja daleč na desno in ograja daleč na levo in spodaj so tračnice in lesene kočice z radičem v majhnih vrtičkih. Ena je prav tik ob enem od stebrov pod nadvozom in kokoši se pasejo pred njo, tračnice pa pritečejo izpod obokov širokega nadvoza in objamejo kolibo, radič in kokoši z dveh strani. Takó je tam kakor zelen otoček sredi tračnic.

Ob ograji slonijo zdaj Bruno, Aldo in Sergij; drugi so premajhni, zato gledajo skozi železne palice, a jim je, ko da se jim noče nikamor. Niti po premog. Nekaj pa tudi praznemu želodcu dobro dé, če je takóle pritisnjen k železni ograji. Tedaj pride lokomotiva izza njihovega hrbta in ko je pod njimi, jih ovije v oblak bele pare.

»Pozimi je lepo,« je rekel Aldo. »Te greje.«

»Zdaj je turška kopel,« je rekel Bruno v beli megli.

A kmalu se je para razcefrala in oni spet leno stojijo v vrsti, ko da se je v toploti čas ustavil. Sonce se je že precéj nagnilo nad morjem, a še zmeraj peče; na koncu

brezštevilnih tračnic je, ki se vse stekajo k njemu in so njegovi srebrni žarki.

Potem pride iz kolibe na otočiču železničar in okoli njega skače mlad volčjak. Pred kolibo je v tleh cementen bazen. Poln je goste vode kakor zelenkastega olja in samo meter je dolg in meter širok. V njem plavata dve raci in potapljata glavi v zeleno vodo in lovita trs in nič se ne zmenita za lokomotivo, ki spet zdrdra mimo.

»Bi imel tudi jaz rad tákole kolibo,« je rekel Aldo. »In tákile dve rački.«

»Tudi jaz,« je rekel Sergij.

Nato je rekel: »Prav nič me nima, da bi šel po pre-mog.«

»To je zaradi sonca,« je rekel Aldo.

»Pa zato, ker ste mevže!« je rekel Bruno.

Sergij je stisnil ramena.

Nato molčijo.

»Ponoči zmeraj sanjam o tistih mornarjih,« je nato rekel Sergij.

»Tudi jaz,« je rekel Aldo. »O tistem, ki je spal pri nas.«

»Jaz o tistih, ki so utonili.«

»Si predstavljaš? Pod krovom si in te zaduši voda, ko se ladja potaplja?«

Tako spet molčijo.

Miljski zaliv pa je v soncu mlečnobel, ko da ga pokri-va tenka skorjica razpadajoče slane. Istrske griče ovija

toplotni mrč in njihov breg čipkasto zobča vodo na nasprotni strani zaliva.

»Kakó je mogla priti podmornica skozi mreže,« je rekel Aldo.

»Kje so mreže?« To je Lojzek.

»Pod vodo, čuk,« je rekel Bruno.

»Morda pa je kdo izdal,« je ko sam sebi rekel Aldo.

»Mogoče.« In Sergij je zožil ramena.

»A ni bila podmornica,« je rekel Bruno. »Mass je bil.«

»Mass je tudi podmornica. Samo da je majhna.«

Bruno pa je vzkliknil: »Ne, mass ne plove pod vodo!«

»Wien je potopila podmornica,« je rekel Aldo. »Moj oče je bral v časniku.«

»Kaj bo več vedel časnik ali mornar, ki je spal pri nas?«

»Tudi pri nas sta spala dva mornarja,« je rekel Aldo.

»A nista nič vedela, kdo jih je torpediral. Samo v vodo sta skočila in plavala, da bi se rešila.«

»A naš mornar je videl!«

»Saj je bilo ponoči.«

»Ponoči ali ne ponoči, on je videl.«

Aldo je skomignil z rameni.

»Prav. Če je videl, je videl.«

Nato molčijo.

Sergij pa je nato rekel: »Vsi nagi in premraženi so bili. Še v postelji so se tresli.«

»Moramo iti,« je tedaj rekel Bruno. A nihče se ne odmakne od ograje. Lokomotiva spet spelje vrsto vagonov na drugi tir in železničar premakne kretnico in trikrat zapiska. A ozračje je potem prav takó soparno.

»Najrajši bi šel kar proč,« je rekel Sergij.

»Kam? Na fronto?«

»Kje je fronta?« To je Gino.

»Daleč,« je rekel Aldo.

»Fronta je tam, kjer so topovi,« je rekel Bruno. Potem se je zravnal. »A zdaj moramo po premog.«

A naprej slonijo ob ograji, ko da jih vročina drži priklenjene k nji.

»A nekje morda ni vojske,« je nato kakor sam sebi rekel Sergij.

»Ne vem,« je rekel Aldo in skomignil z rameni.

»En mornar se je vso noč tresel in klel,« je še rekel Sergij. »Cela postelja je škripala, tako se je tresel.«

Tedaj se je Bruno oddaljil od ograje.

»Jaz grem,« je rekel. In so počasi šli za njim.

Takó počasi gredo po cesti, kakor da se jim noge upirajo, a morajo vendar iti. Zadnji je Sergij, zato je Lojzek zraven njega.

»Kaj ne gremo po premog?« je vprašal.

»Saj gremo,« je rekel Sergij.

»Moja mama je rekla, da moram kmalu postati velik,« pravi Lojzek. »Zdaj ko je oče umrl na fronti, da bom jaz skrbel za družino, je rekla.«

Sergij ga je gledal.

»Saj gremo po premog,« je rekel in mu položil roko na ramo. »Saj gremo.«

4

Takó so šli počasi vzdolž zida in nato sedli nanj; samo Gino mora teči v skrivališče na gmajnico po prekle s kavli. Nerodno zadeva z njimi ob zid, ko jih prinese na rami čez most. A Bruno se mu zdaj nič ne posmehuje.

»Daj hitro,« je rekel.

»Je že slišati lokomotivo,« je rekel Aldo.

Bruno pa je rekel: »Kmalu bi zakasnili.«

Hitro so si razdelili orodje. In stegujejo ga pred sabo, kakor da merijo razdaljo in hkrati, kakor da se vsak prepričuje, da je prekla res njegova.

Takó prisopiha lokomotiva in vozovi zdrdrajo mimo in kolesa kovinsko rovštajo. Ob rdečem semaforju pa se lokomotiva ustavi in vozovi vzdrgetajo; takó se od vrste junic vsaka zaporedoma prestopi, ko zadene ob prejšnjo, ki nepričakovano obstane.

In kavli tisti hip začnejo sunkovito grabiti in ostro hreščijo ob velikih kosih premoga, ki se izmikajo. A črni slap vendar začne v presledkih padati na tla. Vsi so sproženi naprej in zdaj na mah izgine utrujenost ob štropotanju težke toče, ki bobní pod vozom. Sedijo v

vrsti in njihovo telo je gibčno in njihove roke so hitre kakor roke ribičev, ko se zavejo prihoda gostega krdela škombrov. Tedaj ribiči neprenehoma vlečejo srebrne škombre iz vode in še isti hip spet spustijo žimo s trnkom v morje. In to še in spet. In še in še, z vso naglico, dokler je čas. Takó zdaj krčijo roke v komolcih in jih hitro spet stegujejo, ko da bi hoteli zase cel vagon premoga, vse vagone z vsem premogom. A je samo zato, ker vsak hip lahko od kod prištorklja stražnik, premog pa mora biti, če naj zavré voda v kotliču in sirkova moka v vodi.

Za njihovimi hrbti, daleč onstran ceste, ob bregu je v ladjedelnici zapiskala piščal. Kakor nebotačnik visoki žerjav tedaj začne vzdigovati svoj sklonjeni gobec, iz katerega visi napeta nit srebrne sline. Onkraj mosta stoji ob cesti Lloydov stolp, pred vhodom počivata na dveh zidkih siva leva s strogo šobo in s čopastim repom. Zdaj udari ura v stolpu. A oni vidijo samo premog in slišijo samo Bruna, ki na pol jezno zamrmra:

»Se že premika.« In res, tam spredaj škrtne semafor kakor šumot trde peruti ob trdo perut nad samotno gmajno. In takrat se vsa telesa še enkrat sprožijo, da bi kavljji posneli še zadnji plen.

Krik, ki je nato naenkrat prerezal ozračje, je bil pomešan s cviljenjem koles in z udarci odbijačev. Vlak pa se premika in Sergij je tam spodaj na stezi med zidkom

in kolesi zagrebel prste v premog. V ušesih mu je zahreščalo, ko da se mu je strla palica s kavljem pod kolesom, a hkrati in istočasno in celó še prej je planila vzdolž njegove noge proga goreče svetlobe v njegovo čelo in se razpočila, se raztreščila za očmi ko bela granata. Potem ves utone v morju premoga. Vagoni pa stečejo in kolesa hitro začnejo šteti sklepe.

Še prej pa so oni zbežali.

Izpustili so preklje in se pognali z zidka. Tekli so proti Lloydovemu stolpu in tekli navzdol proti mostu. Bežijo pred Sergijem, a on je z njimi v grozi, ki jim je odsrkala misli, in plava v zraku ob njih. Leži pod kolesi, a je vendar, kakor da skupaj z njimi beži pred stražnikom. Obenem pa, kakor da jih on lovi in preganja.

Ustavili so se ob mostu.

Bili so skupaj Bruno, Aldo in Lojzek. In za hip se Bruno približa ograji in vidi rački; ne plavata, ampak si ostrcavata peruti s kljuni. A pogledal je, kakor da je hotel še enkrat videti vlak, ki se je oddaljeval; nato se nasloni s hrbtom na ograjo. Aldo in Lojzek sta se ozrla vanj in ga gledata, a on molči in gleda navzgor po cesti proti Lloydovemu stolpu. Takó se še Aldo in Lojzek ozreta navzgor po cesti.

Prazna je, cesta, in divja. Kakor po letalskem napadu popoldan. Ob morju pa so vzdolž skladišča skladanice jeklenih plošč, ki z njimi krpajo v dokih ladjam okvarje-

ne boke. A tudi plošče zdaj vse tuje. Tudi nizke delavnice s poševnimi steklenimi strehami. Nizke in dolge, a zdaj, brez Sergija, tuje. Prav takó tudi tovor, ki ga žerjav vzdiguje na svoji dolgi niti.

Takó se počasi odpravijo nazaj; a gredo po cesti vsak-sebi, ločeni drug od drugega. In molčé. Lojzek se tedaj spomni, da mu je prej Sergij položil roko na ramo, a obenem sliši škripanje pod vagonom in tisti krik. Zato proseče pogleda Bruna, potem še Alda, a onadva hodi-ta narazen po sredi ceste in gledata proti Lloydovemu stolpu. Tam je zbrana gruča ljudi, in tako mirno gredo mimo prekel, ki so na zidu in po tleh. So člani društva ‚Kavelj‘, a vendar čutijo, da so skoraj kakor drugi pešci in kakor drugi radovedneži. So tisti, ki so bili prej s Sergijem, a hkrati so *drugi*, ker zdaj prihajajo od mostu in od otočka z radičem in z račkama v bazenu z zeleno vodo.

Potem je Lojzek v gruči ob levu pred Lloydovim stolpom in opazuje obraze. Ko pa ga debela ženska pozorno ošine, se s kazalcem podrgne pod nosom in jo nedolžno gleda. »Prav gotovo je mrtev,« pravi žena sredi gruče.

»Ah kje!«

»Kakó?«

»Toliko vozov je šlo čezenj, draga moja. Kaj pa mislite!«

»Ob nogo bo,« pravi zdaj debeluhinja ob Lojzku. »Sem ga videla, ko so ga nesli.«

»Vi ste videli?« Potem posmehljivo reče gruči: »Ona ga je videla! Pa je prišla za mano sém, ta je lepa!«

»Kdo da je prišel za vami? Kdo?«

»Tiho!« je vzkliknil železničar in mož v majici in s pleči in z rokami ko žgana glina, mu prikima.

»Pa ja, oprostite,« je spet rekel glas v gruči. »Je prišla za mano in hoče vedeti več ko jaz!«

»Prekleta vojska,« je tedaj rekel mož v majici, da bi jo preglasil.

»Gotovo.« To je tista debela s potnimi prsi. »Prekleta vojska in vlačuge matere tistih, ki so jo iznašli.«

Potem v zadregi molčijo, ker je bil njen glas preveč hreščeč.

Lojzek jih opazuje. Zapovrstjo, kakor govorijo, najbolj tisto debelo, ki ima na prsih trikotnik vnete in živordeče puranove brade, zgoraj, pod nosom, pa ji rasejo črne dlakce. A potlej ga prevzame strah, ko da se mu hoče narediti megla pred trepalnicami. In spet vidi Sergija, kakó zdrkne z zida. A strah ga je še bolj zaradi levove glave na zidku. Stoji mirna kakor zmeraj, a vendar počasi razklepa žrelo. Zelo počasi ga odpira. Ne more ga seveda hitro odpreti, ker je iz kamna, a razmika ga in on

zré v oživiljeno žrelo in mu je, da bi kriknil kakor Sergij, ko je šlo kolo čezenj.

Tedaj je zabrlizgal avto Rdečega križa in se ustavil pred vhodom v Lloydov stolp. Iz avta so odnesli nosilnico. Čez hip so jo spet prinesli.

»Mrtev?« je vprašalo dekle, ki ves čas tišči roko k ustnicam.

»Ah kje,« je rekla debeluhinja.

Lojzek je samo za hip pogledal nosilnico. Potem se je sunkoma zazrl v žrelo kamnitega leva na zidku. In zdaj so bile sive čeljusti popolnoma razklenjene in on je na glas zajokal in se odtrgal od gruče in stekel proč kar po sredi ceste, da je avto Rdečega križa pretresljivo brlizgal in brlizgal, ko je v vijugi zdrvel mimo njega.

Kres v pristanu

1

Seve, tudi teta Johanca jim je prinašala pravljice v njihovo podzemlje; a njene pravljice so imele barvo ciklamnov in praproti nad potokom, kjer so oni lovili rake poleti. V njihovi luknji pod zemljo je tedaj zadišalo po jabolkah iz Vremske doline in se vzbudilo kлокotanje mlinskih koles. A njihove resnične pravljice so bile pri Mici. Šivilja Mici, ki stanuje v pritličju, to je nad njimi, nad njihovim *stanovanjem*, ki je prostor z oknoma v dvorišču. Širok železen drog jim deli ta prostor na dvoje, dvoriščni zid pred oknoma pa oblizuje sonce samo po gornjem robu. Nalahko in onemoglo ga poliže, kakor jetična muca svoje malčke na katranirani strehi onstran zidu.

Saj, in tudi Mici sama jim je skoraj kakor pravljica. Majhno, okroglo dekle, ki s sivim stricem govori po nemško. Naglušna je in velike oči ima, a njim, otrokom, je najbolj skrivnostna prav zaradi besed, ki jih kriči njen stric in jih oni prav nič ne razumejo. Takó je Mici, ki bi lahko bila kakor druga dvajsetletna dekleta, na neki način vsa čudna. Radi pa jo imajo, in v njeni sobi se vsak

dan igrajo in vrtijo leseni model, na katerem pomerja obleke.

»Boš priden!« je rekla Branku.

»Mici, pravljico prosim,« je rekla Evka.

Olgica, ki je bila najmlajša, je sedela na oknu in imela noge na svetlem lesu šivalnega stroja. Nizko spodaj sta okni njihovega stanovanja, pod oknoma pa podgane in kosti in suhe glave sardel na cementnem dnu. Onkraj dvoriščnega zidu v mehanični delavnici delavci kujejo in brusijo ves dan in vse dni. Ves dan do petih popoldne, tedaj se slečejo do pasu in se ob pipi umivajo in so židane volje. Milijo si lakte in vrat in pena je črnikasta od strojnega olja. Potem je tišina nad vsem, samo Micin stroj drdra ob odprtem oknu.

»Mici, povejte pravljico!«

A ona je večkrat ko zasanjana in topa. Uporno tedaj molči kakor zmeraj, kadar je stric hudoben z njo; oni pa ne vejo, zakaj je tak, zelo poredkoma ga namreč vidijo. Njegova soba je onstran hodnika, siva je in mrzla kakor on. V sobi ima pisalno mizo, a ne sedi ob nji, ker je že star in upokojen in nemški molitvenik je zmeraj na njegovi posteljni omarici. Zvečer pa je slišati, kako moli iz nemškega molitvenika in Mici kleči na parketih in moli za njim. Francu Jožefu je podoben, njen stric, ko moli na klečalniku, in morebiti je tudi zato takó strog, ker tržaško mesto ni več pod oblastjo njegovega cesarja. Kdo ve.

In prav zato morda hoče ponosno umreti, kakor sta se veličastno potopili vojni ladji *Tegetthoff* in *Wien* v zalivu pred hišami. A oni so otročaji in o vsem tem nič ne vejo, hudi pa so nanj, ker je takó zoprn, da kriči na Mici kakor na deklo in se ona potem joče. Črno kučmo ima na glavi in sivi lasje mu strčijo izpod nje. Kot azijski svečenik je v rjavkasti halji, v brezpetnikih in s kučmo. In zmeraj je nekje skrit in hkrati vendar pričujoč v temnem kotu hodnika, v senci za vrati ali v mraku mrzle spalnice.

Vendar, kakšenkrat gre po penzijo in Mici jih pelje v njegovo sobo. Postelja v kotu, omara, pisalna miza med dvema oknom. V vsem pa polmrak kakor v njem, ki ga zdaj ni. In morebiti je Mici večkrat potrta prav zaradi tega mraku. Ne toliko zaradi klečanja in molitvic vsak večer, ampak bolj zato, ker v tistem mraku ni dvajsetletno dekle kakor druga dekleta in otožno gleda na delavce, ki se umivajo pred mehanično delavnico. Od januarja do decembra sužnja staremu svečeniku, od jutra do noči, iz dneva v dan mladost, ki se odteka ob strogi trohnobi z velikim nemškim molitvenikom v rokah.

»Dajte, Mici, povejte!« so jo prosili. A ona je tisti dan molčala in sklanjala glavo nad šivanje.

2

Prav gotovo, njim je bilo laže, ker so hodili v šolo in se popoldan lovili po gmajnicah ob tračnicah openškega tramvaja. Takó so tudi pozabili nanjo, ki sedi ob lesenem modelu, pod staro uro na zidu nad mizo. Saj ne more pohajati z njimi in se obešati kakor oni na tramvaje; ni več otrok kakor oni, Mici.

Bila sta pravzaprav sestra in brat, to je Evka in Branko, ker je bila Olgica še premajhna.

Ustavita se, na primer takó na pločniku pred trgovino. Branko hodi v tretji razred, Evka pa šele v prvega, ampak Evka reče Branku:

»Jaz bom šla noter.«

»Prav,« je rekel Branko.

»Vprašala bom, koliko je ura.«

»Prav,« je rekel Branko.

»In ti takrat naredi hitro.«

»Bom,« je rekel. »Kakor zadnjič bom.«

Ulica Rittmeyer je popoldne po navadi samotna in tiha, samo muca stopa po pločniku in se kdaj počasi pretegne in podrgne z rumenim kožuhom ob hišni zid. V trgovini z jestvinami je prodajalnar sam, ob vratih so

vreče. Riž. Bela moka. Fižol. Spet bela moka in koruzna moka za polento. Skoraj na pločniku je vreča s sladkorjem.

»Bi povedali, koliko je ura, prosim?«

Mož v sivem predpasniku vzdigne glavo iz računov na banku.

»Kaj bi rada, mala?«

»Bi povedali, koliko je ura, prosim.«

Prodajalnar se ji nasmehne, ki je drobna kakor mozoljček, nato se obrne, ker visi ura na zidu za njim. In ko se obrne, zasadi Branko pest v mehki sladkor v vreči, potem beži, samo Evko še prej sliši, kako je rekla:

»Prav lepa hvala, gospod.«

Seve, Mici je sedela zmeraj za šivalnim strojem in mislila, da so oni zelo pridni otroci. Nič namreč ne vé o njihovih hudobijah, a oni čutijo, da je ona na tihem vendar na njihovi strani. Kakor da je skrivnostna zarota med njimi in njo. Morda zato, ker je vsa čudna ob tistem stricu. Morda zato, ker ne vejo, zakaj je on jezen na takó dobro Mici. Takšna je ob nemškem starcu kakor deklica, ki se je izgubila v gozdu in jo hudobna mačeha hoče mrtvo.

Biva pa v lepem stanovanju, medtem ko je njihov prostor podoben kleti; zato so presrečni, da lahko pridejo k nji. Skoraj tako srečni, kakor če gredo v Rojan v šolo. Gotovo, daleč je Rojan, a njim je tudi zaradi te daljave

zelo všeč, da odhajajo zdoma. Kajpa, tudi če razsaja burja in lije dež. Takó namreč lahko stopajo mimo hleva, v katerem topotajo težka konjska kopita in iz katerega diši po senu, burja pa se obupno upira vanje. Potem gredo mimo skladišč pred rojansko vojašnico in sta oba, Branko in Evka, pod enim dežnikom. On ga seve trdno drži v rokah, ker je očetov in je velik kakor padalo. Ploha lije nanj in burja se zaletava z vso jezo vanj, a očetov dežnik je korenjak in se ne pusti. Pa bi ga rada pretentala, podivjana pošast, in obrnila navzven njegovo drobovje. In žvižga. In šviga vzdolž zidu lesnega skladišča. A Branko tišči z obema rokama. Takó krčevito ga tišči, ker je očetov in ga burja ne sme vzeti. Tedaj pa je burja še bolj trmasta in pošlje vse zaloge iz svojih mehov pod dežnik, da bi mu ga iztrgala iz rok. Kakor da se jezi, ker sta zapravila dvajset stotink, ki jih je dala mama za tramvaj, in sta si kupila karamel. In piska in piska. A on ne izpusti ročaja in takó se črni balon vzdigne od tal in Branko visi na njem. In še bolj žvižga burja okoli njega, a on je visoko ob sivem zidu in pisk gre skozi njegova ušesa in njega je nazadnje strah, takó da izpusti ročaj in cmokne na pločnik.

»Ti porednež, ti,« je rekla Mici.

»Kakor s padalom je bilo, Mici,« je rekel Branko. »Kakor s padalom, Mici!«

»Ti porednež, ti.«

A to je bilo takrat, ko je mama našeškala Branka zaradi pešačenja in zapravljenih stotink. Danes hlipa Evka in Mici jo tolaži. Na parketih pa sedi Olgica in je še premajhna, da bi razumela, kaj ni prav z Evko. S Saškom je šla iz šole, s tistim Saškom, ki stanuje tudi v ulici Commerciale, samo da v lepi hiši z balkoni. In Saško je rekel Evki: »S tramvajem se bova peljala domov!«

»Nimam denarja,« je rekla Evka.

»Imam jaz.«

Potem je rekel: »Jaz bom plačal zate.«

In sta se peljala in Evka je bila ponosna, da je rekel:

»Jaz bom plačal zate.« Potem sta izstopila in Saško je šel v trgovino in kupil piškotov.

»Na,« je rekel.

Potem je bil popoldan in oni so se igrali na dvorišču pri Andrini, ki je prodajala oglje v črnem skladišču in je bila vsa kakor zamorka, samo oči in zobe je imela bele. Na dvorišču pa je bilo sonce na kupu nesežaganih drv in oni so bili naredili votlino v kupu, zato da bodo živeli kakor Robinzon in ne bodo več hodili v šolo.

Takrat je prišel Saško.

»Mama te kliče,« je rekel Evki.

»Katera mama?«

»Tvoja,« je rekel.

Takó sta šla na ulico, nato v vežo, nato po stopnicah navzdol v podpritičje v njihove katakombe.

»Kaj hoče?« je vprašala Evka.

»Da prideš domov,« je rekel Saško in skomignil z rameni.

Mama pa je imela v rokah iztepač.

»Ti je res dal za tramvaj?«

In iztepač je obliznil njeno krilce.

»Jaz ga nisem prosila,« je rekla Evka.

»Ti je res kupil piškotov?«

In iztepač je švignil mimo njene ritke.

»Jaz te nisem prosila!« je vzkliknila Evka Sašku.

»Kruh ni zadosti dober, a?« je rekla mama in držala Evko za roko in vihtela iztepač, a Evka je krožila okoli mame kakor okoli osi in mama je krožila z njo.

Takó sedi Evka na zeleni mizi pod uro, kjer Mici reže blago, in Mici jo tolaži.

»Jaz ga nisem nič vprašala, Mici,« je rekla in hlipala.

»Pridna pridna,« je rekla Mici.

»Saško ni kavalir,« je rekla čez hip Evka in kremžila ustnice. »Res, Mici, da ni?«

Mici pa najbrž ni slišala. Položila je vzorec iz papirja na blago in riše s kredo naokoli. Kdo ve, na kaj misli, ker čez čas poltihu, kakor sama sebi spet začne s pravljico o Janku in Metki, ki sta drobila kruh, da bi mrvice kazale sled domov.

»Ptički pa so pozobali drobtinice in sled je izginila,« je rekla, a Evka jo raztreseno posluša, ker se ni še pomirila zaradi iztepača.

3

Kakšenkrat pusti Mici novo jopico na lesenem modelu in gre brisat prah v mrko sobo. Vrata v kuhinjo so odprta, in videti je porcelanaste lončke z modrimi napisi *Salz*, *Pfeffer* in *Zucker*. Takó vse drugače je pri nji, in ko pridejo, morajo najprej pritisniti pri vratih na zvonec; vse drugače kakor pri njih, nobenega zvonca ni tam spodaj.

V sobo jih je peljala, ker ni bilo strica, in zato je odprla na stežaj oknice in posadila Evko na okno. Takó je Evka gledala na cesto kakor gospodična, in opazovala, kako se vzpenja openski tramvaj navkreber, ko da se bo zdaj zdaj prekucnil dol po strmini. Hiša nasproti pa ima obokane balkone in na koncu enega balkona je centaver z brado in s piščalko v roki; njegove noge so kosmate, namesto stopal pa ima kopita.

»Mici!«

A Mici ni slišala.

»Zakaj ima kopita, a, Mici?«

»Kaj je?«

»Tisti veliki mož iz kamna,« je rekla Evka.

Zamišljena je bila, Mici, v kotu je zračila stričevo posteljo, ker njega ni bilo. Na parketih se je Olgica igrala s krajcem rožnatega blaga. Branko je bil ob težki pisalni mizi. Črna mapa je na nji, pa gondolasti sušilnik in členki sivega zajčka.

»Lepa, kaj?« je rekla Mici.

»In ti členki?« je vprašal.

A Mici je pospravljala sobo in on je še in še odpiral predale. Členkov ne, njih ne mara. Stari je podrsal nekega dne z enim Evko po licu in se je ona zelo prestrašila, ker je pomislila na živega zajca. On pa bi jih zdaj najrajši vrgel z Micinega okna na streho onkraj dvorišča, tiste členke, da bi se muce igrale z njimi.

Zdaj je bila Mici spet pri mizi.

»Lepa, ne?« je rekla.

»Da,« je rekel Branko.

»Kadar bo stric umrl, bo tvoja.«

»Kdaj bo umrl?«

»Tega pa ne vem.«

»Kmalu?«

»Kadar bo, bo,« je rekla Mici.

A on je šolarček in ne vé nič o smrti, ampak daleč mora biti to, zelo daleč. Takó daleč tudi miza. Prav takó balkoni onstran ulice, kjer stanujejo bogate družine. In beli lončki z modrimi napisi v kuhinji. In parketi. In zvonec na vratih. Daleč kakor sonce, ki je na Micinem

oknu, a ga ni spodaj, pod Micino sobo, kjer spijo oni in sta soba in kuhinja samo en prostor.

Ko so zarožljali ključi, so se hitro vrnili v njeno sobo in so bili tiho, takó da se niso upali vrteti modela, na katerem je bila rožnata jopica z amputiranimi rokavi. A prav zato, ker so molčali, so potem še bolj razločno slišali drsanje copat, ki so se približevale. Potem so se vrata odprla in v sobo je stopil starec, ki je imel obraz iz sivih gub. Mici je molčala in oni so molčali, čarovnik v rjavi halji pa je vzel stolicu in jo postavil k mizi. Počasi se je vzdignila noga iz kamna in za hip je copata obvisela v zraku. Potem druga noga. Takó je stal stari kip na stolici. Halja je bila zguljena, kakor star zastor. Še hip, potem se je težka noga vzpela na mizo. Potem počasi druga. Ko je bila temna postava na mizi, je bila še večja tišina vse naokoli. In ključ se je vrtel in v uri je delalo bzik bzik. Nato še bzik bzik. Črni hlačniki pa so kipu viseli čez pete.

Potem se je vračal na parket in še potem počasi odhajal, ko da je navil čuvaja, ki bo zmeraj pričujoč, ko nje ga ne bo.

Tedaj so šepnili:

»Mici, je šel!«

Mici pa je sklonjena nad delom molčala. Noge je imela lepo vzporedne in stopála vzporedna na pedalu šivalnega stroja. Kakor pridna deklica. In kdo vé, na kaj misli.

A prav gotovo je, da bi, če bi stric umrl, šla na sprehod z lepim fantom kakor gredo druga dekleta s fanti po ulici; ne bi bila zmeraj ujeta, ne bi jokala. In zvečer mu ne bi odgovarjala, ko v kuhinji rožlja z velikim rožnim vencem, in ponavljala nemške češčenemarije.

»Mici, je šel!«

A ona je molče vstala in odšla v kuhinjo. Potem je poklicala tudi nje. In takó je na beli mizi likala, oni pa so se igrali na svetlih ploščicah, ki so pokrivalo tla. Pri njih je cement, zato se radi igrajo v beli kuhinji, ki je vsa polna belih lončkov kakor ambulanta. Na dvorišču pred mehanično delavnico pa se mehaniki umivajo in se režijo. Tudi Mici jih je videla. Seve, da jih je, ko je vzdignila Evko na okno, ker Evka sili zmeraj na okna. Videla jih je in skoraj gotovo misli nanje, ker takó razmišljeno lika.

Valjali so se po tleh in Olgica, ki je bila drobna kakor brbunček, je vlekla Mici za krilo.

»Ti!« je rekla Mici.

»Povejte pravljico, Mici!«

To je Evka, ki je zdaj zdrsnila z okna.

Ležali so vznak na ploščicah in se drsali od mize do štedilnika in nato spet k mizi. Gledali so s tal navzgor in videli mogočni svitek Micinih las, ki je strčal navzven kakor gnezdo. Nato ji je Evka požgačkala stopalo.

»Vsi umazani boste,« je rekla Mici.

A Evka je že držala rob njenega krila.

»Lej, lej,« je potihoma rekla.

Njene oble noge se gladko belijo, zgoraj se spajajo z bogato oblino. Oni pa se igrajo z njenim krilom kakor z lesenim modelom v njeni sobi in so poredni kakor takrat, ko snemajo jermen s kolesa šivalnega stroja.

»Mici je brez hlač,« je rekla Evka.

»Pusti,« je rekel Branko.

A Mici je likala in se sklanjala nad mizo. Zamišljena je bila kakor prej, ko je videla delavce, ki so se umivali na dvorišču. Ali misli nanje? Ali misli, kakó bi ubežala kamnitemu obrazu pod črno kučmo?

Evka pa je že bila spet na oknu.

»Da ne boš padla,« je rekla Mici.

»Lejte, kakšne mišice,« je rekla Evka.

»Kdo?«

»Mehaniki, Mici.«

Tako je Mici spet molčala.

»Oni so močni, kajne, Mici?« je rekla Evka.

Tedaj je delavec podstavil palec pod pipo in si brizgal curek v gole prsi.

»Lejte, lejte!« je vzkliknila Evka.

Mici je samo za hip pokukala, a prav takrat se je delavec ozrl, jo videl in se nasmehnil.

»*Ei, signorina!*« je poklical. Ves črn obraz je imel in bele oči sredi črne pene.

Mici pa se je spet vrnila k mizi in segla po likalniku. Vsa razvneta v lica je bila.

»Mici, kliče vas!« je rekla Evka.

A potem se je začudila: »Kako ste rdeči, Mici!«

4

Ulica Commerciale se je vila v hrib in v večer, tam pa, kjer se razširi in postane cesta, so bili oni, deklice in dečki, ki se lovijo po gmajnicah in imajo pod sabo Rojan z ostrim zvonikom na sredi. Hišice, hiše in nato, ob cesti na Greto, velikanski zaboj, okrogel in visok kakor hiša. To je gazometer. Pa nato tračnice Proste luke, in sključeni nosovi žerjavov in parnik, ki trobi, skrit v svojem dimu.

A takrat ni bilo večera, in videti je bilo, da niti noči ne bo, kajti nad hišami je bilo nebo rdeče, ko da je polito s krvjo. In zrak je dišal po dimu. Ali gori v luki parnik? So se vneli hangarji? Gorijo vagoni lesa? Bo ves Trst zgorel? In Branko je držal Evko za roko in sta tekla domov, dol po strmi rebri, gor po stopnicah v pritličje, dol po stopnicah pod zemljo k mami, ki je sama.

Petrolejka je že gorela na mizi, a obe okni sta bili škratlatni, ko da je padlo zahajajoče sonce v dvorišče. Zdaj gorí v cementni škatli in zid pred oknom je poln zubljev, ki oblizujejo šipe.

»Mama,« je rekel Branko in se stisnil k nji. »Mama,« je zajokala Evka in jo prijela za krilo. Mama pa je čud-

na. Molči sredi prostora, ki mu okni žarita, in je, ko da ni njihova mama. Kakor da je žena v zaporu pod zemljo in nič ne čuti, da so oni z njo. Nič ni huda, da sta se potepala. Spravila je Olgico spat in je sama s soncem, ki se je utrgalo z neba, in tlí v dvorišču. Nič ju ne sliši, da se jočeta, ker bo kmalu konec sveta.

»Spat,« je rekla.

In je bila rdeč kip v ognjeni svetlobi in tudi se je premikala kakor skozi ogenj, ko je slačila Evko. Rdeč njen obraz, rdeče njene roke. Vse rdeče, tudi miza, tudi petrolejka na mizi.

Tedaj so se vrata odprla in Mici je stala pred mamo. Ni bila kakor druge dni tiha in zbrana. Njene oči so velike in prestrašene, okrogle in škrlatne od ognja na oknih. Njene prsi razburjeno dihajo in njene roke so nemirne v rdečem odsevu.

»Gospa,« je rekla. »Gospa.«

A mama je molčala.

»Kakšna groza, gospa.«

Okoli mize je hodila in debel svitek črnih las se ji je bil razpletel in ji visel na rame. Okoli mize je stópala in ponavljala:

»Gospa, gospa.« In je bilo, ko da beži pred plameni, a plameni so že vsi na nji, na mami, na Branku in Evki, ki sta se spet oblačila in obuvala.

»Z bencinom so polili, gospa.«

»Mama!« je zaklical Branko.

»Vrata so zabili, gospa, da ljudje ne morejo ven.«

»Mamaaa,« je zajokala Evka.

»In ljudje skačejo z oken, gospa.«

A tedaj sta onadva že bežala, samo ,ojoj' sta slišala, kako je tožila Mici, in bežala po stopnicah navzgor in po ulici navzdol. In nad ulico Commerciale ni bilo večera, požar je bil nad strehami kakor od sonca, ki bi se razstapljal in krvavelo v mraku. Openski tramvaj je stal, drevje v Ralijevem vrtu pa je bilo negibno v rdečem ozračju. In onadva sta tekla in se držala za roko in nad njima so letele po zraku iskre, ki so prihajale z Oberdankovega trga.

Kakor bratec in sestrice, ki nimata doma, kakor sestričica in bratec v Micini pravljici, ki ju je mačeha črtila in ju je hotel oče zapustiti. In nič nista vedela, kam tečeta, morebiti samo v smer, od koder plavajo iskre, ki so kakor kresnice.

Oberdankov trg je bil poln ljudi, ki so kričali v rdeči svetlobi. Okoli velike hiše pa so možje s črnimi srajcami plesali in vpili:

»Viva! Viva!« Tekali so sem in tja in kimali z glavami in vzklikali: »Eia, eia, eia!« In drugi so tedaj zakričali: »Alalà!«

In trobente gasilcev so takrat zatrobile skozi gneče, a je bila še večja zmešnjava, ker črni možje niso pustili

avtomobilom, da bi prišli zraven. Obkolili so jih in plezali nanje in grabili gasilcem cevi iz rok.

»Eia, eia, eia — alalà!« so kričali in noreli in vse naokoli je bilo zmeraj več ljudi. Ves Trst je gledal visoko belo hišo, ki je imela zublje na vseh oknih. Plameni kakor ostri jeziki, kakor rdeče zastave. In Evka se je tiščala k Branku, ker v veliki hiši so bile zraven zubljev tudi postave na oknih in ena je pravkar stopila na okno in hušknila mimo rdečega jezika, ki je oblizoval okno. In Evka se je stresla in tudi Branko se je tiščal k nji. »Eia, eia, eia — alalà!« so peli možje s črnimi fesi, a gasilci so vseeno razvijali dolge cevi in množica se je razmikala. In curki so brizgali visoko in so bili cvileči, peketajoči vodometi sredi škrlatnega večera. Črni možje pa so vpili in rajali kakor Indijanci, ki so privezali žrtev h kolu in zaneli pod njo ogenj. Rajali so z mangelami in s sekirami v rokah.

Tedaj je sekira presekala gasilcu cev in curek se je ustavil visoko v zraku kakor bezgov cvet, ki ga ogenj zlati. Potem je cvet padel in iz presekanke cevi v gasilčevih rokah je vrela voda kakor iz žile kri.

Redarji so potiskali ljudi nazaj.

»Alo nazaj, alo nazaj,« so pravili.

Črni možje pa so še bolj plesali.

»Svinje,« je rekel mož v gneči.

Evka in Branko pa sta bila majhna in nista razumela, kaj so se menili ljudje. Vedela sta, da gori Narodni dom in da ni prav, da so ga hudobni fašisti zažgali, a nista vedela, zakaj so prišli vojaki iz vojašnice na Oberdankovem trgu in stojijo in gledajo. Saj, z zidka na ulici Romagna so jih večkrat opazovali, vojake, kakó preskakujejo jarke in plezajo po lesenem zidu, a zakaj so zdaj vsi prišli gledat, kakó žrejo plameni hišo, ki je takó lepa in visoka? Vse okoli fontane so, kjer po navadi kočijaži napajajo svoje konje, a zdaj ni kočij. In zakaj gasilci ne smejo gasiti? Zakaj vojaki mirno gledajo črne može, ki odrivajo gasilce, ko ti razpnejo platno in nekdo z okna pade nanj in nato visoko odskoči kakor Branko, ko se vrže na vzmeti mamine postelje?

»Prekleti hudiči,« je zamrmral mož v gneči in Evki se je zazdelo, da pozna tisti glas. A takrat je bilo še hujše vpitje okoli hiše in redarji so jezno odrivali ljudi. Vendar jo je čez hip zagrabila močna roka, da se je Evka še bolj stisnila k Branku.

Tedaj je rekel tisti glas:

»Alo domov!«

In je videla, da je njihov papá.

Takó sta morala spet po ulici Commerciale navzgor in papá je godrnjal.

»Prekleti hudiči salamenski,« je rekel.

In še je sam pri sebi godrnjal: »Zakaj ni spravila otrok v posteljo.«

In Branko je hotel reči, da je mama jokala in da sta onadva ušla, ker sta se zbala ognja na oknih. A je molčal, ker si je mislil: Zakaj so polili z bencinom? Zakaj črni parkeljni kričijo in plešejo, ko pa so na gorečih oknih ljudje?

Iskre pa so ves čas priletavale in papá je imel zdaj sklonjeno glavo in se je jezil, a ne več na mamó.

»Hudič jim mater guli,« je rekel.

A onadva nista vedela, zakaj kolne, Branko je hodil v tretji razred, Evka komaj v prvega. A njihova mama ga zmeraj krega, kadar papá kolne, ampak on imenuje hudiča in pravi podobne besede samo, ko je jezen. To je samo takrat, ko nekaj ni prav. In prav gotovo, da ni prav, če so zažgali takó lepo hišo, kjer je bilo veliko gledališče in sta ju papá in mama peljala na predstavo; kakor takrat, ko je bil na odru Krjavelj. Vse polno ljudi je sedelo v temi in vsi so bili tiho, a ko je neki mož v temi zakašljal, so drugi ljudje naredili šššššš, naj bo tiho. Evka je sedela mami na kolenih, on, Branko, pa papanu. In je prišel Krjavelj in se ves čas zvijal kakor fakir in mežikal z desnim očesom. Potem je rekel, da je presekal hudiča in da je naredilo najprej štrbink, potem pa štrbunk. Ne, ni prav, da so zažgali, drugače bi njihov papá ne bil hud. Pa tudi ni prav, da ljudje na oknih kličejo: »Na pomoč!

Na pomoč!« in črni možje ne pustijo gasilcem, da bi jih rešili. Vsi se bodo ubili, če bodo skočili na ulico, vsi bodo umrli.

»Drhal hudičeva,« je rekel papá.

In je držal Evko in Branka za roko, ko je počasi stopal in je bilo nebo temnordeča kupola. Evko pa je bilo strah in si je želela, da bi bila pri mami v postelji, se stisnila k nji, takó da ne bi videla krvave svetlobe, ki takó spremi-
nja noč; da bi se stisnila k nji in skrila oči v njenem naročju.

5

Ko je Branko zaspal, pa se je Krjavelj spet vrnil in stegoval vrat; neverjetno ga je sproževal, ko da je iz elastike, ko da je skočila iz čudežne škatlice glava na koncu vzmeti, in se takoj spet odtegnila v temo, ki jo je požrla. In slišati je bilo glas, ki se je krohotal, pa kose, ki so čofnili eden za drugim v vodo in so bili kosi peklenščka. Hahaha, so se smejali v dvorani. In spet padci v vodo, ki je morje onkraj hiš. A hkrati tista glava ni Krjavljeva, ampak glava s črnim fesom in pod njim rdeče oči in usta, ki kričijo. Potem veliko takšnih glav in nad njimi zublji, ki uhajajo iz oken, in na oknu človek, ki bo skočil na ulico. Pa Mici v kuhinji pravi mami: »Vrata so zabili, gospa!« In vsa čudna je, Mici, s kito, ki se je razpletla in ji visi na ramo kakor debela kača. Kakšna pa ste, Mici. In ona se joče, ker je stric kričal nanjo; ne, ne, zaradi plamenov, ki barvajo šipe. In stric je prišel in stopil na mizo in navija uro. Bzik, bzik. Samo da nima več stare kučme, temveč fes s čopom. Hudoben je, Mici, kajne, da je hudoben? Kakor tista grda stara, ki je hotela poriniti deklico v peč, da bi zgorela, kajne, Mici? Ha, a mi bomo rekli: »Pokažite, kako se gre v peč.« In on bo

pokazal, mi pa ga bomo porinili v razbeljeno žrelo in vi se ne boste več jokali, Mici. Da, tudi črne može, ki so zažgali Narodni dom in plešejo od veselja, tudi nje bomo porinili v peč; saj niti ne pustijo, da bi gasilci držali platno pod okni, Mici. Tudi nje. Ne, ne, beživa, Evka, beživa! Stric s fesom na glavi drsa zdaj hitro in naju hoče presekat, in bo padlo in naredilo štrbiiiiink in štrrrrbunk. Evka! Beživa! Živa bova zgorela v peči, črni mož je presekal cev in voda ne more gasiti zubljev in curlja na tla. In ptički so pozobali vse drobtinice, ki so znamenovale pot za vrnitev. Ne, ne, midva nisva nič naredila! Midva greva k svoji mami! Pustite Evko, pustitejo! Ne, nee. Mamaaa.

»Neeeeeee!«

Ko se je prebudil, je zavzdihnil in železna postelja je škrtnila.

»Sanja,« je rekla mama.

Potem je bilo spet vse tiho.

Potem je rekla: »Ubogi otroci.«

A Branka ni bilo več strah, ker ni bilo več gozda niti črnih mož, ki bi ga hoteli ugrabiti. Dve postelji sta ob zidu in papá in mama ležita tam in ob mami leži Evka, ob očetu Olgica. Doma so torej in ni res, da so ptički pobrali drobtinice in da ne more več najti poti domov.

»Hudiči,« je rekel papa v temi.

»Ne kolni,« je šepnila mama.

Budilka pa je nalahko drdrala; in zjutraj ne bo nič zbudila očeta, ker on vso noč ne spi. Niti mama.

Tedaj je papá spet globoko zasopel.

»Preklete barabe,« je siknil.

»Ne kolni,« je zašepetala mama. »Ali nismo zadosti nesrečni?«

A papá, ko da je ni slišal. Premaknil se je, da je postelja zaškripala.

»Preklete svinje hudičeve,« je rekel.

Potem je bila tema in tišina in mama je na tihem jokala.

6

O koli nje so postavili plot in takó je samevala ob širokem trgu. Kočijaži so spet napajali konje ob fontani pred njo, ki je imela ožgane stene in je bila brez strehe. Oni, otroci, pa so kukali skozi reži v plotu. Črepinje so bile po tleh, razbite šipe, kosi porcelana, razparane omare. In čez trg so drdrala vozila, so ropotali vozovi, ki so odhajali v Prosto luko. Vozniki so stali pokonci na šklepetajočih plohih in pokali z bičem, oni pa so spet in spet kukali skozi reži. V vojašnici je trobila trobenta kakor po končani bitki, oni pa so podrsavali z dlanmi po deskah, ko so prislanjali lica k njim. In Lojzku je šlo na jok, ker prav gotovo v gledališču ne bo predstave, na kateri bi bil moral nastopiti. Kakó naj bo predstava sredi počrnelih zidov in pod zогlenelimi tramovi! In on, ki si je bil sam stesal leseno sabljo in jo nato pogladil s koščkom stekla in še s steklenim papirjem. Takó je stal ob plotu in bi bil rad šel iskat papirnato čepico in sabljo med ogorke pogorišča; a se ni premaknil, samo slino je požrl in topo gledal predse.

A vendar niso smeli izgubljati časa, ker so morali domov, da napišejo nalogo. Solarčki so in učiti se morajo.

Takó se učijo, da je najznamenitejši rudnik za cinober na Slovenskem in to v Idriji. Da se iz cinobra pridobiva živo srebro. Da je to tista tekoča kovina, ki je v toplo-meru in tlakomeru. In takó se učijo o vročini in o letnih časih. Pozimi je zemlja ubožna in burja piha. Na spomlad so bele mačice na vejah in tudi morje menja barvo. Pa se še učijo, da so nekoč ljudje prebivali v skalnatih duplinah, da so si odevali telo s kožami divjih živali. In da so prebivali celó v stavbah na kolih. A potem se je človek razvil in zdaj stanuje v visokih, petnadstropnih hišah. Stari Slovenci pa so bili silni vojščaki, ko so prišli vse do obale Jadranskega morja. In še potem so bili zelo junaški, ko so se bojevali z divjaškimi Turki, samo da je bilo Turkov veliko in so ropali in morili in požigali kar vsevprek.

In Danilo je vstal:

»Moj oče je rekel, da so fašisti slabši od Turkov.«

»Zakaj?« je vprašala učiteljica.

»Ker so zažgali Narodni dom.«

Njihova učiteljica je mlada in ji je ime Anica. Potrta je in oni je zdaj nič ne jezijo. Saj jo tudi drugače bolj malo, ker je dobra kakor njihova mama, a zdaj so še bolj pridni.

»Odprite knjigo na dve sto sedemindajseti strani,« je rekla gospodična Anica.

In strani so zašumotale.

»Beri ti,« je rekla Danilu.

Takó je Danilo bral: »Letni časi.« To je bil naslov. Potem vse kakó je s pomladjo in poletjem. In kakó je na jesen in ob zimskem času. Pa o mrazu in burji, ki je kakor huda ura, in se zdi, da bo kmalu konec sveta.

Potem je Danilo molčal, učiteljica pa je sedela za katedrom in je bila zamišljena in ni nič rekla. A nazadnje se je kakor predramila iz žalostnih misli.

»Si prebral?«

»Da,« je šepnil Danilo.

In jo je gledal in tudi ves razred jo je gledal in čakal.

»No torej,« je rekla gospodična Anica. »Kaj pride, ko je zime konec?«

»Pomlad!« je vzkliknil razred.

»Takó je,« je rekla. »Pomlad.«

In spet je bila zamišljena.

»Da, pomlad,« je spet rekla čez hip. »Pozimi imamo najdaljšo noč, a potem bo prišla pomlad.«

Oni pa se sprašujejo, zakaj pravi »potem bo prišla pomlad«, ko pa je pomlad že prisla in je že poletje, ker so platane pred šolo vse košate, da ni videti na cesto. In tudi si mislijo, kakó dišijo na gmajnicah akacije, ko je pomlad, a oni vseeno pozabijo na drevje in gledajo, kako vleče majhen vlačilec parnik v lukó, medtem ko na starem svetilniku mežika zrcalce v soncu in prihajajoči parnik mu odgovarja z drugim zrcalcem.

»Gotovo, pomlad,« je še rekla gospodična Anica.

Ne, ne razumejo, o kateri pomladi pravi, a vendar so zadovoljni, ko potem spet berejo v berilu, da so se stari Slovenci junaško bojevali s Turki, ki so jim zažigali hiše. Pa se spomnijo, kako piše v Novem rodu, da je kraljevič Marko Turkom vsem po vrsti odrezal glave s sabljo damaščanko, in to je zanje kdo vé kakó vendar tudi v zvezi s koncem zime in s prihodom pomladi gospodične Anice.

7

Takó sta Evka in Branko počasi pozabljala na Mici-
ne zgodbe, na tisto mačeho, ki je zažgala hišo, da bi
deklica v nji zgorela. Mici je seve še pripovedovala, a
zdaj ni bilo več takó kakor prej. Zdaj sta jih sanjala po-
noči, tiste pravljice, in ko sta se prebudila, sta videla, da
so bile pravljice prej zelo drugačne. Dosti dosti lepše so
bile, prej.

Mici pa je bila še zmeraj žalostna in oni niso vedeli
zakaj. Seve, mami je pravila Mici, da je stric tiran in se-
bičnež, da je nemčur in skop takó, da ji ne dá niti denar-
ja za milo. A kako naj bi oni vse to razumeli. Ali niso
otroci, zato da se igrajo? Ali niso majhni, zato da hodi-
jo v šolo in se učijo o iglastem drevju in o človeškem
telesu, o rudah in o morjih?

A tisti dan je prišla Mici zelo kasno domov.

Skoraj nikoli ni šla z doma, a tisti dan je šla in je ni
bilo in ni bilo in stric jo je čakal in hodil gor in dol po
hodniku ves iz sebe. Potem je Mici nazadnje prišla in on
se je tresel od jeze in tudi kučma se je tresla na njegovi
glavi.

»Warum?« je vprašal. »Warum?«

Mici pa je bila resna in nič se ga ni bala. Naravnost v svojo sobo je šla.

»Vse polno ljudi je bilo,« je rekla.

On pa je šel za njo.

»Prvič in zadnjič,« je rekel. »Prvič in zadnjič.«

Potem je vprašal:

»*Hast du verstanden?*«

Pri vratih njene sobe je stal in roke so se mu tresle in tudi belkaste ustnice so drhtele. Mici pa je hladna. Sezula si je čevlje in si nadevala copate. Stari pa je zmeraj bolj bled od jeze. Sili se, da bi bil miren in potiska roke v žepe oguljene halje.

»Kaj si jim rekla?«

»Kar je res.«

A obraz strogega kipa je uprt vanjo.

»Kaj si jim rekla?«

»Da sem Slovenka!«

In tedaj je začel stari hoditi tja in sém po sobi kakor kapitan po ladji, ki se potaplja.

»*Sciava!*« je nato naenkrat rekel in je bilo, ko da bi pljunil v kot njene sobe.

»Takó kakor vi!« je rekla Mici.

Sciavo: psovka, ki jo uporabljajo italijanski šovinisti v Trstu za Slovenca; izraz je spačenka besede schiavo, ki pomeni suženj.

»Was?« In v kamnito lice se je od nekod začel prilivati rdečkast odsev. Z gubastega vratu navzgor. »Was hast du gesagt?«

»Saj ste brat moje mame,« je mirno rekla Mici.

Oni pa, otroci, niso prav nič vedeli, kaj se menita po nemško. Čakali so bili, da se Mici vrne in stari se je tedaj celó za hipec igral z Evko in Olgico in ju pobožal. A njim ni bilo nič mar, da je takšen, če potem govori takó z Mici, da se ona joče. Nič jim ni bilo všeč, da je nastavljal plosko dlan na mizo in pravil, naj udarijo po nji, pa jo je umaknil, ko je hotela Evka udariti. Naj bo dober z Mici. Da, in nič jim ni bilo mar, da je bilo ljudsko štetje, kakor je rekla mama, če pa je tudi zaradi te stvari stari hud na Mici.

»Tuja državljanka si,« je rekel. »Poslali te bodo proč.«

»Naj!«

»Nehvaležnica.«

In oddrsal je copate do svoje sobe, do kuhinje in spet nazaj in si mencial roke. Potem so hitreje podrsale copate in on se je spet prikazal.

»Izgnali te bodo!« je ježno rekel in bil ves rdeč v lica.

»Naj me.«

»In jaz?« je tedaj rekel. »Kako bom živel jaz?«

In zdaj bi bili tudi oni razumeli, če bi poznali nemški jezik. Seve, saj je res hudo za takšnega starca, če bi moral živeti sam in brez mlade nečakinje, ki mu kuha in

pere in lika. In vse zato, ker se ti ona na ljudskem štetju prijavi za Slovenko, ko fašisti uničujejo tržaške Slovence kakor stenice, ona in stric pa niti nista od tu, ampak iz Maribora, kjer je zdaj Jugoslavija.

»In jaz?«

In je bil bled ko kreda. Tudi ramena so bila bolj ukrivljena. Spremenjen je bil, njegove oči so bile vodene.

»In jaz? Kdo bo skrbel zame?«

Mici pa je vsa drugačna ko po navadi. Bolj mlada, se zdi, in kakor da ga ne posluša. Morda bo zdaj vsak dan nekam šla in se vrnila pomlajena domov. In po stanovanju hodi, ko da se ne boji več starega, ko da se suče okoli kipa. Takó je šla v kuhinjo in položila kos mila na mizo.

Tedaj so se stare oči prebudile in koščena roka se je stegnila.

»Z mojim denarjem si ga kupila,« je rekel.

Mici je molčala.

»Daj sem!«

»Moje je,« je rekla.

In ko so se voščeni prsti spet sprožili in vzeli milo, se je bila že obrnila in začela mirno točiti vodo v posodo. Mizo bo umila. A tedaj se je zavedela, da drsajo copate po hodniku in da ni več mila na mizi. Takó je položila posodo z vodo na mizo in tekla za njim na hodnik in mu iztrgala milo iz rok. On pa se je sunkoma obrnil in nje-

gova koščena roka jo je tresnila po licu. Njo je tisti hip zbolelo pri srcu, da jo brat njene mame tepe, a vrnila se je v kuhinjo in začela ribati mizo. Milo je pomakala v vodo in drgnila z njim gladek les.

A on se je spet vrnil, za njenim hrbtom se je ustavil in njegova pest je začela udarjati. O, saj ni bolelo, kaj bodo udarci takšne starčevske roke! Pa še v takšnem dnevu, ko je bila svobodna na ljudskem štetju! Kaj vendar škrebli jajo ti prstki na njenih plečih? A prav zato ne trpi, da bi jo zmerjal in tepel on, ki ji je rekel *sciava*, ki pa je prav takó Slovenec kakor ona. Da jo zmerja kakor fašisti on, ki je nemčur in se boji fašistov. In pograbila je posodo polno vode in jo pljusnila vanj, da je oblila kučmo in haljo in je voda curljala dol po alpagasu na copate. In stari je krilil z rokami, oči pa so bile skoraj ugasle, ko se je obrnil in odkrevsal iz kuhinje in so imele njegove copate drugačen glas kakor druge dni, ker so bile vse namočene.

8

Takó je bila zdaj sama v kuhinji in luža se je razširjala in se razlezovala pod štedilnik in pod mizo. Ne, nič ni bila več prešerna kakor prej, ko je prišla. Saj, žal ji je, da ga je oblila. A zakaj je takšen. Ali mu ni kakor hčerka vse dni dobra, vse dni skoraj sužnja? Zakaj jo zmerja, zakaj hodi kakor žandar po hodniku? Ali ne moli vsak večer za njim: »*Vater unser, der du bist in dem Himmel?*«

Da, kesala se je. Zlila je vodo vanj, a stari je brat njene matere. Pa sivi lasje mu lezejo izpod kučme. In je žalostna, ker ima dobro srce, saj če ne bi imela dobrega srca, bi že zdavnaj zbežala.

Počasi je šla po hodniku, počasi je stopila v njegovo sobo.

Mrak je bil v sobi, oknice so bile zaprte in samo skozi špranje je prihajala svetloba na pisalno mizo. On je stal sredi sobe, molčal, in voda je kapljala z njegove halje.

»Oprostite,« je rekla Mici.

A on je nem. Njegov obraz je spet kamnit. Kakor tedaj, ko je prišel v sobo in molče stopil na stolico in s sto-

lice na mizo, da navije uro na zidu. Nepremično je stal in mrak in tišina sta okoli njega, ko da se je njegova ura ustavila.

In Mici je bilo strah tišine. Dobra je bila in se kesala; kakor deklica iz pravljice je bila, ki jo je mačeha sovražila, a ona ni sovražila nikogar.

In takó je pokleknila na parkete in je pri nogah starca s kučmo na glavi in zdaj je še bolj majhna deklica in še bolj pridna.

»Oprostite,« je spet rekla.

In zdaj bi bili oni šli in jo vzdignili, ker ne morejo gledati, da Mici tako kleči. Videli so, da je pljusknila vodo vanj in zdaj kukajo pri vratih njene sobe, in bi šli in jo poklicali, ker si mislijo, da je prav naredila, da ga je polila, ko pa jo je tolkel po hrbtu.

A mokri kip je molčal v mraku.

»*Verzeihen Sie mir, mein Onkel,*« je rekla.

On pa je leden, ko da ni več živ.

Tedaj se je Mici oklenila njegovih nog.

»Oprostite,« je zaprosila.

A kip je tisti hip premaknil nogo in brcnil Mici, ki je klečala in bila vsa majhna v mraku, ker samo ob pisalni mizi so se črte svetlobe prelamljale kakor zelo dolgi svetli zobje nevidnih grabelj.

9

A oni so bili otroci in so bili radi veseli. Posebno poleti na obrežju, ko se igrajo na pesku in mama šiva, potem ko je šla tudi ona v vodo in se je rdeča kopalna obleka razširila na morju kakor zvon, spodaj pa so zažarele do kolen dolge rdeče hlače. Ali pa veseli na ulici ob možu, ki ima majhno opico s sabo in postavi bicikelj na dolgo desko in opica séde na bicikelj in se pelje. Takó tečejo k mami, da jim dá pet stotink in jih položijo možu na medeninasti krožniček, ker je bil takó priden in je naučil opico, da se takó lepo vozi z bicikljem.

A zdaj je bil december in so bili veseli, ker bo prišel Miklavž in bo imel v košu darila. Tudi Mici je rekla: »Če boš pridna, Evka, bo zvečer prišel Miklavž z belo brado in ti bo nekaj lepega prinesel.«

Pa seve. In takó so bili popoldan v dvorani pri Svetem Jakobu in Miklavž je bil na odru. Škofovsko palico je imel v roki in tudi klobuk kakor škof. Parkeljni pa so bili grdi in črni in so imeli dolge repe, kakor podgane na dnu cementne škatle, kjer so smeti in ribje kosti. Saj, prav črni, in podobni možem, ki so zažgali veliko hišo, takó da vanjo zdaj ne more več priti Miklavž, kakor lani.

Prav nasproti cerkve je bila, dvorana, in slišati je bilo, kako bije ura v zvoniku, drugače je Šentjakovski trg ves tih onkraj železnih zastorov, ki so potegnjeni do tal, da ne bo nihče motil Miklavža.

Takó so lepo sedeli in vse naokoli je bila tema, na odru pa so bili angeli. Rajali so in peli, medtem ko so se parkeljni prestrašeni tiščali v kotu. Radi bi nagajali, a zdaj so premagani in sedijo na repih. Potem angeli niso več rajali, in govoril je Miklavž. Tedaj so parkeljni spet prišli iz kota, a on jih je zapodil in ukazal angelom, naj prinesejo velik koš.

In tako je začel klicati imena in bela brada se je premikala na njegovih prsih kakor veвериčji rep. In otroci so poslušali in vsak je čakal, kdaj bo prišlo tudi njegovo ime.

In tako je Miklavž poklical Evko.

»Si slišala?« ji je šepnil njen papá.

»Evka!« je spet poklical Miklavž.

»Tukaj je!« je rekel njen papá.

In tudi Branko je rekel: »Tukaj je!«

Ampak Evka se je bala parkeljnov in njen papá jo je peljal skozi dvorano in vse naokoli so bili sedeži in otroci, ki so se smejali, ker se je Evka bala. Da, ker njen papá jo je bil vzdignil in postavil na oder. Takó so bile samo bele luči okoli nje in ona ni vedela, kam bi se skrila. In tudi Miklavž je bil tam, jo gledal in se ji smehljal.

In tudi beli angeli. A ona se je bala parkeljna, ki se je bil skrtil za Miklavža. Zdaj je smuknil ven in jo zgrabil za roko. In ona je zavrisknila, da je šlo skozi ušesa in se je dvorana smejala in stolice so škrtale. Miklavž je pošiljal parkeljna proč in prinesel Evki zavoj v belem papirju, ampak ona se je še bolj jokala, ker je parkelj migal z rožički in prožil dolge nohte. In Miklavž jo je tolažil. In tudi njen papá jo je klical: »Evka, Evka.«

»Saj si pridna,« ji je rekel Miklavž.

»Evka,« jo je spet poklical njen papá.

A tedaj so prišli angeli in spodili hudiče. In en angel jo je vzel v naročje in se smehljajal, pa vendar ona ni nehala jokati.

»Evka, jaz sem, Nadica,« je rekel angel, a Evka je obračala pogled po odru in gledala, kje so hudiči.

»Kravsova Nadica sem,« je rekel angel, a ona ni mogla razumeti, kako more biti angel Kravsova Nadica, in takrat je zacepetala z nogami, ker se je bil parkelj premaknil in stegnil roko.

»Proč,« je ukazal Miklavž in angel je dal Evko njene-mu papanu.

On jo je nesel med sedeži in otroci so klicali: »Evka, Evka!« In vsi so bili veseli.

In Miklavž je spet držal v roki zavoj in zaklical drugo ime. »Tukaj!« je rekel deček.

A tedaj je začelo ropotati po železnih zastorih in glasovi so kričali.

»Aprite! Aprite!«

In tedaj so se vsi vzdignili s stolic in hoteli bežati, a nikjer ni bilo izhoda.

Pun pun pun so tolkli udarci po zastorih in Miklavž je bežal in angeli so bežali in tudi parkeljni so prestrašeno begali po odru.

Pun pun pun je razbijalo po železu in vsi otroci so se jokali v dvorani in stolice so se prevračale v temi. »Mama! Mama!« so klicali otroci. In tudi mame so jokale, ker tedaj so se vzdignili železni zastori in v dvorano so skočili črni parkeljni s fesi na glavah in debele palice so imeli v rokah in bili in kričali. Skakali so na stolice in tolkli s palicami po glavah in črni čopi so jim plesali sém in tja. In še bolj divje so kričali. Odpirali so na široko usta in kričali. Otroci pa so vriskali in njihove mame in očetje so vzdigovali roke, da bi jih palice ne zadele. Svetloba pa je zdaj prihajala s Šentjakobskega trga, a tudi svetlobe je bilo bolj malo, ker je bilo črnih mož zmeraj več in zaradi njihovih črnih srajc je bila tudi svetloba črna. In Miklavž je skočil z odra in je bil brez brade in tudi parkeljni so skočili, a so bili zdaj pridni parkeljni, ker tudi oni so jokali. Vsi so jokali in vsi bežali, ker zadaj so se nekje odprla vrata in so lahko bežali na dvo-
Odprite! Odprite!

rišče. In Evka je zdaj vse drugače jokala kot na odru. In tudi Branko; a njegov papá ga je vlekel za roko in je bil žalosten. Ne, ni se jokal, papá, čeprav ga je paliča črnega moža udarila po glavi, samo potrť je bil in ju peljal skozi gnečo kakor tisto noč, ko je gorela velika hiša in so letele kresnice po zraku.

10

Gotovo, v njihovi kuhinji je bilo grdo, ker sta bili kuhinja in soba v enem. Kakor v kleti, kjer so veliki madeži orosili zid. A vendar so tukaj v skrivališču, kamor ne bodo prišli možje s črnimi fesi. Tukaj jih ne morejo najti. Na noben način jih tukaj ne bodo našli.

»Hudičeva zalega,« je rekel papá.

»Prosim te,« je rekla mama. »Lepo te prosim.«

In tako so sedeli in jim ni bilo nič mar za večerjo.

»Nisem lačna,« je rekla Evka.

»Jaz tudi ne,« je rekel Branko.

In takó je mama sedela in papá je sedel, na mizi pa je ponižno gorela petrolejka.

»Nikamor ne bo môč več iti,« je rekla mama.

Papá je molčal.

»Vse, kar je slovenskega, bodo uničili,« je še rekla mama.

A papá je gledal petrolejko in molčal.

Potem je rekla mama:

»Še dobro, da niso zažgali.«

»Niso mogli,« je tedaj rekel kakor sam sebi papá.

»Stanovanjska hiša je zgoraj.«

Takrat je potrkal na vrata.

Ko je papá odprl, se je prikazal v polmraku Miklavž. Prav kakor na odru z belo brado in prav takó s kapo s srebrnimi obšivi.

Tedaj je Branko zakričal: »Mama!«

In tudi Evka je zajokala, ker je bilo spet, ko da so prišli parkeljni in jo bodo ugrabili.

»Uuuu,« se je jokal Branko.

Miklavž pa se je smehljal.

»Evka,« je rekel. A Evka je še bolj glasno zajokala.

Papá je držal Branka za roko.

»Daj no,« mu je rekel.

»Vsa sta prestrašena,« je rekla mama.

»Mici je,« je rekel papá Branku, ki se je tiščal k njemu.

»Mici!«

»Mici je,« je rekla mama Evki. A potem jo je vzela v naročje in jo tolažila. Pa ni pomagalo in mama se je nasmehnila in vzdignila Evko na ognjišče, ki se je zapiralo z železnimi vratci na zidu. In smeje je priprla vratca, da bi bila Evka na varnem pred Miklavžem.

»Mici je,« je spet rekel papá.

A Branko in Evka nista hotela nič slišati in Miklavž je bil truden in potrť ob mizi, na kateri je žalostno brlela petrolejka.

»Napadli so jih popoldne,« je tedaj rekla mama.

»Jaz nisem nič vedela,« je rekel Miklavž.

In vzel si je klobuk z glave in tudi brado si je snel in jo položil na mizo. Takó je počasi pojenjalo hlipanje Branka, ki je kukal izza krajca očetovega jopiča, in ihtenje Evke. Zdaj je tudi ona kukala skozi priprta vratca, ki so zapirala ognjišče. »Vidiš, da je Mici,« je rekel papá.

»Glejta, kaj vama je prinesel,« je rekla mama in odprla železna vratca ognjišča.

Jopica in krilce za Evko in srajčka za Branka so bili na mizi. In tudi krilce za Olgico, ki je bila majčkена in se je zdaj prebudila zaradi joka in jo zato mama pestuje.

»Kako se reče?« je rekla mama.

A onadva sta zdaj v zadregi, ker sta takó jokala in je Mici zdaj žalostna. Ob umivalniku si umiva obraz, Mici, in potrta je, ker sta se tako prestrašila in se tako drla, medtem ko je mislila, da jih bo zelo razveselila. Pa tudi zato, ker zanjo ne bo prišel Miklavž in ne bo dobila nobenega darila; njen stric jo je brcnil in zdaj niti ne govori z njo. In tako vesela je bila, ko je ostal takšen velik kos blaga od obleke za debelo kuharico barona Ralija, in je bilo ravno prav za krilce za Evko. Pa še za hlačke Branku.

»Kako se reče?« je rekel papa.

»Hvala,« je rekel Branko.

In tudi Evka je rekla: »Hvala, Mici.«

A Mici je bila odsotna in tiha. Umivala si je obraz, na mizi pa je vsa sprijeta ležala Miklavževa brada.

11

Popoldan je bil in Mici je likala v kuhinji. Ni bila ne potrta ne vesela. Zamišljena je bila. Na hodniku so drsale copate, a ona jih ni slišala. Večer se je nižal, tako da je bilo na hodniku mrakotno in temna postava se je počasi premikala ob zidu. Težko, ko da je halja iz svinca, iz svinca kučma in iz svinca copate. Takó se je približal vratom Micine sobe in oddrsal v sobo. Najbrž je vedel, da ni Mici v sobi, a tudi če bi bila, bi prav takó brez besed drsal k mizi. Samo da je bila zdaj njegova noga še težja in stopalo, komaj da se je vzdignilo na stolicu. Potem prav takó stežka in polagoma tudi drugo. Nato je počival stojé in glava je bila sklonjena naprej. Ko je čez čas stal na mizi, se roka dolgo ni vzdignila. Ura je na zidu pred njim in on čaka. Ali posluša oddaljeno šepetanje v nji? Ali je nehala nazadnje vendar teči, nemška ura, in ne mrmra več svojih starih zapovedi? Stal je negiben, s kučmo na glavi in spet je bil podoben svojemu ljubljjenemu cesarju.

Naposled se je njegova desnica vendarle vzdignila, a bila je iz svinca in on je ni mogel za dolgo držati, in ko

je omahnila, se je zazibal, da bi jo premagal, a že je ovehnil s celim telesom za njo.

Mici je odložila likalnik in stekla.

Potem je bila ob njem, ki je ležal ob prevrnjeni stolici z obrazom na parketih; copat ni bilo več na njegovih nogah.

Kučma je bila pod lesenim modelom, beli lasje pa so viseli na rumene parkete.

»Stric!« je klicala Mici. »Stric!«

A on je molčal.

»Stric!«

In je bila sama in jokala je, ko ga je vlekla v njegovo sobo. Težak je bil in ona je vzdignila najprej gornji del telesa na posteljo, potem eno nogo, potem še drugo. Svinčene ude svinčenega kipa. »Stric,« je šepetala, ker že dolgo je bilo, kar ni govoril z njo, zdaj pa je bila videti samo belina priprtih oči.

In takó je ležal na hrbtu na postelji v kotu in v sobi je bil mrak kakor zmeraj. In ko so prišli Branko in Evka in Olgica k Mici, so hodili po prstih. Tudi so se ustavili pri vratih in pokukali v kòt, a tam je bil voščen nos sredi belih las v mračni tišini. Potem pa niso šli več k Mici, ker je prišla s Štajerskega plavolasa gospa, ki je bila njegova hči in je bila zdaj ona gospodinja v stanovanju. »Prinesi to,« je rekla gospa Mici in Mici ji je prinesla. »Daj

hitro!« je še rekla gospa in oni so jo sovražili in niso več marali tja.

Takó niti niso vedeli, da je stari umrl, in so prišli, ko so že bile sveče okoli njega. Nič drugačen ni bil, spal je in je bil v spanju strog kakor takrat, ko je navijal uro. Kakor tisti dan, ko se je Mici smehljala pismonoši in so nenadoma pridrsale njegove copate in je on zaloputnil pismonoši vrata pred nosom.

Pisalna miza pa je bila zmeraj med oknoma in Branko se je spomnil, da je Mici rekla: »Tvoja bo, ko bo stric umrl.« A zdaj je sedela mlada gospa za pisalno mizo in pisala. Nato je dala Mici.

»Na pošto nesi,« je rekla.

In Branko je vedel, da je miza zdaj od gospe, ki je hudobna z Mici kakor stari, in je šel z Mici iz sobe, ko je nesla brzojavko na pošto. A tedaj je Mici spotoma pobrala iz omare na hodniku nove moške čevlje in potem še ene ter debelo plahto in hitro vse zavila v culo in nesla v svojo sobo. Potem je po hitela k oknu in vrgla culo v cementni zaboj, ki je bil njihovo dvorišče.

Pa ni šla na pošto, ampak prej k njihovi mami v podzemlje.

»To ni tatvina,« je rekla in bila žalostna in jezna.

»O, Mici,« je rekla njihova mama in kimala z glavo.

»Saj boste spravili,« je rekla Mici. »To ni tatvina.«

Branko je rekel: »Bom splezal dol!«

In je res vtaknil glavo in ramo skozi železne palice na oknu in takoj splezal dol.

A ko se je Mici vrnila s pošte, je šla mlada gospa v mesto in Mici je pritekla ponje, otroke, ker jo je bilo strah. In takó so bili spet v kuhinji z njo, in je morala kuhati večerjo za hčer umrlega strica. Evka pa se ni nič bala in je celó rekla: »Grem k stricu.«

In je dolgo časa ni bilo. Gledala je, kako gorijo sveče in zdelo se ji je, da se bo njegov obraz nasmehnil. Samo malo bi se lahko. Samo malo. Saj je kakšenkrat položil roko na mizo in rekel, naj udari po nji, in je bilo okoli njegovih starih ust, kakor da se bo velika muca nasmehnila. Pa ja, nekaj bi lahko šepnil. Dajte no, stric!

In tedaj so škrtbili parketi in sveče so zaplahutale in kamniti obraz se je predramil. Evka je zavrnila.

»Mici!« je zaklicala.

A Mici je že bila ob nji in jo tolažila.

»Premaknil se je,« je rekla Evka.

»Pojdiva!« je rekla Mici.

In jo je držala za roko in jo peljala dol po stopnicah k njeni mami. In tudi Branko in Olgica sta šla z njo.

»Kje so čevlji in plahta?« je rekla Mici in imela prestrašene oči.

»Tako, Mici,« je rekla mama. »Tako,«

»Nazaj bom nesla,« je rekla Mici.

»Da, Mici.«

»Ni bilo prav, da sem vzela,« je rekla Mici. »Na parah se je premaknil.«

Mama pa je prišla s culo, ki jo je bil Branko prinesel z dvorišča, in jo položila na stolicu. A zdaj je ob culi Mici jokala. »Vse bo ona pobrala,« je rekla in hlipala. Potem je šla proti vratom, a se je ustavila ob Branku. »Ne bo tvoja,« je rekla. »Ne bo tvoja, pisalna miza.« In odhajala je in se spotoma jokala.

12

In tako je spet prišlo poletje in pred šolskimi okni so bile platane spet košate. Najvišji v razredu je bil Cvetko, ki so mu pa rekli ‚slon‘, ker je pozibaval z rameni, ko je hodil; Evka je bila pravi naprstnik ob njem. Tisti dopoldan je bil splezal z okna na cesto in se spet vrnil v razred; potrgal je bil zelene kroglice z vej in jih metal v klopi.

»Vrzi, vrzi, slon!« je klical razred.

In so se smejali in tedaj je prišel Saško k Evki.

»Bova šla skupaj domov?« je rekel.

»Ne,« je rekla Evka.

»Zakaj ne?« In v zadregi se je nasmehnil.

»Zato da ne.«

»Vrzi, slon!« je kričal razred.

»Ti nisi kavalir,« je rekla Evka. »Sram te bodi.«

In ga je bilo sram.

»Vrzi, slon!«

A tedaj je pozvonilo in je prišla učiteljica in vse je bilo tiho, samo toploto je bilo čutiti, kakó leze skozi liste bohotne platane. In učiteljica je odprla knjigo in Pavla je morala povedati pesmico.

Počasi jo je zlogovala.

*Sijaj, sijaj, sončece,
oj, sonce rumenó!
Kako bom pa sijalo?
Sem takó žalostnó.*

Zelo zaspano je Pavla jecljala, a še bolj je zaradi toplote takrat začela ‚slonu‘ kinkati glava in učiteljica je stopila s katedra in šla po prstih po sredi klopi. Potem je prijela za njegovo uho in rekla: »Nadaljuj!«

On pa ni znal naprej in okoli njega so se nasmihali šolarčki in šolarke, učiteljica pa ga je peljala k mizi in je moral poklekniti pod mizo. Bil pa je takó visok, da se je z glavo dotikal mizinega dna.

Tedaj se je tišina pod oknom nenadoma pretrgala in krdelo italijanskih dečkov je začelo na cesti kričati. Potem so škrtali z nohti po zidu, kakor da bi plezale mačke navzgor in tudi veje platane pred oknom so se pregibale. Slon je sédel na pete in poslušal.

Učiteljica je šla k oknu, da bi ga zaprla in ne bi kričanje motilo pesmice o čolnu, ki plava čez zeleno ravan, pa jo je udarila po roki pest, ki se je pravkar prikazala. In obenem se je prikazala tudi glava s črnim fesom, s katerega je visel črn čop.

»*Su, coraggio*,« je rekel tisti prvi, a že so bile tudi po drugih oknih glave s fesi. In tudi kamenje je že letelo v sobo. In Evko ni bil zadel kamen, a je prva vzkliknila: »Mama!«, ker je bilo kakor ob Miklavžu in še prej, ko je gorela velika hiša.

»*Brutti mascalzoni*,« je rekla učiteljica.

»Hahaha!« se je režal pobalin na oknu; čop mu je bingljajal sém in tja.

»Pokličite slugo,« je rekla učiteljica.

Mladi fašist pa je zajahal okno in drugi so naredili kakor on in so kričali.

»Slugo,« je spet rekla učiteljica, a zdaj je šla sama proti vratom in jih odprla in stopila na hodnik.

Ampak zdaj niso kričali samo tisti s fesi, ki so jahali okna; ves razred je kričal. In Vlasto, ki je bila božjastna, je tedaj vrglo, da se je otepala na podu med klopmi, a so jo pustili samo, ker so pobirali kamnje s tal in ga metali spet v napadalce, ki so jih zmerjali s *sciavi*.

In tudi slon se je bil pobral izpod mize.

»Daj, slon, daj!«

Pa ni on nič čakal, da bi mu zaklicali. Bilo je, ko da je v bregu, doma v Piščancih, in da bo skorajda padel na rojanske strehe kamen, ki ga bo on zalučal. In takó je v

Su, coraggio! — Alo, dajmo!

Brutti mascalzoni! — Pobalini!

hipu odletel fes z glave tistemu, ki je bil prvi splezal na okno. In zagrabil se je za čelo.

»Aj!« je vzkliknil.

Takó so drugi že začeli skakati z oken, ker je imel tisti njihov prvi vse lice krvavo.

»Mamaaa,« je tožil.

Razred pa je ploskal in slon si je z levico vzdigoval desnico kakor sodnik rokoborčevo roko po zmagi.

Potem pa je ploskanje namah prenehalo, ker sta prišla učiteljica in sluga. In tudi mladi fašist je stopil z okna in je bil ob katedru; in tudi dva druga, ki sta ves čas kulkala izza okenskega podboja.

»Glejte tukaj,« sta rekla učiteljici.

»O, mama,« je stokal ranjenec.

»Kdo ga je ranil?« je vprašala učiteljica.

»Oni so nas napadli,« je rekel razred.

»Kdo je vrgel kamen?«

»Oni so nas napadli!« je spet rekel razred.

»Aaaaa,« je tožil ranjenec brez fesa na glavi.

Tedaj je učiteljica sprožila roko.

»Marš ven!« je rekla.

»Mi jim bomo pokazali,« sta rekla mulca s fesom na glavi.

»Marš ven!«

»Le pridite,« je rekel slon in uprl roke v boke in se nasmehnil deklicam, ki so se tudi smehljale.

»Tiho!« je rekla učiteljica.

»Alo ven!« je potem še rekla učiteljica in prijala ranjenca za uho, da se je slon režal, ker ga je takó peljala k vratom.

In takó je bila spet tišina. In tudi Vlasta je bila spet pri zavesti in je mirno sedela in krotko buljila predse.

»Kdo je bil?« je tedaj vprašala učiteljica.

Klopi so molčale.

»Kamenje se ne luča,« je rekla učiteljica.

»Oni so napadli!« je jezno rekel slon.

»Ti si torej bil.«

Klopi so se nasmehnile, a se je tudi učiteljica nasmehnila. Vendar je rekla:

»Kam sem te postavila?«

In slon se je počasi približeval mizi.

»Kamenje se ne sme lučati,« je rekla učiteljica.

»In oni?« je rekel slon.

»Tiho!«

A ko je bil spet pod mizo, se je tudi ona smehljala. Ne, ni klečal. Sedél je na petah in si z dlanjo objemal lice in oponašal mladega fašista, ki toži zaradi bolečine. In učiteljica se ni nič jezila nanj, sprehodila se je po razredu, in čeprav je bil njen obraz zelo resen in skoraj potr, je bil v koticah njenih ust tudi smehljaj zaradi slonove glave, ki se je dotikala dna mize.

Potem je v veži kmalu zvonec oznanil konec pouka.

13

Odkar so bili zabili strica v zaboj in ga je odpeljal črn voz s črnimi konji, je spala Evka večkrat pri Mici, ker je bilo Mici zelo strah. Saj, in Evki je bilo lepo, ker je imela Mici dolgo spalno srajco s čipkami okoli vratu in okoli zapestij. In tudi jo je zjutraj pustila, da je bila sama v postelji, ko se je šla umivat v kuhinjo. Kakor delavci pred mehanično delavnico, se umiva, si misli Evka, samo da je njena koža zelo bela in da ima spredaj dva balončka, ki jih mehaniki nimajo.

Ko je ležala ob nji, sta bila tista balončka zelo mehka in vse je bilo srčkano v Micini sobi.

»Se ne bo vrnil, kajne, Mici?«

»Kdo?«

»Stric. Kajne, da ga ne bo več?«

»Ne,« je rekla Mici.

In Evka je molčala.

»Potem je prav,« je čez hip rekla.

»Šššššššš,« je rekla Mici. »Zdaj je v nebesih.«

»Takó je prav,« je rekla Evka. »On naj bo lepo v nebesih, vi pa boste lahko govorili s pismonošo!«

»Šššššššš.«

»Kajne, Mici?«

»Šššš,« je še rekla Mici in se smehljala.

A ko jo je v nedeljo zjutraj pustila spet samo, je Evka zaspala in sanjala, da parketi škripljejo in da se on spet približuje. Tudi copate spet drsajo. Prav kmalu bodo zraven mize in modela. In ni mogla razumeti, kakó morejo copate drsati po parketih, ko pa so ga vendar odnesli v zaboju in je šla tudi njegova hči za njim. Hudobna tista hči. Vse je prodala in pustila dobri Mici samo posteljo in omaro. Kakó more hoditi, da parketi škripljejo? Pa saj to ni on, ki bo navil uro, ker nima kučme, ampak fes! In črn čop binglja s črnega fesa, ko stoji na mizi. Pa slon je pravkar vrgel kamen in stric se zamaje na mizi, ker mu je priletel kamen v glavo in mu zbil fes. Zato mu teče kri in on takó grdo gleda in se ves čas približuje. Oj, a saj ni kam bežati, ker vse naokoli je vse polno mož s fesi in bijejo s palicami, da beži Miklavž in tudi vsi drugi. In tudi papá so udarili po glavi. Stric pa kar naprej drsa in drsa, ko da sem jaz vrgla kamen. A ga nisem jaz! Zares ga nisem! Slon ga je, slon! Mama!

»Mama!« je zajokala.

In skrila je obraz v blazino in se vsa tresla.

»Mamaaa!«

»Evka, jaz sem,« je rekla Mici, ki se je bila vrnila.

»Pusti me!« je kričala Evka, ker je mislila, da je stric.

»Jaz sem, Evka,« je še rekla Mici; a potem jo je nesla k njeni mami, ki se je potem jokala zaradi tega.

»Kaj bo iz teh otrok,« je rekla. »Samo sredi strahu živijo.«

In zelo in kar naprej se je jokala, kakor takrat, kadar papá kolne, ker je prišel ukaz, da ne bo nič več slovenske šole in bo moral Branko v italijansko.

Saj, a oni so otroci, ki so najbolj veseli, ko je v šoli pouka konec, da se gredo lahko kopat na škorejo in zidat kočo iz kamnov na produ. Takrat se lahko dan na dan žgejo na soncu in skačejo s školjev med zelenosrebrne alge.

Takó vsak dan bolj veselo stečejo ven iz šole, ko v veži zazvoni zvonec. Prešerno gredo mimo sluge in se nato v blisku raztepejo v vse smeri. Lovijo se ob rojanskem potoku, stopajo po kamnih in brodiyo bosí po plitvi vodi. In Evka in Saško sta že zdavnaj spet prijatelja, posebno od takrat, ko je slon premagal mulca s fesom.

Takó sta stopala tudi tisti dan po Videmski ulici in šla skupaj domov.

Potem sta zaradi lepšega počivala ob zidu.

»Moj oče je šel v Francijo,« je rekel Saško in si popravił torbo pod pazduho.

»Res?«

»Ja. On dela v Franciji in mi bomo šli k njemu.«

»Beži no.«

»Kajpa. Ali naj pustimo, da nas fašisti tepejo?«

Evka je molčala. Morda bo tudi naš papa šel v Francijo, si misli; bi bilo prav gotovo lepo, če bi šel.

»Ali tam ne zažigajo hiš?«

»Kaj pa misliš!« je jezno rekel Saško. »Moji mami bodo rekli madàm!«

Tramvaj je tekel pod zidom po ulici Belvedere; kmalu bo pod obokom in bo obrnil proti Rojanu.

»V Franciji so tramvaji pod zemljo,« je rekel Sasko.

»Niso!«

»So. Moj oče je pisal, da so. Pridite, je pisal, ker sem našel delo in tu so tramvaji, ki tečejo pod zemljo, in nočem, da vas fašisti preganjajo.«

Evka je molčala. Še sta bila ob zidu, a spodaj je zdaj drdral tramvaj, ki je prihajal iz Rojana.

»Ti, Saško?«

»Kaj?«

»Kod se gre v Francijo?«

»Tam zadaj za Trstenikom,« je rekel Saško in pokazal z roko proti Barkovljam.

Metulj na obešalniku

Bil je jesenski dopoldan, prozoren, a že s pridihom zime v sebi. Sončno ozračje, ki se ga pa drži ostri- na ponočne sape in je zato polno svetlih in hladnih ste- klenih isker. Morje je spodaj nadrobno skodrano v strje- ne, čipkaste gubice.

To je bilo lepo videti z okna šolskega razreda. Tiste srebrne čipke in konice jamborov, ki komaj vidno niha- jo. Vmes pa položna reber, ki se spušča med obsončeni- mi hišami; vse so bele ali bledorumene, samo ena je ko jadro čokoladne barve sredi kosov nedolžne jadrovine.

Julka je stala ob oknu in drsala s kazalcem po šipi.

»Ni res,« je rekla.

»Kakor svinec plavaš,« je spet rekel Marko.

»Ni res.« In odkimala je z glavo, da sta se plavi kiti premaknili na ramenih. Spredaj je bilo čelo lepo široko, ker so bili lasje tesno ujeti v kiti; tenek nos pa se je uža- ljeno uprl draženju.

»Že vem, na gumi ležiš,« je rekel.

»Tudi brez gume znam!«

Tedaj je prišel k oknu Danilo, deček kakor vsi dečki v tem tretjem razredu osnovne šole, samo s kratkimi hlač-

kami, ki razkrivajo skoraj celi stegni in se tesno prilegajo oblinam. Plav čop las nad levim očesom.

»Okno bom odprl,« je rekel.

»Odpri ga, odpri, Danilo,« je rekla Julka.

»Na avtomobilski gumi zna vsak plavati!« je rekel Marko.

»Julka lepo plava,« je rekel Danilo.

»Vemo, zakaj jo braniš,« je rekel Marko. »Je tvoja ljubal!«

»Kaj si rekel?«

A Danilo je že ušel in se pomešal med šolarje, ki se gnetejo med katedrom in klopmi. Odmor je. In kakor povsod, ko je odmor; učitelj gre iz razreda in deklice in dečki se lovijo, zvijajo zrakoplove iz papirja in ti vzletavajo nad klopmi. Šumot. Vik, in krik. Zmagoslavno odobravanje, ko huščne zrakoplov skozi okno in se gruča zgnete ob njem, da sledi širokim vijugam letala v sončnem ozračju.

»Prej sem ležala na gumi, a potem sem jo porinila proč in sem plavala sama,« je rekla Julka.

»Saj vem,« je rekel Danilo.

Ko je zrakoplov izginil za vogalom, se je gruča vrnila sredi razreda.

»Te počitnice sem lovil ribe,« je rekel Danilo.

»Res?«

»Da, s stricem. Ponoči.«

»Ponoči?«

»Da. Z lučmi.«

»Joj, z lučmi!« je rekla; držala je obrazek po strani, takó da sta bili kiti malo pošev na hrbtu.

»S čolna visijo luči,« je rekel. »In ribe so oslepljene od svetlobe in ne vidijo mrež.«

Tedaj je Julka vzkliknila »Aj!«

A ko jo je povlekel za kito, je Marko zbežal. Danilo pa je skočil za njim in ga lovil med gnečo. Preskakovala sta klopi in zadevala v tiste, ki so preizkušali let novega zrakoplova. Nato je smuknil Marko k vratom, da bi ušel na hodnik, a Danilo ga je ujel za jopič na prsih.

»Strahopetec,« je rekel.

»Daj ga, daj ga, Danilo!« je vzkliknil razred.

»Mama!« je rekel Marko.

»Hahaha,« se je smejal razred.

»Mevža,« je tedaj rekel Danilo in ga sunil od sebe; potem je šel v klop in sédel na svoje mesto.

In razred je bil spet glasen. Čepice so izginile z obešalnika in takó letijo zdaj iz srede sobe spet na železne roglje. Dolg, lesen obešalnik desno ob vhodu kakor v vseh šolskih razredih. In čepice frčijo po zraku, zadevajo ob zid, podrsajo po njem in cepnejo na pod. Katera pa se tudi ujame na kavelj, a menda ne tiste, ki so prej dečki mahali z njimi in oponašali laso kovbojev v filmu.

»Danilo, pej sem,« je rekla Julka.

Še zmeraj je bila ob oknu in gledala ven. Obračala je hrbet razredu. A tedaj je hrup nenadoma splahnil in učenci so posedli po klopeh. In bilo je, ko da preizkušajo novo nakano in se bo vsak hip vzdignil še glasnejši hrup. Zato se ona ni zavedla, da je stopil učitelj v razred.

»Pej no sèm, Danilo,« je rekla. Morebiti je mislila na luči, ki gorijo na čolnih pod velikimi senčniki kakor pod širokimi klobuki in takó prevarajo ribe.

Učiteljeva roka je pogladila lasé ob desnem sencu. Črni in trdo zlepljeni lasje, svetli ko katran. Pod nosom tenke, ošiljene brčice. V gumbnici zlat znak s snopom iz palic in s sekiro med njimi.

V očeh se mu je utrnilo.

»*Giulia!*«

Obrnila se je počasi, ko da ji je presenečenje vzelo vso moč. Pogledala je učitelja, nato klopi, ki so zadrževale dihanje; samogibno je spodvila spodnjo ustnico in jo nalahko stisnila z majhnimi zobki.

»*Giulia!*« je spet jezno poklical, a s tem imenom, se zdi, ne kliče nje, ampak deklico, ki so jo izročili nji v varstvo in jo je ona po nemarnem izgubila. Zadaj pa je odprto okno velik okvir praznine njeni postavitici.

»*Vieni qui,*« je rekel in njegove oči so se nabreknile.

Julka se je premaknila, a tedaj so jo razburjeni prsti že držali za uhelj.

Vieni qui = pridi sem.

»Nočem slišati tega grdega jezika,« je rekel in šel sém pa tja pred klopmi in vlekel uho za sabo. »Nočem.« Skoraj zasopel je bil njegov glas. »Razumeli, da nočem?«

In razred je strmel vanj in v Julko. In oči so se premikale počasi, da ne bi s prehitrim gibom povečale njene bolečine pod njegovimi močnimi prsti. On pa se je vrtil okoli nje ko ujet v začarani krog. Takó pes čuvaj lahko kroži samo v kolobarju, ki mu ga dopušča veriga.

»Zvezke na klop!«

A nihče ni mignil.

»Zvezke na klop sem rekel!«

Tu in tam se je samogibno premaknila roka, medtem ko so pogledi na njegovih uprtih očeh.

»*Devo parlare soltanto italiano*,« so rekla usta pod ozkimi, črnimi brčicami. A oči strmijo vanj negibne, ko okamenele.

»Napišite stokrat!« je tedaj zaklical očem.

In še:

»Napišite tisočkrat!«

A vrste postrojenih oči so se mu zdaj počasi približevale v tišini, ki je težak svinec vse naokoli in v njegovi roki, v prstih, ki tiščijo Julkin uhelj. In on je kakor v vrtincu, ki ga vleče na dno, in vse oči ga zmeraj bolj potiskajo v vrtinec.

Tedaj se je zasuknil, da bi se rešil.

Devo parlare soltanto italiano = Moram govoriti samo italijanski.

»Ti, ti, ti,« je rekel in se umikal pred gluho zanko, ki neslišno kroži nad njim. In tudi sam kroži že ves v nji, ker zdaj vleče Julko za desno in za levo uho hkrati in jo odriva in stresa, da niti ne vé, da je ob oknu in tišči njen hrbet k lesu, ko da bi jo hotel zvrniti v praznino, kjer je prej letel papirnati zrakoplov. A je že spet sredi sobe. »Ti, ti, ti,« momlja. In se skloni, da je njegova glava skoraj ob njeni glavi. Takó na corridi upogne glavo razsrjena žival, ki ima orožje vrh čela. In takó jo poriva do vrat. Do podboja. Do železnega kavljia obešalnika. In njegovo čelo spodrsne po kavljju, da ga zaboli in vzdigne glavo. A tedaj so roke namah še bolj nemirne. Skoraj drgetajo, ko da so našle izhod iz vrtinca otroških oči. In hkrati se tresejo, medtem ko se dlan dotipa železa in druga roka vzdiguje Julko in zatika trdno spleteni kiti na kavelj.

Razred je vzdrhtel, kakor prešine vročično telo tresljaj mrščavice. Nekje je zaškripala klop.

»*Silenzio!*«

In stal je sredi sobe in razburjeno dihal, s kazalcem si je nategoval ovratnik, kakor da ga kravata duši.

»Bomo videli, ali vas bomo naučili,« je zasoplo rekel. A ko da išče pretrgano nit spomina in je neverjetno oddaljen od klopi, takó da ga klopi ne morejo slišati. In še zmeraj bolj in bolj oddaljene so, klopi. Zmeraj bolj pre-

Silenzio! = Tiho!

padna praznina vmes, samo oči so zmeraj bolj vse na njem, vse v njem.

»Kje so zvezki!« je kriknil, da bi ušel očem.

A oči so vse na Julki. In vse klopi zadržujejo dih, da bi bile vse oči še bolj tesno pri nji. Kakor da bodo iz njih, iz oči, vsak hip zaplavale otroške dlani kot golobje peruti in privzdignile njeno telo in mu zmanjšale bolečine. Njene oči pa so žametno in vlažno mehke, ker se njena stopala ne dotikajo poda. Rožnat trak, ki povezuje kiti, pa čepi na kavljju kot metulj z razprtimi krili.

Brodolom

1

Poldan se je bližal ko dogovorjen sestanek. Vrvež na trgu se je pomalem redčil, tramvaj je ropotal, kadar je vozil čez železni Rusi most in trdovratno zvonkljal kupovalkam, ki so zapaščale stojnice in zamišljene prečile tračnice. Na vzhodnem koncu trga je še visela senca na pročeljih, kjer so bili vzdolž pločnika uvrščeni vozički rožaric. Ko bo sonce potegnilo sivi zastor z zidov, bodo v številnih vrčih zagoreli nageljni. Tu in tam bo branjevka začela pospravljati; bank bo tedaj prazen in vegasta ploščad se bo sušila na soncu in čakala, da težak razstavi stojnico in jo kos za kosom odnese v skladišče. Rožarice pa ne bodo še odšle, ker v lenih popoldanskih urah bo uradnica kupila šopek za god ali gospa v žalni obleki za na pokopališče.

Nebo bo takrat prozorno kakor plitvo morje nad prodom, pred zoro. Ančka se bo ustavila pred bankom in zaklicala:

»Semkaj k meni, nu, sèm pridite, moja lepotica!«

Razkrečila bo prste desnice in s konicami prstov spretno podrezala v cvetke, ki jih bo držala v levici.

»Takó, takle srčkan šopček, kaj?«

A poldan je zdaj in branjevkam se mudi domov. Še bolj so glasne in še bolj vsiljive.

»Alo, žene, še ta dva krompirja mi poberite z banka!«

In kričijo ko mornar na krovu in široko odpirajo usta, da se vidi, kako jim pleše jezik.

Štefan, ‚gospod‘ Štefan mu tovariško pravijo rožarice, sedi za bankom, sključen nad časnikom, ko da se je skrnil pred trgovom. V sivem zamaščenem predpasniku je, čepico, ki je tudi vsa omaščena, je poveznil prek desnega kolena. Potne črne lase mu je čepica prilepila na čelo, na tilniku pa jih ugladila v plitvo vdolbinico. Desno oko ima priprto, levo pa živo sledí mislim v članku. Tudi *Edinost*, ki jo je razgrnil pred sabo, je posejana z mastnimi pegami. Njegove oči so dobre, in takó tudi njegovo pretkano škiljenje; a krepak nos in na kratko pristrižene brčice razodevajo, da je mož silen, če se razjezi.

Nasproti vozičkom z rožami so vojaško uvrščeni ti banki z medom, maslom, sladko in kisló skuto. Tu, ob teh bankih, se torej začinja štirikot trga pri Rusem mostu. Taki so ti banki: skrinje na majhnih kolesih; potujoče trgovinice. In v te težke skrinje lahko zakleneš vse, to je kose zlatega tolminskega masla, veliki modri vrč z medom, iz katerega lezejo ose in težko vlečejo z medom napojene zadnjice. Pa belo široko skledo z razmrvljeno kisló skuto. In še tehtnico in uteži, spodaj.

Že zarana je postavljena platnena streha nad njegovim bankom in ta lepo stoji v vrsti med drugimi. Vzdolž Kanala veje od morja, poslopja spijo, ko da je komaj proti jutru vlaga osvežila vroče zidove. Samo nekje iznad visokih hiš se Trst drami. Radoveden žarek je pukal iznad Lonjerja, se nagajivo podrsal po obli kupoli pravoslavne cerkve in smuknil vzdolž roba Kanala do morja. V nasprotni smeri pa sapa mršči v Kanalu mehko sivo vodo med vrstama čolnov ob bregu.

In od tedaj do poldneva je direndaj na trgu.

In komaj opoldan more Štefan sestiti na upogljivi stolček. Ta je kakor vsi stolčki, ki jih nosijo žene v kopališče ali v vrt, samo da sedalo ni iz platna, ampak iz črnega usnja. Leta in leta maslo poji usnje, in če podrsaš z nohtom po njem, ostane na črnem usnju bela proga ko na težkem žametu. In Štefan se odpočije na njem in bere časnik. In kakor leze z očmi zmeraj niže in niže s članekom, takó počasi trg okoli njega nemi.

Ob ti uri je tisti dan ob njegovem časniku neslišno pristal Branko. Njegov šolarček je drobčkan in plave lase mu je mati sama pristrigla, takó da mu jih je na tilniku uredila v številne stopničke.

»Dober dan, papá.«

»Ti si tukaj?« je rekel, ne da bi vzdignil glavo s časnika.

In tak je zmeraj. Ponosen je na svojega fanta. Da ga ni zdaj pred kosilom na trg, bi se razburjen prestopal. Ali ni šel pod tramvaj? Ali ga ni povozil avto? Mehek pa ne zna biti.

Branko je molče stal ob njem.

»Vrč vzemi in vode prinesi!«

In Branko je vzdignil vedro in zлил vodo vzdolž pločnikovega roba, da je lepo odnašala smeti s sabo.

»Pa splakni ga prej!«

Prav sredi trga je fontana, kamniti amoret se je vzel na desno stopalo in krili z rokami, ko da hoče zleteti. Vse dni je takó pripravljen za vzlet. Debelo glavo ima, pod njim pa so na treh koncih fontane spet tri kamnite glave in iz ust jim curlja voda v tri školjke. In ob školjke so spet pritrjene tri manjše glavice in iz ust, ki so odprte ko ribi žrelo, jim pada curek. Branjevke perejo ob teh curkih solato in zeljnate glave. Časih jih še nalašč malo omočijo, da so težje. Opoldan pa je fontana osamljena, sonce belí kamnite glave, voda kljubuje soncu in curek štropota, odskakuje od kamna in se prší v mavrične pičice.

Ko je Branko točil vodo, je Karla prilivala ciklamnom.

»Priden,« je rekla. »Takó je prav, da se že zdaj učiš.«

Branko je splakoval vedro.

»Lepo je prodajati maslo, kaj?«

»Ni,« je rekel in odmikal z glavo.

»Lej ga no! Kaj pa boš, ko boš velik, a?«

»Kapitan,« je resno rekel in prijel z levico gornji rob vedra, z desnico pa spodnji rob. Pljusknil je vodo po stopnicah kakor mornar, ki čisti krov.

Karla je odbirala ciklamne in lučala ovele cvetke stran. Potem je izbrala šopek in ga potresla, da so kapljice družno zapustile stebelca in se usule ko mala prha.

»Ná, mami nesi,« je rekla.

Branko je držal vedro v levici, da se mu je rama upognila, v desnici pa šopek.

»Hvala,« je rekel.

A čez hip: »Masla pa ne bom prodajal!«

Karla se je široko zasmejala.

»Pa bodi kapitan!« je rekla.

Branko je zapustil stopnice; rama mu visi in z desno roko krili v zraku, da ustvarja protiutež. In voda niha v vedru in mu pljuska v čevelj, a on stopa hitro, da ne bi Karla mislila, da težko nese.

Potem je položil ciklamne na bank.

»Za mamó so.«

Štefan pa je pospravljaj; tedaj je vzel iz predala banana in jo dal Branku.

»Ali si si umil roke?« je hkrati jezno vprašal.

»Saj sem pral vedro!« je rekel Branko. A Štefan je že molčé vzdignil tehtnico in jo porival v bank.

2

Zgodaj je na nogah, ko otroci in žena še spijo in dvoriščni zid pred oknom komaj blede. Prižge petrolejko in si greje kavo na špiritki; medtem se umije. Nato zreže kruh v porcelanasti litrski lonec in zlije kavo nanj. Bel lonec je rabil že stari oče in ker so ga otroci razbili, ga je loncevez opletel z žico. Previdno, da ne bi predramil družine, se obrača v *stanovanju*. Štirikoten podprtilični prostor; pol metra širok, železni steber pa ga deli na dvoje. Ta steber spada k temeljem petnadstropne hiše, Štefan pa je potegnil ob njem žico, potem je žena prišla medeninaste obročke vse vzdolž poblejjenega rdečkastega blaga in jih speljala po žici. Takó loči blago kuhinjo od spalnice. Zato sta okni v *kuhinji*, a v nji ni nič manj temačno, ker se pred oknoma vzdiguje dvoriščni zid.

Ob brljavi svetlobi petrolejke ima sleherno jutro določene gibe, ki jih dela s tihotapsko previdnostjo. Pogostoma pa sam pri sebi momlja in robanti, potem odmakne pleteno zaveso.

»Kam si spet skrila prtiče za maslo?«

Ker žena ne odgovori, stopi k nji in jo strese: »Kje so prtiči, a?«

In je glasen, da se ona upré: »Vso hišo boš zbudil!«

Tokrat zaradi predpasnika, ki ga je žena oprala in ni še suh, včeraj, ker mu je vzela umazan robec iz žepa in ga ni nadomestila s čistim. So pa tudi jutra, ko z ženo v postelji tiho skrbita.

Ivanka: »Če ne boš vzela masla od Kraševke, bomo brez mrvica blaga.«

»Prežaltavo je.«

»Dreja ga vseeno prodaja.«

»Dreja naj naredi, kakor mu drago.«

»Kar bo žaltavega, ga bomo prekuhali.«

Štefan molči. Res, kaj bi se pričkal, ona nima smisla za trgovino! Ko da ji je v največji užitek, da takó rezlja po pet dek od štruce.

»Prekuhavati, precejati, potem pa tarnaš, da imaš polne roke dela,« reče. Olgica pa tedaj zakašlja na drugem koncu postelje.

»Kje se je spet prehladila?« jezno vpraša in v temi obrne glavo k ženi. Skoči nato sunkoma z ležišča in spodvije Olgici odejo.

Ko se oblači, v kotu Olgica spet pokašlja, Štefan pa dregne ob mizo in godrnja.

»Ali je potrebno, da se otrok prehlaja?« Zaloputne vrata za sabo, čez čas pa na nasprotni strani hiše, v veži,

zvonko rožlja ključ. Potem pa je zvok zamolkel, ker zaklepa večna vrata od zunaj.

Ko stopa po ulici Commerciale navzdol, ima jopič pod pazduho in ves čas se polglasno jezi. Saj je bedasto, da se znaša nad ženo, če ima Olgica oslovski kašelj; nima časa za dom, če pomaga njemu na trgu. Seveda. In če pride na trg, je opoldne juha za nič, podzemeljska luknja pa kot bi treščilo vanjo. Kako naj ona vé, če stoji za bankom, da je poslal nekdo od stanovalcev otroka v dežju po časniki.

A zdaj je jesen in ne Olgica in ne Evka ne kašljata in on misli samo na trg. Ulica Commerciale je prazna, prvi openski tramvaj se še ni spustil v mesto. Sivi katran v neprebujenem ozračju, gmajnice ob tračnicah, zelenje v Ralijevem vrtu; nočni čuvaj pa lepi svoje bele znamke na ključavnice, medtem ko so pred zaprto mlekarno že iztovorili s kamiona velike vrče.

Naglo hodi, sključen, ko da bi glava in stopali soglasno silili naprej.

Po ulicah, ki tečejo proti Kanalu, težaki že vlečejo prilitikave vozičke, iz temnih skladišč pa nosijo nanje, kakor iz trebuha mesta, lesene konje in plohe, s katerimi bodo sestavili redove stojnic. Nihče ne vidi njihovega dela, ob zori pa bodo meščani našli trg pokonci. Hodili bodo posred stojnic ko med starimi znankami, gledali s

kredo zapisane številke na črnih tablicah, pazili na njihove rjavih skled na tehtnicah.

Žarek se je utrgal nekje nad Katinaro in zdrknil po ulici kakor zlatnik. Branjevke se odpravljajo k svetemu Andreju, da nakupijo zelenjave na debelo.

Pavla išče koš in kriči.

»Pijanec smrdljiv!«

Nad težakom se jezi in drobni možicelj se nerodno opleta. Sivkasto srajco ima do pasu odpeto, prsi in želodec sta črno poraščena. Njegove oči so motne, spodnja ustnica pa mu visi na brado.

»Sinoči je bil tu, Pavla, ti pravim. Jaz ...«

»Kaj boš jecljal, potep!«

Poslopja molče, na koncu ulice je žarek obsvetil bok majhnega obrežnega parnika, da je ves bel, trikotnik morja med parnikom in pomolom pa je moder ko plavilo. Pavla pa je uprla roke v boke.

»Še ti bom naredila uslugo, le čakaj! Poslušaj, Štefan, pet lir sem mu dala, takó je tarnal. Naj bom drevi trda, če ni res. Pa se ti napije in zdaj ni ne vreč ne koša.«

Ves zgrbljen in suh je težak ob nji. Jezik se mu zapleta:

»Jaz ...«

»Uh, tiste gnile čeljusti ti bom razbila!«

Možiček odštorklja s povešeno glavo, z obema rokama vleče naloženi voz, majhna kolesa se topoglavo lové

po razdrapanem tlaku. Rožarica pa nese lovor in zimzelen v vrečevini. Ob vodotoču bo vrečevino ovlažila.

»No, Štefan, ali je fant zdelal?«

»Prava reč.«

Karla se nasmehne: »Nehvaležnež nehvaležni!«

A ga predobro pozna, da ne bi uganila, kdaj mu je dobro. Zdaj še posebno, odkar je moral sin presedlati iz slovenske šole v italijansko. Vsak nič ga razdraži, Štefana. Eno leto je izgubil, mulc, namesto v peti razred so ga vtaknili spet v četrtega. In to se pravi, da je zdelal! Tepec pa tudi ni, če je znal v slovenski šoli na pamet vso zgodovino starih Slovanov, kar je bilo v berilu! Pa kapitan da bo. Kakšen kapitan, ko se je solzil kakor punčka, ko so odpravili slovensko šolo in je morala učiteljica v Italijo. Res da mu je bila kakor mamica, toda ali naj zato joče, tepec!

O, na tihem pa mu je prav, da je Karla o tem zinila. Kakor kak moški je, Karla, robata ko nosač. Z njo se pomeni, kakor se niti z ženo ne. Da, kje je zapisano, da mora Branko prodajati tolminsko maslo? Saj takó so menda računali, kaj deš, Karla? ko so nam vzeli šole? Zdaj izgubi eno leto, ker ne zna italijanščine. Potem bo spet pal, ker ne bo znal italijanščine. Hm, saj je tudi nam težko, Karla. Ko da se je spremenila smer tramvajem; ko da so prestavili križišča. Ne najdemo se več na naših ulicah. A pogoltneš slino in zagrebeš pesti v življenje. A

otrok ne more takó. Njemu je teže; kakor da se je zvrnila skala na mravlišče. Zdelal! A zdelati mora, Karla, saj veš, kako je pozimi, ko je burja pobesnel zlodej in se prestopaš na deski in ne čutiš več prstov na nogah.

Ko nosi pozimi burja košare in vrče v Kanal, zavozí Štefan bank prav pod zid k rožaricam. Burja vzdiguje bankom platna, da so napeta padala, maslo pa je siv in trd vosek. Tedaj dá Štefan utež na tehtnico, da ne bi plesala, in huka v otrple prste in si želi, da bi mogel izvleči družino iz podzemeljske luknje in da bi bil Branko kos novim učiteljem.

3

Kdaj, mislite, da je Trst bolj mikaven? Seve, razburljiv je v zimskih dneh, ko se je treba oprijemati ob vogalih za vrvi, ko postavi okoličanka prazen jerbas na tla in séde vanj, da ne bi burja odnesla jerbasa in nje. Nežen na spomlad, ko zagrne rahli mrč morje in sonce izteguje svoje blede žarke nad morjem kot bolnik premrle prste. Pisan poleti, ko so tramvaji polni kopalk in motorni čolni rišejo penaste poti čez pristan.

A na jesen so vzdolž Kanala grmade zelenih angurij in ko je južnjak tu in tam katero razpolovil, se ose zapičijo v rdeče meso, da ne veš, kaj so peške in kaj ose.

»Alo, alo, alo!« kriči prodajalec in bije dlan ob dlan.
»Sam med, sam sladkor in med!«

In v Kanalu so zeleni olupki pregrnili vso vodo, da objema čolne kaleidoskop pisanih pomij. Na bankih ob mostu pa so spet zlate ose na vijoličastem muškatu. In takó so ob kupih krvavih jabolk še tramvajski vozovi bolj zeleni kot sicer. Za Štefana pa ni jeseni, on mora s trga, da pričaka kot v vseh letnih časih tudi zdaj tovarni avto. Ker zgodi se, da prirovšta za cel dan prepozno.

Angurija = *lubenica*

Vendar, vsak teden pripelje maslo s Ponikev in se ustavi v kotu, kjer se Carduccijeva ulica cepi v ozke strujice starega mesta. Ko ga noče in noče biti, stoji Štefan na pločniku in je nestrpen zaradi avta, zaradi Branka, zaradi težaka, ki mu je odlezel v krčmo, namesto da bi čakal ob vozu, zaradi žene, ki je na trgu brez masla.

Potem tovorni avto slednjič prihrumi in obkroži ga gruča mesarjev in težakov. Ob stranicah ima visoko, iz desk zbito leseno ograjo, ob kateri visijo zajci in teleta, ki jim je videti preluknjane gležnje. Na sredi pa so nako-pičeni zaboji.

Skvarča stopi iz kamiona in ima usnjat suknjič in gamaše v obliki lijaka; v zelenem tirolskem klobuku je ko divji lovec; medtem ko se mesarji vrtijo okoli njegovega vozila, on zbrano piše v svojo zapisnico. Sredi mestnega ropota in direndaja je odsoten, ko da je še sredi tolminskih planin.

Štefanu reče: »Zate je to pot en zaboj več!«

Štefan se naglo obrne: »Kako pa! Zdaj ko se maslo topí, zdaj ko brez ledu ni mōči izhajati, zdaj zaboj več!«

Takó je zdaj Škvarča zaprl zapisnik in tlesknil z elastiko ob njegovo platnico.

»Za praznike, za božič pa zaboj manj, kajne?« je razsrjeno rekel Štefan, snel čepico z glave in si brisal pot s čela. Skvarči se urežejo ustnice v trikotnik, ko se nasmehe. Niti ne reče da, niti ne. A v zenicah se mu utr-

ne: spet je nasajen, Štefan. Ali je sploh kdaj dobre volje?

»Ti se se ve požvižgaš, tebi je vseeno, kaj?« je rekel Štefan, z jeznim gibom dal čepico na glavo in se obrnil.

»Zajca imam na avtu zate,« je Škvarča zakričal za njim, ne da bi se premaknil z mesta.

A Štefan hiti po težaka, samo z roko je zamahnil in hiti. Ker ne more, Piero, počakati tovorni avto z drugimi, v krčmo mora, kakó bo stal na pločniku, ko lahko séde v kotu na klop! In zdaj še zaboj več. Štefan gre mimo izložbenih oken delavskih kuhinj, na pladnjih ocvrtih rib so čez pol razrezane limone. Diši po močnem olju.

»Tebe bom zmeraj iskal, tudi če boš sto let hodil z mano po maslo,« se je zadril.

Piero se je namuznil. »Ves dan ni móč čepeti na pločniku. Ne?«

»Kako pa jaz čakam?«

Potem ga je skušal Piero dohiteti, ko je koracal proti avtu.

»Saj ni mogoče zraven, ko snemajo teleta,« je rekel. Potem pa, ko ga je bil že skoraj dohitel:

»Čujte, v dveh minutah naloživa in zdirjal bom, zdirjal, vam pravim.«

Prenašala sta zaboje na voz, Štefan pa je ponavljal ko Branko poštevanko: »Reci ženi, naj odda najprej te kose. Poglej dobro, najprej te kose.«

»Bom, bom,« je rekel Piero, a medtem pazi, da mu zaboj ne pritisne prstov.

»Najprej te, ki so starega datuma, ali poslušáš?«

»Prav, prav, prvo tiste. Saj, seveda. Seveda.«

»In še prej zapelji k tehtnici.«

»Bom, bom,« je rekel Piero; slekel je platneni suknjič in ga potisnil med zaboje. Potem je objel oje in potegnil vrv preko desnega ramena, da se je napela ko struna. S težavo je vlekel proti križišču na Goldonijevem trgu. In obloženi voz se je trudno opotekal po vegastih skrléh. Zdirjal bom, je rekel.

A ko je voz nazadnje pristal ob banku na trgu ob Kanalu, je obkolila voz in bank gruča kupovalka. Kakor ob avtomobilski nesreči so se drenjale. In tehtnica ni mogla priti do sape. Ivanka pa je rezala, tehtala in štela denar.

»Nekaj več ko pol kilograma, gospa. Ali naj pustim?«

»Jaz sem prva,« je zadaj rekla kupovalka.

»Kakšna predrznost!«

Ivanka pa tehta in tehta; a tedaj je že bil ob banku Štefan, pograbil je kos masla in vzplamtel. Ko da se je vse dni nabiralo, je vzrojil.

»Spet si skuhalo eno svojih, hudiča!«

Gospe so se spogledale.

»Ali nisem rekel: najprej staro maslo? A?«

»Ne kriči pred odjemalci,« je potrto rekla žena.

»Mar mi odjemalcev! Kje je Piero? Ta osel! Pa kaj Piero! Ti bi morala vedeti; pokonci mi dremljete vsi, kar vas je.«

Gospe nategujejo vratove.

»Kaj mu je?« šepetajo.

Mesarski pomočnik se tedaj skuša preriti skozi gnečo; sedi na kolesu in zvonklja in žvižga. »Ali te ni mati naučila spodobnega vedenja?« pravi kupovalka, ki se je mórala umakniti. Fant pridrži kolo: »Moja mati bi vam bila lahko učiteljica, ko je bila stara pet let,« pravi.

»Kaj se je zgodilo?« je šepnila starka v gneči.

Štefan je odvihral. Kaj se je zgodilo! Takó, črno na belem, se vam bo pokazalo, kaj se je zgodilo. Njim je vse to deveta briga, seveda, če je masla zabojev več. In je tako treba tudi ledu več. Ker one nočejo močnika, seveda. Kupile bodo in nesle domov, takó preprosto, kakor kupijo tramvajski listek. To ni važno, če so izbirčne, če curlja vlaga ob oknih smrdljivega podprtiličja, če se Branko bojuje z italijanščino kakor z mlino na veter. A on je prostaški, ker se takó dere, kratko in malo prostaški.

In hiti iskat Piera, da bi si olajšal dušo.

4

Pomalem so kupovalke odšle. Na maslu je stal kos ledu, z banka je kapala voda. Ivanka je potrta stala ob tehtnici. Karla je tedaj prišla od svojih vrčev in se prislonila k banku. V globoke gube nabran obraz, ko da je rezan v rjav les.

»Kakó je, Ivanka?«

»Pekel je to, ne življenje, pekел,« je rekla z votlim glasom Ivanka. Siloma se brani joka in se skloni. Tedaj Karla opazi Štefana. Sedi na stolčku in računa.

»Če bi bila jaz tvoja žena.« In jezno je stisnila ustnice. Potem se je odtrgala od banka in zapretila s pestjo.

»Jaz bi ti pokazala!«

Štefan je vzdignil glavo: »Kaj če bi pometala pred svojim pragom, a?«

Karla pa je uprla pesti ob boke in stoji ko moški sredi ulice, med banki z maslom in vrsto bankov z rožami.

»Ha, nisem Ivanka, jaz! Bi ti že pokazala!«

Odšla je za živo mejo zelenja in rož in nekaj časa je bil čuti njen močni glas: »To je že od sile, tak brdavs!«

Čez hip pa, ko so se ustopile kupovalke k njenim rožam, je nenadoma pritekla.

»Sto lir mi menjaj, Štefan!« je zadihana rekla.

»Za ves trg ne bo tu menjalnica.«

»Saj si priden, Štefanček zlati.«

Pogledala je Ivanko in objela Štefana okoli vratu. »Saj si priden,« je rekla. »Samo tisti tvoj glasek!«

Trg se je praznil. Kričač je stopil s stolice, na kateri je stal, in pospravljaval nalivna peresa v kovček. Izbrizgaval je črnilo iz peres in vrtel pokrovčke. Sonce se je naslonilo na poševne platnene strehe stojnic. Vrvež je splahnil, gospodinje so odnesle po koščkih razburjenje s seboj domov, za štedilnik.

Karla je bila spet pri Ivanki.

»Ni hudoben,« je rekla.

Ivanka je topo gledala predse.

»Ni hudoben, saj vi to bolj veste,« je mehko rekla Karla. »O fantu mi je pravil davi; če ne bo zdelal, mu tudi za vse maslo ne bo nič mar.«

»Za vajenca naj ga kam dá.«

»Vidite, noče, da bi se pričkal s kupovalkami kot mi. In pozimi, Ivanka, pozimi veste, kako je, pozimi.«

Ivanka je molčala.

»Dve rožici,« je rekla Karla in položila šopek mimož k skledi s kisló skuto.

»Zakaj si delate škodo,« je potolaženo rekla Ivanka.

»Prošnjo za na občino mi je sestavil,« je rekla Karla.
»Saj veste, da mi italijanščine ne znamo. Bog ne daj, da ne bi imele Štefana!«

Ko je odšla, je bil šopek rumenih cvetk ob emajlirani beli skledi s skuto.

5

Računico vzemi!« je rekel Štefan. In zapustila sta stanovanje, oče spredaj, Branko za njim, gor po stopnicah v pritličje, dol po stopnicah v vežo. Nato sta prečila asfaltirano ulico, oče prvi, Branko za njim. Ko za policajem. In votlo se mu je storilo v želodcu, kakor tedaj, ko vodni val izpodnese čoln. Boji se, boji vsekdar, kadar oče zine o računici.

Asfalt se je jekleno svetlikal. Ob strmini, po kateri pleza openski tramvaj, se vzdiguje trikotni blok hiš, ki je kakor ladjin rilec uperjen na ulico Commerciale. Prav na tem ostrem vogalu je izložbeno okno majhne pekarnice.

Štefan je sédel na stopnico pod izložbenim oknom.

Branko pa je stal pred njim, nemiren, ko da hoče skriti očeta. Boji se stopnic, ki se vzpenjajo v breg, ker ljudje bodo v prvih popoldanskih urah začeli odhajati v mesto. Sram ga bo, ker se bo oče jezil, on pa se bo še bolj zmedel in oče bo potlej še bolj glasen. Zmerjal ga bo po slovensko, ker ne bo znal poštevanka po laško.

Štefan je držal odprto knjigo na kolenih.

»Sei volte sei?« je vprašal. »A?«

O, da bi vsaj nikogar ne bilo, ki bi prišel po stopnicah navzdol! A oče je neusmiljeno nadaljeval.

»*Sette volte sei?*« je vprašal in škilil v računico. Branko je pogledoval na stopnišče in skušal sestaviti. Šestkrat šest je šestintrideset. Potem dodaš še šest. A po italijansko, kako je po italijansko?

»*Cinquantacinque,*« je rekel.

»Budalo!«

»Ne, ne. *Sessantasei.*«

Oče je tolkel z računico ob levo koleno. Zmeraj bolj nestrpen je postajal. Branko pa je z vso zavestjo hrepenel, da bi uganil čimprej pravo in da bi odšla s stopnic, a številke, ko da se mešajo v nejasni zmešnjavi v njegovi glavi. Ko da se sekajo v nešteti dvobojih. V zadregi molči, ne gleda očeta, opazuje stopnice, ki se belijo v popoldanskem soncu. Železna zarjavela ograja ob tračnicah. Tračnice. Strmo se vzpenjajo po rebri navzgor, sonce odseva od njih in na vsaki ustvarja majhno zrcalce. On sledi njihovi poti navkreber, pa se mu zdi, da lezeta svetlobna zajčka više proti Škorklji. Na enega je počenila 8 na drugega spet druga 8 in vzporedno se vsaka po svoji progi vozita. Da, zmeraj ista razdalja med njima, vzporedno potujeta, nikdar se ne bosta srečali —

Sei volte sei = šest krat šest; nato sedem krat šest; petinpetdeset; šestinšestdeset.

Štefan je kriknil: »Kaj se oziraš!«

»Saj se ne oziram.«

Štefana pa je kuhala jeza, takó se je stopnjevala v njem, da mu ni dala, da bi kričal. Ko da se bojuje z nečim nevidnim. Da bi vsaj mogel doumeti, kaj se je temu otroku sesirilo v glavi. Kakor da ga ne pozna več, odkar je v novi šoli. Bog mi ne zapiši za greh, a kakor tepček ima jajčasto glavo! In to je mali učenec, ki je v Rojanu zdrdral pet strani zgodovine starih Slovanov kar takó, ko da jo je stresel iz rokava!

»Ne bom zgubljal časa s tabo, da veš!« je trdo rekel.

In Branko je spet začutil, kakó se mu strah zbira pod želodcem.

»Opoldan sem znal, v računici sem videl. —«

»Osla z rogmi si videl!«

In Branko se je ozrl, nekdo je prihajal po stopnicah, se ustavil in si prižgal cigareto, nato pogledal na uro.

Štefana je vrglo: »Vrat ti zavijem, če se boš oziral, kakor piščancu ti ga zavijem.«

Ko pa je bil neznanec že čisto blizu, ni vzdržal več. Zalučal je računico na tla in skočil na noge.

»Jaz si ne bom razbijal glave s tabo,« je kriknil.

In spet sta prečila svetlikajoči se asfalt na ulici. Oče prvi, Branko za njim. In Branko se čuti kriv in obenem olajšan. Kakor da ima kljub vsemu možnost, da skrije

svoj sram v mračnem podpritičju. Poparjena korakata
čez cesto, nato po stopnicah gor v pritičje, nato po vlaž-
nih stopnicah dol v njihovo luknjo, oče prvi, Branko za
njim.

6

Štefan je stal za bankom in nestrpno čakal ženo. Reci ji, naj pohiti, pa je gotovo ne bo do enajstih! In vendar vé, da mora v šolo, da ga kliče učitelj. Pa kaj v šolo, niti na potrebo ne moreš, ko pa je v banku denar. Denar! Zdaj ga bo treba še za učitelja, o lekcijah je namigaval zadnjič. Šolo, učitelje, lekcije, vse bi bilo treba pomesti stran in začeti od kraja.

Stara gospa je pogledovala na maslo izza črne tenčice, ki ji je visela do ustnic.

»Ali je dobro?« Vzdignila je šilasto bradico in nagnila glavo. »Ali je dobro?«

»Pokusite,« je rekel osorno.

Še nje se je manjkalo! S konico noža je odščenił košček masla in dal nož gospe. Ta je vzdignila tenčico izpred ust, razklenila suhe ustnice in pokazala zobe. Nato je ugriznila v svetli nož ter škrtnila z zobovjem v jeklo, ko je obrisnila drobec masla.

»Hm, hm.« Valjala je maslo po ustih in ga pritiskala z jezikom ob nebo. »Hm, hm,« je momljala.

Štefan ji je sunkoma vzel nož iz rok in ga vrgel na bank.

»Presita si, stara,« je rekel sam sebi po slovensko, kakor vsekdar, ko ga kaj razjezi. Sédel je na upogljivi stolček in si pokrill kolena s krajci sivega predpasnika. »Presita si, stara,« je ponovil in pustil, da je ona zmedeno bolščala v bank.

Tedaj je neslišno prišla Ivanka.

»Čajno tolminsko, signora, prvovrstno,« je ponudila gospe, in medtem položila torbo v bank.

»Čajno, prvovrstno! Ali sem ti rekel, da pridi opoldan, a?«

Gospa se je tedaj začela zadenski odmikati.

»Opoldan mi pride, opoldan!«

»Kakšen poldan, kaj sanjaš,« se je uprla žena.

On pa se je prestopal na mestu in je bil zmeraj bolj hud:

»To bi rad vedel, kaj vas dela četvorica doma. Samo to bi rad vedel!«

Ivanka si je opasala bel predpasnik. Samo učitelja in poštevanko ima v glavi. In nič mu ni mar, če jo žali. Samo tisto nesrečno poštevanko in italijanske naloge! Da, greh so prinesle v hišo, greh in surovost in pobrcavanje. Ko da ne vé, da mora ona otroke obleči in počesati in jih še spremiti v šolo. In še prej postaviti juho na ogenj, če naj opoldan zakuha riž. In stanovanje? Če je sploh stanovanje tisto, ko ti pred okni nosijo podgane po dvo-

rišču na sprehod svoje dolge repe med smetmi iz cele hiše.

»Seve, samo ti delaš, samo ti se mučiš.« je rekla. »Ti in samo ti.«

»Toliko dela imaš, da mi ne utegneš prišiti niti gumba pri hlačah,« je tedaj razburjeno rekel. Razkoračil se je ob banku in pokazal hlače. »Že teden dni ti pravim. Teden dni.«

»Vsemu trgu pokaži,« je mirno rekla žena.

Tedaj se ni brzdal več: »Ti me boš učila? Ti?« je vzkliknil, se motal okoli banka, odprl predal, ga spet zaloputnil, da je drobiž zacvenknil v leseni skodelici.

»Tako silo si prej imel,« je rekla žena.

Tedaj je odvihral čez trg. »Vrag je to, ne žena, vrag!« je godrnjal in odhitel vzdolž stopnic in konci predpasnika so frfotali ob strani ko hudobni jeziki.

Da, samo surovost in greh je prinesla ta šola, je pomislila žena, za vajenca naj ga kam dá, da ne bo vsem grenil življenja s to šolo.

»Kaj naj dam gospe?« je s trudno vljudnostjo potem vprašala kupovalko in položila list povosčenega papirja na tehtnico.

Potem ga dolgo ni bilo. In po navadi po takem viharju nista nekaj dni spregovorila. A ko se je to pot vrnil, je

rekla hladno in odsotno. »Rimljan te je iskal, zaradi sku-
te.«

Štefan pa je rekel: »Učitelj bi ga rad poučeval.«

»V trgovino ga daj, za vajenca.«

Sedela je na zložljivem stolčku, Štefan pa se je spustil
na klop.

»Lekcij je potreben, vem,« je rekel.

»Ondan, prav ondan so iskali fanta za v prodajalno.«

»Ti nisi še nikoli kake pametne zinila,« je ko sam sebi
vdano rekel.

»Za zidarja, za mizarja ga daj, vsako delo je pošteno.«

Ko da je govor o poštenju in nepoštenju! Ali naj se
vda ali naj se ne vda, za to gre. In se ne bo vdal, tudi če
naj ima vse učitelje proti.

»Samo izmaličili ga bodo,« je rekla.

Mečkala je med prsti rob predpasnika; vé, da je nje-
gov molk samo zgoščeni srd, neuklonljiva trma.

»Čevlje ima raztrgane,« je zato čez čas spravljivo rek-
la.

»Kakšne čevlje spet?«

»Tiste za vsak dan.«

»Zadnjič sem mu jih popravil.«

»Prazniške si mu popravil,« je čez hip rekla.

7

Štefan je prinesel čevljarско orodje k oknu. Žena pa je ob dobro voljo, ko se takó pripravlja, da bo čevljar. Najprej mu bo manjkalo kladivo, zatem ne bo našel osle ali dleta. Kadar mu bo prinesla kopito, s katerim so se igrali otroci, se mu bo na ognju pozabljeni lim zasmó dil.

V prostoru je bilo hladno, okni sta bili prav pri tleh, tako je lizalo sonce samo ozki rob tlaka. Ob oknu sta sedeli na tleh Olgica in Evka, nožice sta vtaknili skozi železno resetko, da sta svetli, ker bingljata v sonce. Sredi kuhinje je neprepleskana miza, tako čisto poribana, da se njene lesne žilice svetijo ko na umiti roki.

»Časnik razgrni pod črnilnik,« je rekla mati Branku. Štefan si je pomaknil mizico z orodjem bliže k oknu. Z modrim ženinim predpasnikom si je zavaroval kolena. Branko je sedél za mizo in grizljal ročnik. Vihar. Brodolom. Brodolom in reševanje. A kakó začeti. Zdaj bolšči v zvezek, zdaj se obrne k očetu, ki je sklonjen nad čevljem. »Kaj bolščiš vame? Ali nisi nikoli videl parnika?« Saj, ob pomolih so parniki. A nalogo je treba napisati v italijanščini. Parnikov ni treba iskati, ampak besede. Be-

sede. Saj, v nedeljo pelje oče vse tri na obrežje in številni debeli motvozi so potegnjeni s krovov parnikov do železnih čokov na pomolu. In poleti je tam voziček; v krogu na njegovi stranici je naslikan stolp Sv. Justa. Ko velik labod je, voziček, spredaj ima dolg in usločen bel vrat, zadaj bel rep; samo da so na sredi namesto nog kolesa. V labodu pa je sladoled. Da, vihar. Ne, ni videl, samo takrat ko so bili z očetom na koprskem parniku; a vihar samo tako, ne zares. Burja je pela v šartkah. Neki malček je splezal v rešilni čoln, sédel na prečko in ga z nogami zibal. Nič ga ni bilo strah, da takó visi v prazno. Potem so ga pomorščaki lovili po vsem krovu, on pa se jim je skrtil nekje pod palubo.

»No, piši torej!« je rekel oče.

In je narekoval. Kakó naj sicer fant napiše nalogo, če ne. Obrezuje podplat in narekuje, kakor je čital v časopisu, o vetru, o kapitanu, o čolnih. Pa Branko vidi bele kabine, ogledala, ki pokrivajo stene, igrišča za tenis, in mu je, ko da je zašel v prepovedan prostor. A kaj. Saj hoče biti kapitan!

»Torej začni,« je še rekel oče.

In Branko je pisal. Tisoč in tisočglava množica migota na pomolu, kakor da prvič gleda takó mogočni trup. Pa to je zaradi sorodnikov, ki so se vkrcali; z belimi robci mahajo tudi na pomolu in sto in sto robcev je v vzdignjenih rokah. Avtomobili trobijo in se počasi premikajo

skozi gnečo. Tudi parnik zatrobi in ob nepričakovanem razklanem glasu pomisliš na skrivnostno Indijo, na Tihi ocean. Potem vzdignejo mostičke, stroj potegne sidro iz vode, vlačilci vlečejo parnik iz pristana. Potem je prekomornik zmeraj manjši, zmeraj manjši, samo mušica na obzorju. In potem nenadoma silen veter. Vihar. Mornarji spuščajo čolne. Saj si videl rešilne čolne? Škripci cvilijo.

»V slovar poglej,« je rekel. »Škripci, to mora biti v slovarju.«

Osvobodil je čevelj izpod jermena.

»Daj sém!« In stegnil je roko.

Branko je čečkal s peresom po časniku, oče je oslinil palec in listal.

»Škripci, škripci ... v ednini škripec ...«

»Papá, a to je italijanski slovar.«

Štefan se je namrdrdl: »Kako italijanski?« In samogibno lista naprej.

»V slovenskem moraš iskati.«

Štefan je užaljeno skomignil z rameni.

»Pa ti poišči, če veš bolje.«

Spet je napel jermen preko čevlja, ob oknu je svetli rob potemnel, sonce se je z enim samim korakom vzpele na dvoriščni zid. Mati je pospravljala posodo z mize (polovica mize je za Branka in njegov brodolom, na dru-

gi polovici se kopiči pomita posoda) in ljubeče z očmi spremljala malega.

»Sém pokaži, kaj si spackal,« je rekel Štefan.

»Misliti bi ga pustil,« je rekla žena.

»Na svoje lonce pazi, ko te nihče nič ne vpraša!«

»Docela ga boš zmedel.«

»Samo da tebe ne bom,« je rekel in takoj odjenjal. Kaj bi se z babo prerekal, ko pa je zadeva vse bolj kočljiva in pomembna. Vrnil je Branku pisanko in dokončal: čolni so nagnjeni s potniki, kar môči urno veslajo mornarji. V vseh smereh plovejo parniki na pomoč —

»Pa kaj ti moram vse jaz povedati?«

Vendar se je zadovoljen sklonil nad svoje delo. Stegnil je roko in pomočil čopič v Brankovem črnilniku, skrbno počrnel rjavi rob podplata vse okoli in okoli.

»Takó sem jaz napisal nalogo, ne ti!« je rekel in pomenljivo pihnil sapo skozi nos. Sonce je zdrknilo tudi z dvoriščnega zidu. Parnik se je srečno potopil in ljudje so se rešili v čolne. Štefan je pritiskal čevelj k prsim ter s čevljarским nožem ugladil drugi podplat. Potem je vnovič ovlažil čopič v črnilniku in počrnel usnje tam, kjer je rob izpodrezal.

8

Na tihem je do zadnjega upal, da učitelj ne bo poklical njegovega imena. Pa se je zgodilo in v trebuhu je iznenada občutil tisti krč in praznino kakor pred očetom ob openskih tračnicah. A huje, huje. Takó mora biti slabo ljudem na ladji ob razburkanem morju.

In trideset učencev strmi vanj. In on drži pisanko visoko pred sabo, ko da se hoče zaščititi pred njimi in pred katedrom. Na desno, na gornji del strani je z barvnimi svinčniki narisal parnik. Bolj visok kakor dolg in z ozkim preklastim dimnikom je podoben mlinčku za kavo. Vijugasti dim, ki se vzdiguje iz dimnika, pa je mlinčku ročaj.

»Beri,« je rekel učitelj.

In je bral: »Pomorščaki so vzdignili mostičke in parnik je odplul. Na pomolu, pod belim trupom, migota morje robcev. Komaj za spoznanje se pomakne parnik od pomola in zatrobi. Tak hripav glas ima Martha Washington, na kateri je Rikov oče za kapitana (to je sam dodal, tega ni bil narekoval oče). Ko parnik zatrobi, se splašijo golobi pod občinsko hišo in se vzdignejo v šumečo vijoličasto jato.«

Zazdelo se mu je, da v razredu nekaj ni prav, črke mu plešejo pred trepalnicami, ko da so se same spremenile v nešteto oči in mu mežikajo. Vendar je nadaljeval. »Pomalem je v daljavi ladja kakor mrvica, kakor galeb, ko ga ugledaš ležeč na pesku in imaš oči vodoravno z morjem. Nekje daleč na odprtem morju pa se gladina grozeče razkuštra, valovi se stegujejo ko zločinski jeziki na palubo. Piš žvižga v šartkah. Parnik strmoglavlja iz prepada v prepad. SOS, SOS. Potniki se gnetejo v čolnih, ki drsijo ob bokih navzdol, cviljenje škripcev —«

Razred se je glasno zasmel. In on je prenehal s čitanjem; nekaj je bilo nepopravljivo napak, kakor da je odplul s parnikom in pozabil na šolo in na učitelja.

Torej vse zaradi tistih škripcev, je pomislil. Škripci, škripci. Ali je pogrešeno? Saj vrvi vendar drsijo po škripcih. Tudi človek je lahko v škripcih. »V slovar poglej,« je rekel oče. On pa ga je opozoril: »To ni slovenski slovar.«

»No, nadaljuj,« je rekel učitelj.

On pa molči in vse okoli njega je tuje ozračje; lepe klopi in z oljnato belo barvo prepleskane stene. In tabele s hrošči, z raki in gosenicami, ki visijo nad svetlo rumenim opažem.

»Zdaj nadaljuj,« je spet rekel učitelj.

A njemu je, ko da vse drvi nekam v prazno. Zakaj so ga postavili pred vse te posmehljive oči? Kakor da ga

gledajo ob očetu, ko oče obrezuje podplat ob oknu, ob katerem je zid ves prepojen z vlago.

»Nadaljuj že enkrat!« je vznevoljen kriknil učitelj.

Toda sam ni! Oče je z njim, saj je oče narekoval. »Tako sem jaz napisal nalogo,« je rekel oče. In ob očetovem tovarištvu se opogumi.

»Veliki val je zagugal parnik, se vлил na krov in se pomešal z dimom. Tedaj se je kakor izpodsekan zamajal mogočni trup, voda ga je pokrila, zagrgrala v dimniku ko v grlu utopljenca *e il piroscrafo s'annegò*.«

Ves razred je prasn timer smeh. Bučen krohot, ko da je dim potapljjajočega se parnika bruhtml z zadnjo silo vodo iz dimnika.

»*Il piroscrafo s'annegò?*« je posmehljivo vprašal učitelj, ko se je razred malo pomiril.

Učenci pa so spet glasni, živžav polni šolsko sobo in Branko je ves rdeč. Nič ne misli, kateri glagol je pravilen. V ušesih mu zveni očetov glas: »V slovarju poišči!« Nato: »Jaz sem spisal nalogo!«

A nekaj sta obadva zagrešila, česar ne bo moči popraviti. Nikoli več popraviti. Ko da je on kriv, da se je parnik potopil in zdaj stoji pred sodniki zaradi brodoloma.

Zakaj trideset obrazov hkrati se reži pred njim.

e il piroscrafo s'annegò = in parnik se je zadušil.

9

Počasi je drobil proti trgu, a naprej je vedel, da to pot ne bo šel k očetu. Samogibno je hodil vzdolž Kanala, dečki pa so zlezli v čoln in nabadali počene angurije, ki so plavale v vodi med čolni. Ob pravoslavni cerkvi je na pol potopljena avstrijska podmornica kazala svoj z mahom poraščeni hrbet. Je bila kakor ujeti kit, ki ne more več iz Kanala, in dečki so se z brega spuščali nanjo.

Branko je šel ko odrasel mimo njih. Zakaj se je vse to zgodilo? Prej je hodil v šolo, da bi se učil. Zdaj pa, kakor da se mora vsak dan za nekaj pokoriti.

Hitro je stopil mimo trga in se ni ozrl po očetu, drobil je dalje vse do Zelenega mostu. V Prosti luki je sameval *Heluann*, nizko ob morju je iz njegovega boka enakomerno štropotala voda. Delavec je sedel na visečem mostičku, kakor pajek na niti, in nogi sta mu viseli v prazno. Z minijem je pleskal zarjaveli bok, ko da se z novim rdečim navdušenjem parnik pripravlja za dolgo pot.

Poredna septembrska burja je zgrbančila morsko ravan. A ob počivajočem parniku in spokojnem pristanu

je zgodba o brodolomu zlobna domislica. Ali je kapitan dolgega *Heluanna* star ali mlad? In zdi se mu, da je v beli kapitanovi utici. Okroglo krmilo vrti in opazuje morje pred sabo. Premakne vzvod in strojevodja spremeni brzino. On nato opazuje okrogli kompas, ki niha pred njim, čez čas pa nastavi daljnogled k očem. In galeb, ki je letel daleč na obzorju, se približa leči kapitanovega daljnogleda.

»Nadaljuy vendar!« je rekel učitelj. A kako naj bo kapitan, če se mu ves razred smeje? Ves razred in tudi učitelj. In kako se bo povrnil jutri v šolo?

Vračal se je vzdolž drugega roba Kanala. Prodajalci angurij so kričali in vzdigovali visoko v zrak zelene sadeže. V enega so zapičili palico in na vrhu pritrdili papirnatega petelina. Oče bo pospravil in nato bo popoldan doma. Pokazati mu bo moral pisanko. Potem bo nestrpno čakal, kdaj se bo oče umil in odšel. In učitelja za klavir tudi ni več, da bi se lahko zatekel k njemu. Kakor v pravljičah izginjajo ljudje. In ker starega učitelja ni več, zato niti k Sonji ne gre več popoldan, da bi se vadil na njenem klavirju.

Prej se je dvakrat na teden vzpenjal po rebri za rojanško cerkvijo, sédel na vrtljivi stolček in se učil. Ko je vstopila Sonja, je prenehal.

»Ali že kaj znaš?« In se je muzala. On se je zmedel in vstal. Tedaj je ona položila prste na tipke in pela.

»Veš, kaj je ljubezen?« je potem nagajivo vprašala. Njemu pa so gorela lica, ker je bila Sonja že gospodična. A vse drugače kot pred novim učiteljem so mu lica gorela. A kakor ob brodolomu se je potopil rojanski ravnatelj, učiteljica, Sonja, stari učitelj za klavir, šola, vse, vse.

Počasi je šel proti domu, burja pa se je bila umirila. V zavetju, v umazanem kotu je bila pustila v polžasti kolo-bar uvrščene tramvajske listke.

10

Bili so že zbrani pri kosilu, ko je prišel oče domov. Evki in Olgici so nožice visele visoko od tlaka. Štefan je položil košarico grozdja na mizo. Potem je jemal iz žepa jabolka in jih spuščal na mizo, da so se kotalila med krožniki. Kakor da so komaj utrgana, so prihajala na svetlo iz žepa, ki je imel omaščen rob.

»Da mi sadje operete,« je rekel.

Ko je prisedel, je začela njegova žlica hitro potovati k ustom. Ko je Evka segla po kruhu, je vprašal: »Ali ste si umili roke?« Žena pa je sedela ob štedilniku in zajemala iz lonca, ki ga je držala na kolenih.

»Tako se pride na trg?« je naenkrat rekel Branku.

Branko je molčé zrl v mizo.

»Nisi imel časa, a?«

Po navadi je po kosilu potegnil časnik iz žepa. Zdaj pa se je prestopal, ko da ne vé, kaj bi. Ustopil se je k ženi, ki je že pomivala posodo: »Ali boš kmalu gotova s svojimi kozicami?«

»Umij se, umij, da ne boš plesal okoli mene,« je rekla in odrinila krožnike. Obrisala si je roke v predpasnik, Štefan pa se je spet premislil, vzela iz žepa svojo pegasto

Edinost in sédel na staro, nizko, oguljeno zofo, ki je kakor obubožana čipkasta grofica čepela ob oknu.

Branko je razstavil knjige po mizi, odprl čitanko, jo spet zaprl, položil nanjo slovar, škrtnil s stolico.

»Gotovo si vse skazil,« je rekel Štefan na videz brezbrizno.

»Ni bilo prav,« je rekel Branko. Štefan pa je samogibno šumotal z listom.

»Kaj ni bilo prav?«

»Parnik ne utone,« je rekel Branko in mu dal zvezek. Ker je bil ves prečrtan z rdečimi lisami, je bilo, ko da plove parnik, ki je narisani vrh strani, po Rdečem morju.

»Parnik ne utone,« je spet rekel.

Žarek je za hip splezal zidu na greben, nato obsvetil oknu rob. Štefan je tedaj planil pokonci in zalučal pisaniko na zofo. »Kaj potopil! Kaj utonil! Hudič naj jih vzame, na stara leta se ne bom italijanske slovnice učil!«

Besen je koračil do štedilnika in spet nazaj: »Zakaj pa je bilo v slovenski šoli prav, a?« Potegnil je za blago, ki je delilo prostor na dvoje, in medeninasti obročki so soglasno pisknili, ko so švignili po žici.

»Utonil? Potopil? Pustili naj bi nam slovensko šolo, pa se ne bi nihče potapljal!«

Spet je bil ob zofi in pobral zvezek, a ga še isti hip spet zagnal nanjo.

»Kakó pa drugi izdelajo? Kaj bolščiš vame ko opica! Kako pa drugi izdelajo, te sprašujem? Pazil bi v šoli.«

Pa saj ni to. On mu je narekoval, zanj so vse tiste rdeče lise na zvezku, njega obsojajo. Kakó naj Branko zna, če ne zna njegov oče.

»Ali nimaš slovarja? Saj sem kupil slovar!« je tedaj vprašal z izpremenjenim glasom.

Branko ga je prepadeno gledal, Štefan pa se je obrnil in stopil k posteljni omarici. »Tu, na moji nočni omarici je bil,« je rekel. »In kar dva slovarja sem prinesel. Ste jih spet kam vtaknili!«

»Tu je,« je boječe rekel Branko.

»Cel kup slovnice, slovarjev zneseš domov. In kaj imaš od tega? Kakor da lučaš denar v Kanal.« In kakor v vročici je odpiral drugo za drugim vratca, nato predal posteljne omarice.

»Saj je tu, papá.«

»Gotovo ga je spet ona kam dala,« je sam pri sebi zagodrnjal.

»Saj je tu, papá,« je spet rekel Branko, da bi mati ne slišala očetovih besed. A Štefanu ni do prerekanja. Niti do slovarja. K vragu naj gredo vsi slovarji in naloge! Slek je platneni jopič, povlekel čez glavo potno srajco in odvil pipo, da je voda brizgnila. Do pasu gol se je nato upognil k curku. Roki sta rjavi do zapestij, prav takó sta

mu zagorela obraz in vrat. Vsa ostala polt je snežnobe-la.

In voda je glasno štropotala, njega pa je kuhal upor. Kakor da se vse znova spovrača v peklensko ozračje, ko je gorel kres sredi mesta in so se otroci preplašeni stiskali k materi in se oprijemali njenega krila.

Tedaj je prhnil vodo iz ust: »Preklete barabe hudičeve!« je vzkliknil.

Žena je prestrašena obstala sredi kuhinje.

»S kletvino ne boš ničesar predrugačil,« je rekla. Štefan se je zravnal. Voda mu kapa z brade na prsi, se zbira na konicah komolcev in curlja na čevlje. Nato je namrščil čelo in vzdignil desnico: »K njim pojdi pridigat, nje pojdi spreobračat, si razumela?«

Iz pipe je brizgal curek in odskakoval preko kamnitega roba.

»Vse boš poplaval,« je rekla žena in poveznila krtačo pod curek, da je pela, ko da se voda sesa skozi sito.

Štefan pa si je milil vrat in pazduhi. V prostoru se je zgosčevala tišina. Evka in Olgica sta sedeli ob oknu in sestavljali sobico iz miniaturnega pohištva. Štefan je razmišljal: Kakó naj sinu razloži? Saj je tudi njemu samemu, ko da je na križišču in ne vé kam, v katero smer. Kolesarji se igrajo skrivalnice s tramvaji, avtomobilske hupe trobijo, ko da se norčujejo iz njegovih čustev. Kakó povedati fantu, da ni hud nanj? da mu mora biti italijan-

ska slovnica kakor šoferju metoda za šofiranje. Da, sredstvo, samo to. A ko je spregovoril, se je spet zadril.

»Kje je slovnica, ki ti jo je dal Drago?« je zagodrnjal v brisačo.

»Kako si rekel, papá?« je vprašal Branko in se mu približal.

A Štefan je vrgel brisalko na stolico in izginil za pregrinjalom. Branko pa se je oddahnil, nevihta je šla mimo. Nato je postelja zaškripala, ker se je oče sklonjen k tlom obuval.

»Ali nimaš zlati čas vse popoldneve?« je rekel nato glas pri tleh in je bil skoraj tovariški.

Potem je bilo vse tiho. Branko je prestavil knjigo, odmašil črnilnik. Olajšano je hrknil.

»In kot mila jera se mi ne drži, ker ti je tisti čuk popackal zvezek.«

In kakor v razredu, pred katedrom, se je Branko zavedel, da ni sam.

Kakor sam sebi pa je Štefan momljal: »Da sem jaz mlad, jaz bi jim pokazal, vsem tistim vašim učiteljčkom!«

Potem je zaprl omaro.

Čez hip pa je sunkoma odmaknil blago, da so obročki zacvrčali na žici, in ne da bi se ozrl, je koračil k izhodu. Potem je s takšno silo tresknil z vrati, da so vzbrnele šipe na oknih.

Rože za gobavca

1

Vasica je čepela tiha in odsotna pod Sabotinom kakor človek, ki je prislonil hrbet k zidu, da se laže brani pred napadalcem. Počasi in dosledno se je zbiral večer nad njo, nad zvonikom, ki kakor strelovod srka svetlobo nase. Zato je bilo v cerkvi mrakotno in v mraku je bil vonj po kadilu še bolj odsoten spomin na preživelost, skoraj pravljичno slovesnost. Na koro ne. Na koro so bila dekleta in njih barve kakor ogenj goreč na oknu sive domačije.

»Počasi in resno,« je rekel.

In dekleta so pele o gozdiču, ki je zelen, o travniku, ki je ves razcveten.

»Pianissimo,« je rekel.

A tedaj so utihnile, ker zdaj je zapel on. In dekleta so strmele vanj. In je bilo, ko da so se stene malega svetišča razpočile. Kakor da ni dekliški zbor več na koro, ampak sredi goriške ravnine. In Soči se iz čudežnega vira priliva sveže barvilo, da pepelnata reka v večeru počasi modrí in modrí.

Nasmehnil se je.

»Ali bom pel sam?«

Tudi dekleta so se nasmehnile in se spogledale; pozabile so, da je prišel zato, da jih uči. On pa je zavzet, roke ima na tipkah, prsi se mu napeto vzdigujejo in se upirajo molku. Da, kajti zapel bi, da bi napolnil dolino s svojim glasom, zapel vrh zvonika, da bi njegov glas udarjal v pobočje Sabotina in bi ga Sabotin oddajal kakor zvočnik goriški ravnini.

In v kmečkem svetišču je bila tišina nenadna zavest odrešilnega dejanja. Ker pesem je nepričakovano požlahtila ozračje in harmonij je zdaj dragocena skrinja v nevestini kamri in dekleta mladenke, zbrane ob nevestini skrinji. Pa spet pevke v svobodnih vinogradih. In kopalke v svobodni Soči. A vendar spet samo deklice, ki se učijo pesmi svojih babic, melodij ki so skrite v kotih starih domačij, ritmov, ki so prastara raztopina v soku briških trt.

Pod korom so tačas klopi dvojna vrsta klečečih starčkov s sklonjeno glavo. Lesen in določen red. Kakor nespremenljiv red Križevega pota na zidu. Vrsta štirinajstih postaj vse naokoli, in kjer se končuje zadnja, se spet začenja prva postaja. In isti rimski vojaki na vseh postajah. Togi in hladni; s sulicami, z meči, a s hladom, ki je bolj strupen kakor rezilo.

»Živo, živo!« je vzkliknil.

A dekleta so utihnile.

Leseni, vegasti pod je zacvilil, ker so se deske vdale pod koraki dveh mož, ki sta zdaj na koru, ko da sta stopila izmed vojakov na sliki Križevega pota, ki visi tik ob koru.

Dva moža v črnih srajcah.

»*Luigi Bratuž*« je rekel eden.

Dekleta so se plaho zdrznila kakor otroci, ki so sanjali o hudiču, kakor ptice, ki jih je napadel kragulj. Harmonij pa je počasi pogoltnil odsekane zvoke; spet je bil lesen in trd, kakor klopi pod korom.

»Jaz sem,« je rekel in se vzdignil.

Ko so ga odpeljali, je v svetišču še dišalo po kadilu, vas pa je molčala kakor zapuščen utopljenec, ki ga je Soča mimogredé vrgla na prod.

2

Sobica je bila ozka ko stranišče. Tiste sobice, ki so roganje zla nad vsem dobrim, kar ga je na svetu. Prostor, kjer se zbudi krčevito, nepopisno domotožje po mali sobici s knjigami, z notami in s klavirjem ob oknu. In rahle zavese na oknih in žena, ki zjutraj pride v sobo in odmakne zavese.

Ob zidu so viseli jermeni in nekaj puškinih pasov. Okno je gledalo na škatlasto dvorišče. Takšna so dvorišča javnih hiš v starem mestu. Siv zabo; kadar spusti sonce svoje žarke vanj, so sončni žarki človeku, ki ga mučijo z jermeni in s puškinimi pasovi, svetle vrvi, po katerih plezajo njegove misli iz mrtvega vodnjaka.

»*Bevi canaglia!*« je rekel mož v črni srajci.

Na zidu je visela pločevinasta, belo pobarvana ura kot ure v predmestnih kavamah, a na mizi je stal velik, litrski kozarec z rumeno tekočino. Tedaj je drugi miličnik pograbil kozarec.

»Bevi!«

»*Capito?*« je rekel tisti, ki je imel v roki samokres.

Bevi canaglia! = Pij, lopov! *Capito?* = Razumel?

Miličnik, ki je stal ob oknu in imel roke v hlačnih žepih, pa je rekel:

»Namazalo ti bo grlo, da boš lepše pel!«

A njemu se je studilo, kakor se lahko studi gosta, oljnata tekočina grlu, ki je izvirek človeške pesmi in človeških hrepenenj. V rumenem olju v kozarcu pa je strojno olje risalo vijoličaste, zapletene risbe.

»*Ti muovi, si o no?*« je rekla črna srajca.

A on je stal nem in imel litrski kozarec v roki. Držal ga je z desnico pred svojimi prsi, ki so bile široke kakor njegova poštenost. Zdrave prsi planinca, ki njihov glas zmore pretresti prepade pod Montažem in Višem, so uklenjene v policijski luknji. A in ga strah pogina, samo neverjetna, blazna žalost je, da mora s svojo roko zadušiti pesem v sebi, pogasiti ogenj v sebi, kakor mati, ki si bo pretisnila telo in pomečkala otroka v svojem telesu. In pije samogibno, ko da zbrano prisluškuje, kako so dekleta dopele pesem o gozdiču, ki bo še zelen, a ne zanj. Kakor pevovodja, ki zamišljeno pazi, ali je zbor pravilno ubran. Pije, in gosta zmes zaliva grlo in mali prostor se meglí in krči pred njegovimi očmi. In tudi oddaljeni šumot mesta počasi umira. Gorico stiskajo nevidne klešče in ulice se mukoma nategujejo in daljšajo, so nadaljevanje pošastno elastičnih in ozkih jermen, ki visijo na obešalniku. In hiše so vse bliže in bliže ena dru-

Ti muovi, si o no! = *Zgani se!*

gi, se stapljajo ena v drugo in dušijo vrtove in košate ko-
stanje. In Gorica je siv kup razvalin, samo Soča še zme-
raj struji ob njih, njena struga pa v širokem loku počasi
izpodjeda temelje izumrlega mesta.

3

Ko je ležal v bolnišnici, je vsa pokrajina težko sopla kakor njegove prsi. Smrtni hlad je legel na laze v hribih, na polja v ravnini in se vtihotapil v kleti. Meščani so postajali po pločnikih in se spraševali s pogledi; v ljudeh je bilo tiho žalovanje, ko da je smrt odprla vrata vseh slovenskih družin. Kmet je zamišljeno čohal junico, žena v kuhinji je nema sedela ob malem oknu. Smrtni hlad je bil strupen plin, ki je legel na deteljo in gozd; na Nanosu so pastirji sneli ovcam zvonce.

Goriško polje je bilo zleknjeno v svojem ravninskem snu, pevec je umiral in njegovo okno je bilo odprto v poletno noč.

Zdravnik je bil sklonjen nad belo posteljo in nad bledim bolnikom. Počasi, zbrano je prestavljal bobenček stetoskopa po zasoplih prsih in iskal v zastrupljenem telesu še celico, še iskrico zdravja. Rdeči gumijasti cevki, ki mu visita iz ušes, pa sta edina živa barva ob belih ruhah in ob belem bolnikovem licu.

»Zdaj mora odločiti njegov organizem,« je rekel zdravnik, preden je odšel.

Potem zdravnika ni bilo več, samo ženina roka je gladila vneto čelo in vlažne lasé. On pa je ležal v neza-

vesti in si razgaljal prsi. Tak, močan in z odkritimi prsmi pa je borec, ki je samo za nekaj časa podlegel premoči. Njegovo telo je telo krotilca, ki se je metal s pobesnelo zverjo. In sklopljene veke ima, ne vidi mesečine, niti zvezdnate poletne noči, niti ne čuje čričkov pod oknom, a v njegovem spominu vse brni. Zbor žuželk? Ne, Soča šumi in on stoji na mostu in ne more razumeti žalostnega šuma vode pod mostom. Zakaj reka ne vzkipi? Zakaj ne preplavi goriško ravnino? Ej, pesnik, nalaгал si nas. Ne, ne, saj se je reka nazadnje vendar odločila in zavzela vso planjavo! In njena voda je rumeno zlato, ker valoví v nji vse goriško klasje; in voda plete zlate zaponke ob bilkah, veriži zlate mehurčke ob žitnih resicah. Ah, saj to niso vodni mehurčki ob klasju, ampak mehurčki v rumenem olju. Reka ostudnega olja, in prerasla je bregove in svetlorumen lim se razliva po poljih, leze do ležišča, se vzdiguje do ust, jih zaliva, zaliva grlo —

»Ne, ne!«

In se je branil z rokami gnusne povodnji, se branil rumene lave: »Ne, ne!«

»Lojze, moj Lojze!«

Saj, zdaj se je pomiril, zdaj je truden in poten. »Ne,« je rekel odločno, otroško trdovratno. Nato pa nenadoma, kakor da je pri zavesti: »Jaz hočem peti.«

A umiril se je, ko da so dekleta spet zapela in je njihova pesem premagala oljnato lavo. Dekleta na koru, dekleta z rumenimi lasmi; in on sedi za harmonijem in lasje deklet migotajo vse okoli njega, dišijo po pomladnem gozdiču, ki je zelen, ves zelen. Rumeni lasje, rumeni in topli kakor lipa na vrtu. Tudi zašumijo kakor lipove vejice. Tudi zadišijo. In velika lipa vsa mehko šumlja in mlad fant pleza skozi veje na vrh. Kakor veverica je hiter in močan vonj je vsepovsod. Lipovo cvetje diši, ko da kuha sonce žlahtni med. Fant pa se vzpenja in vzpenja in lističi se osipajo z vej in krožijo v sladkem vonju kakor rumeni lijaki nevidnih letalc. Fant pleza in drži v roki prapor in prapor se vleče med vejevjem za njim. Zdaj je fant na vrhu in veter ga vsega ovija v zastavo, a že se je izmotal iz nje, privezal jo bo in vsak hip bo zaplapolala v vetru. Tedaj zahrešči veja in mlado telo zdrkne vznak skozi veje in za njim se lovi skozi veje tribarvna mavrica; vsak hip bo treščila mlada repatica na zemljo —

»Oh!« je zastokal.

»Lojze, čuj Lojze!«

A on je ni slišal. Zato se je sklonila, položila čelo na njegovo vzglavje in zaihtela. Sama je bila v mali bolniški sobici; pred sobnimi vrati pa je stala straža.

4

Njegovo razsvetljeno okno je bilo odprto v noč. A noč je bila modra v mesečini in ljudje so bili budni v njeni svetlobi. Zaklenili so vrata in potegnili zapahe, a niso spali; prisluškovali so njegovemu sopenju. Na križiščih, na vogalih pa so prežali črni možje za slehernim glasom, se podili s kamioni po državni cesti in po vaških poteh. In človek bi rad bil krt in rešil svojo muko v nevidne podzemeljske predore, ker pevec umira neslišno, kakor da ga dušijo z blazino.

A tedaj je noč vsa vztrepetala od pogumne misli.

Po katranirani cesti so brzela kolesa proti Gorici. Fantje so bili sklonjeni nizko nad krmili in njihove noge so bile mrzlično urne. Mesečina se je lovila v njihova stopala in stopala so jo mlela, da je mesečina razpadala v svetel prah. Fantje so molčali in gozd je molčal; neslišno je ponujala praprot svoje čipkasto listje za zglavje bolniku, ker so fantje brzeli k njemu na obisk. In črički so za hip onemeli kakor osupli pred nezaslišano drznostjo, potem so s svojim čirikanjem prekrili tenko sikanje koles. Čirikanje je valovilo, se redčilo in gostilo, je bilo morje ostrih piskov, ki razkraja, razjeda vse sovraž-

nikove sklepe. In kolesa so brzela v dolgi gosji vrsti in fantje so jih poganjali kakor dirkači, ki jih od kilometra do kilometra bolj in bolj razvnema zavest bližnjega cilja.

Potem so dospeli. Druga za drugo so zacvilile zavore, drug za drugim so skočili fantje s koles, se strnili v krog. In takó je bil pod oknom, ki je bilo svetlo v noči, krog mladih ljudi trdnjavica src, ki jo obliva mesečina. In kolesa so z njimi kakor krotke živali, kakor ubogljivi konjički. In fantje so zapeli:

*Monotono pojejo kraguljčki
prah po cesti dviga se lahak —*

In ujeta pokrajina je zadihala, se rešila bodal in samokresov in policijskih psov, čeprav je bila pesem otožna; ne koračnica, ne bojni klic, ampak mehak sen, izpoved trudnega človeškega srca. Zato je bila ta pesem njegova pesem, zato mu jo zdaj pojejo: konjički, ki vzdigujejo prah, in kraguljčki pozvanjajo, cingljajo lagodno, ko da jih utruja starost stoletij.

*Joj kakó otožna je ta pesem,
poln ganotja njen domači zvok,
še v osrčju mojem ogenj vnema,
ki zagrnil ga je mrak globok.*

Zbor se je poslavljajal od svojega pevca, ki ne bo nikoli več pel. Ali jih je slišal? Ali mu je v tolažbo draga pesem? Ali mu je v tolažbo drznost, ki jo je rodil njegov pogum? Kajti kakor gobe pod borovci in smrekami se zdaj vzdigujejo junaki v mesečini, ker kraguljčki budijo vasi, cingljajo v planinskih stajah in v ovčarskih kočah, zvonkljajo po goriških ulicah, sredi Travnika in vrh Sa-botina.

»Na kolesa!«

Da, ker zdaj ni še čas, zdaj je treba bežati, ker luči kamionov raziskujejo noč. In spet so na kolesih, spet njihove noge mrzlično meljejo srebrno mesečino in mesečina se v zverženih ostružkih usipa na katran, ki se sveti kakor steklena reka. Oni pa so sklonjeni nizko nad krmili, molčijo, in v njihovih prsih je žalost in upor. In krčevito se pesti oprijemljejo ročajev krmila, mrzlega jekla, kakor jeklenega orožja. Potem se glave še bolj sklonijo, da je brzina večja, da je molk bolj trdovraten. Samo črički čirikajo. Zdaj tu, zdaj tam. Zdaj na tem ovinku, zdaj na drugem ovinku. Niso več morje čirikanj, so skupine straž, ki so potuhnjene, a budne in vsevidne. Pravijo: čri čri, bežite, fantje, bežite vsi. In še: čri čri, svobodna je pot, fašistov ni. Jih ni. Jih ni. In še: čri čri, o fantje naši, vi. O, vi.

5

Ko je umrl, ga nihče ni smel videti. A ljudje so romali v Gorico kakor krvna telesca na ranjeni del telesa. Ker so utihnile prsi, ki so bile kakor zbor glasov. In pevec ne bo več nosil svoje pesmi v pri-sojne planine in je ne bo več preizkušal ob ostrinah čeri. Zato se ljudje spuščajo po vseh stezah in po vseh gra-pah. Vzдолž Soče. Vzдолž Vipave. In v Gorici tavajo po ulicah kakor raztrgane procesije; zidar iz Renč je izrekel sožalje čevljarju iz Mirna; mizar iz Solkana je pokimal vaščanu iz Podgore. Raztepane skupine neme stopajo po vogalih in čakajo.

Zastrupljeno telo pa so tačas skrili v mrtvašnico in zaklenili vrata.

Tedaj so se žene in dekleta odločile. Počasi so odšle in možje so jim sledili.

Straža in črni možje so stali pred pokopališčem in pred vrati mrtvašnice na širokem prostoru pred goriškim pokopališčem, ljudje pa so prihajali in polnili prostorni prostor natihoma, neslišno, kakor da se vsi zbira-jo pred zeleno planjavo letališča, ki je onkraj zidu, in čakajo prihod čudežnega letala.

Morje ljudi, ki molči in čaka, in popoldansko sonce je nad njimi. Sonce jih greje, misli pa so pri njem za zaklenjenimi vrati, v hladu mrtvašnice. Tedaj so se žene pogovarjale:

»Ko je slišal pesem, se je prebudil iz nezavesti.«

»Ne? Res?«

»Ja, in je rekel: ‚Meni pojejo, fantje, meni pojejo.‘«

Tedaj so se žene zganile, tedaj je morje glav vzvalovilo, množica se je premaknila kakor mogočen plaz in mrmranje in šum sta se prebudila v nji kakor gorski piš.

»*Indietro, indietro!*« so se drli miličniki.

A plaz se je pomikal, pritisnil in se zgoščal, potem je zarohnel kakor vihar v prepadu in ženski glas je bil obenem jok in strašna kletvina. Tedaj so žene podrle vrata mrtvašnice in množica se je vlila kakor povodenj vanjo.

Tisti hip je bil spet med svojimi ljudmi, spet vodja slovenskega zbora. Črni miličniki pa so se otepali in plavali ko ščurki v plimi, ki jih je nosila in potapljala.

Indietro, indietro! = Nazaj, nazaj!

6

In nihče ni smel na njegov grob. In pred njegovim grobom je korakala straža. In kdor se je naslednji dan vtihotapil na pokopališče, je lahko samo od daleč videl stražo in zapuščeni grob. A videl je tudi goro rož na grobu, in toliko jih je bilo, rož, da so lezle vse naokoli dol na druge grobove. Piramida vencev in šopkov kljub puškam in samokresom; venci in cvetje, ki so v noči prišli neubranljivo kakor kraguljčki v noči k poslednji podoknici.

A pušeljci in šopki so bili kot na kup zmetano kamnje, na kup zmetana polena, ker so bili vrženi čez zid, naskrivaj, iz razdalje kakor gobavcu.

Orient-ekspres

1

Pred oknom čepita na telefonski žici dva vrabčka; takó sta zvita v klobčič, da sta podobna dvema počrnelima izolatorjema. Ona sedi za pisalno mizo v sobi Grkinjinega pokojnega moža. Trgovec s suhim sadjem. A to je bilo že zdavnaj in njegova slika je na steni siva kakor večer, ki zdaj lega na pristan.

Zaprta je šipe, glas iz zvočnika se preлива pod oknom kakor grgranje nemirnega morja. V uradu visi deset let star vonj po cigarah. Neslišno se je vtihotapila sem in upa, da je stara ne bo slišala, čeprav ima spalnico onkraj zidu. Sicer pa je skoraj pričujoča v pozlačeni stenski uri, ki skrbno drobi svoje sekunde; kakor gluha babica, ki sama sebi godrnja. A lahko vsak hip tudi pokliče: »Ema, kje ste vendar!« Ona pa je s Fani. In hodi z njo po tračnicah in Fani je nasmejano punče. A zakaj obuja vse to? A ne more drugače, kot da sede k ti stari pisalni mizi z mapo iz črnega platna na sredi. Uboga Fani. Saj, a zanje je bila potem Fanny, in kakó je bila ponosna na to. Ne, razumno dekle ni bila; sama moč. In kakó jo je zaradi te moči cenila in zavidala. Kakó jo je potem prav zaradi te moči črtila.

A vendar, lepo je bilo, ko sta nabirali brin in se lovili v ogradi. Drobna hišica je čepela ob železniški progi, skoraj izven vasi. In kakšen vtis so napravile nanju prve noči, ki sta jih preživeli ob teh tračnicah! Ko je v Pisi tata umrl, se je mama z njima vrnila na Kras. In kar sredi noči je treščilo v hiso. Vse se je lomilo in rušilo. Onidve sta se sunkoma prebudili ter planili pokonci, da sta potem sedeli na postelji in preplašeni buljili v temo. Spominja se, kako je imela Fanica oči široko razprte. Takó srčkana je bila še tedaj, njeni štrenasti, plavi lasje so bili razkuštrani in poblejeni kakor turščični listi. Da, plašil ju je Orient-ekspres, ki je z zahoda hitel na vzhod. Ko da se je zagozdil v hišo in jo razparal, ter izšel na drugi strani in nato zmagoslavno brunda v temi, ker lahko takó kačasto gibčen odbrzi čez gmajno, potem ko je kakor babbav prestrašil dve mali deklici, ki si na postelji mencata oči.

»Orient-ekspres, orient-ekspres,« je jecljala Fani in mlinčila ,r'. Ta izgovarjava ji je potem, ko je odrasla, edina še priklicala podobo male, nerodne sestrice. Posedali sta v ogradi kraj ceste tedaj, in gmajna je bila njun vrt. Potem, da je Kras zasovražila, vse, dolinice, kal, kačje pastirje, ki so brneli nad kravjeki, vodne komarje, ki so se sankali na površini motnega kala. In danes, ko o tem piše, je je spet strah zaradi tega sovraštva, s katerim je hodila po gmajni. Groza jo je, da je mrzila pokrajino, ki

so jo drugi skrunili. In pero, se ji zdi, je črn trn, ki pušča na papirju umazano sled črnikaste krvi.

Da, vse je zmečkano in onesnaženo v nji.

»Ampak vi ste bolni, Ema,« ji je takrat rekla stara Grkinja.

O ne, ni samo ona bolna; vsi so bolni. Petnajsto leto fašistične ere štejemo in vsi so bolni in Fani, kakor da jo je pičila tse-tse in je njen razum in njena čustva zameglil spanec. Rekli pa so ji vsi Fani, kot odrasli ženski, že takrat ko je komaj doraščala, ker je bila takó krepka in razvita. In na prvi pogled je bilo videti, kakšna telovadka bo postala; in lepo je bilo pomisliti, kakó bo prvakinja v teku ali v plavanju ali kdo si ga vedi v čem še. Pa bi tudi bila. Sevé, malo ji je zavidala njeno moč, vendar zelo ji je bilo všeč, da je takšna.

»Ta bi bila mórala biti fant.« so rekli v vasi.

Misli, da se je pričelo tedaj, ko so jo začeli voziti s kamioni v mesto. Saj so v šoli vse enako poslušale učiteljico in se vse enako učile italijanščine. Tudi *Giovinezza* in druge patriotske pesmi so vse morale peti in pozdravljale so vse z vzdignjeno roko in ob vsakem prazniku so nastopale vse v črnem krilu ter beli jopici fašističnih mladink. Vendar se jih je to bolj malo prijelo, ker je vas z mirno, preprosto zvestobo svojemu poreklu kakor zdrav organizem sproti uničevala bolezenske klice.

Giovinezza = Mladost; fašistična pesem.

Manj odporni pa so podlegli; udeležba na povorkah, telovadba, korakanje pred podijem na Velikem trgu so pričarali podobo razgibanega, pestrega življenja.

Pri Fani je bilo še nenavadno razvito telo, ki je razburjalo učitelja za telovadbo, vaškega tajnika, uradnike in železničarje. In ona, ki je naivno ponosna, da je središče vseh želj, in ko popolnoma sprejme jezik družbe, v katero zahaja, je to tudi iz občutka, da bo izgubila na ugledu, če bo, pa čeprav z materjo, spregovorila po slovensko. Da, takrat je odšla na parado v Rim in je zelo dolgo ni bilo nazaj, čeprav se je bila slavnost že zdavnaj zaključila. Potem se je prikazala v na videz elegantni obleki in v kraško hišico je stopila z zmrdovanjem, da mora začasno še bivati v nji. Saj, morda je bila nekaj nehoté kriva tudi mama, ki je bila takó krotka in pohlevna ženi-ca, da je imela Fani še bolj vtis o brezpomembnosti slovenskih ljudi. Tata, da, on je bil drugačen, a njega, skoraj da ga nista poznali, a mama je večkrat rekla, da ne bi zbolel, če ga ne bi premestili v Italijo. A kaj, vse slovenske železničarje so poslali stran iz domačega kraja. Da, ko se je vrnila iz Rima, je Fani gledala na mamó zviška kot rimska matrona na sužnjo. Takó smešna in strašna hkrati je bila. Kmečko dekle sedi v kmečki kuhinji in je kakor dvorska dama, ki bi se zatekla v viharju v ubožno hišo, a temu kmečkemu dekletu se vsa tista revščina upira in zato zmerja gospodinjo v tujem jeziku. Saj, in

tisto obleko ji je kupil v Rimu oženjen črnosrajčnik, ki ji je objemal kolena v hotelski sobi in ji obljubil, da bo pustil ženo. In ker je bila videla Duceja na balkonu trga Venezia, zdaj pobrcava z mamó, češ samo pazi, njemu bom povedala, da ni bilo kave na mizi, ko sem davi vstala —

»A, stara, ali si sploh kdaj spala v hotelski sobi?«

»Sram te bodi,« ji je rekla ona, da bi mama preslišala.

»Ti se dobro pazi, ker vemo, kdo je proti nam!«

»Bog te bo kaznoval,« je tiho šepnila mama.

»*Non capisco*,« je rekla Fani.

Non capisco = Ne razumem

2

Zdaj je prebrala to, kar je napisala in najrajši bi vse raztrgala; povedati bi bilo treba vse drugače, ker to so dogodki, ki so tekli dolgo vrsto let. In vsa ta leta je imela s Fani skupno sobo. Mórala bi nanizati vse dneve, ko jo je opazovala, povedati, kako ji je bilo vsako noč, ko je Fani prestopila prag njene spalnice: kakó si je zmeraj že lela, da bi ta hip ne prišel. In vendar je obenem čakala, kdaj se Fani prikaže; morda je upala, da bo zapustila učitelja za predvojaške vaje in da jo bo nekega dne po čudežnem naključju spet zagledala táko, kakršna je bila takrat, ko sta bili še deklici.

Menda so zvene le v nji materine pohlevne pretnje, a groza je je bilo. In tedaj je skušala želeti, da bi ne bilo niti matere niti Fani, ne nikogar, in da bi ostala samo gmajna, turščica in sonce, ki bi s svojimi žarki razkuževalo pokrajino.

Saj, takrat so odprli v vasi *Dopolavoro* in Fani, ki zdaj ni več odhajala v mesto z mladino na parade, je zakraljevala v dvorani *Dopolavora*, kjer ni bilo dneva brez plesa ne plesa brez Fani. In v tistih dneh je bilo, da je neke

Dopolavoro = sindikalni fašistični krožek

noči primotovilila pijana v sobo in premetavala v temi, kar ji je prišlo pod roko, in godrnjala, in ko je legla, je v snu stokala. Zjutraj pa je bila njena blazina umazana od prebite spodnje ustnice.

Kmalu zatem pa so jo videli z Rudijem; in sprva bi bil človek skoraj mislil, da hodi z njim iz odpora do črnosrajčnikov, s katerimi se je bila stepla. Rudi je bil domač fant in za hip je upala, da se bo Fani spremenila, a on je bil takó nji podoben! Kar je bila Fani med vaškimi dekletti, je bil on med fanti, *Dopolavoro* pa njun skupen dom.

Pod noč so se vračali kolesarji iz mesta v vas, gruča se je peljala mimo borovega gozdiča in fantje so zbijali šale. Zdaj nekdo požene kolo, da je bliže skupinici in sliši zgodbo, zaradi katere se vsi krohotajo; zdaj pa nekdo kolo pridrži; potem pa se vsi nasmejani sklonijo nad krmili in gruča zareže v rezek kraški zrak po klancu nizdol.

Tudi Rudi se je šalil z njimi; a ko ga ni, so fantje bolj sproščeni. Pred njim je bolje, če si previden; naskrivaj pa se mu je ta ali oni dobrikal, seveda.

Zvečer ga je Fani čakala ob borovem gozdiču. Tak redek gozdič, ki ima drevesa ob cesti vsa bela od prahu. On je razjahal svoje kolo, fantje pa so se režali ter odbrzeli za ovinkom. Rudi, tak visok in mišičast fant; a pred njim se ji je zmeraj zbudil občutek o jeklenem, nezproslem stroju. Tudi so bile njegove črne oči takó

čudno motne. Visoko nad laktmi je zavihal od strojnega olja umazane srajčne rokave, njegov stuljeni jopič pa je zmeraj visel preko krmila njegovega poldirkalnega kolesa. To, da je bilo njegovo kolo poldirkalno, vé, ker se je s tem pohvalila Fani; držal pa je kolo za krmilo in ga po stezi peljal v gozd. Sevé, vsa vas je vedela, da ga tam pričakuje Fani. Pa tudi ona ni nič skrivala, med prvimi borovci je stala in kdaj tudi kričala za kolesarji, ko se je Rudi ustavil.

Morebiti ga je Fani imela na svoj način rada; vsaj oddaljila se je bila nekako od fašistov. In ona je zahrepenela v svoji sestrski ljubezni, takó naivna je bila, da ju bo borov gozd spet ponašil. Računala je: govorila bosta o časih, ko sta bila majhna šolarja, ko se je Rudi drl na junice, ki jih je gnal proti vasi, pod noč; če je priropotal mimo avto, je stekel za svojeglavim teletom. Bolj umirjena pa je bila res, Fani, a tudi bolj strupena.

Kakor da so jo dodobra izučili in da se zdaj v posameznih odtenkih izpopolnjuje. To, česar ni bilo še v vasi, pa ji je Rudi prinašal iz mesta. Da, njihov stari slepi sosed Luka je bil zmeraj hud na dekleta, ki so sanjale o imenitnih službah v mestu, a nji se je komaj takrat razjasnilo, ko je Fani hodila z Rudijem. Njena sestra je bila, a ni se mogla ubraniti vtisa, da spi s pocestnico. Ne, prav nič ne mrzi teh žensk, ki švedrajo ponoči po Korzu, am-

pak s Fani sta spali v sobici z odprtim oknom, pod katerim so čirikali črički. Noč je dišala, in kakor da pošilja nevidna pahljača na novo in na novo prečiščeni zrak v spalnico. Ležati v mesečini in imeti na postelji kraj sebe tujo žensko. A ker je bila Fanina postelja v senci, ji je bilo kdaj za hip prijetno pri srcu. Zamislila si je, da sta sami z mamó, da je mama dobra starka, njihova hišica njun mali domek, ona je mami dobra, ubožno živita, a vse je prirodno in preprosto kakor gmajna. Fani ni, nikoli je ni bilo, samo tračnice so pred hišo in vlak kdaj zdrdra mimo ...

A Fani je bila prav tedaj še bolj surova z mamó. Da je bil Rudi drugačen, bi bila morda tiste dni prišla k sebi. Takó pa sta zdaj robantila ponoči dva pred hišo, ko sta se vračala zapita iz *Dopolavora*. On je silil v vežo, ona se je krohotala in mu dopovedovala, da spi sestra v sobi. Potem sta se oba režala, da bi bilo čisto prav, da jo počita ... ha, ha, ha!

»Ji bom jaz pokazal, sestrici!«

»Ha, ha, ha!«

»Samo enkrat, a? Samo enkrat?« je hripavo vpil. »*Solo una volta, sì?*«

Nato sta oba vreščala, drgnila s telesi ob zid, tolkla s pestmi po njem, da je imela vtis, ko da sta v sobi.

Solo una volta, sì? = Samo enkrat, a?

Neke noči je prišel Rudi celó do vrat njune sobe. Skočila je bila že prej s postelje in ko jo je Fani zagledala, se mu je uprla in ga rinila ven. Vpil je nato pred oknom in metal kamenje v sobo. Potem se je sesedel kar na stopnico pred vežnimi vrati in zaspal. Tudi Fani je bila bolj vinjena kot sicer, gugala se je, ko se je slačila sredi sobe.

Potem je ostala v rožnatem modrcu, ki se je tu in tam razpletal.

»Kakó sem ga spravila ven!« je rekla. Trepljala si je mišice na roki: »Mio caro, to so mišice, kar potipaj jih, mio caro.«

Potem je iskala torbico, potem je dolgo pritiskala na medeninasto zaklopko, preden jo je odprla. Prižgala si je cigareto in spustila žveplenko na pod, da je plamenček zarisal na njem temno liso. Stala je ob njeni postelji z odprto torbico v rokah.

»Čakaj, zdaj boš videla,« je rekla in ji poškilila z desnim očesom. Ulovila se je in položila roko na posteljo, nato je sedla.

»Samo trenutek, gospodična, prosim,« je rekla in kimala z glavo. »Samo trenutek.«

»Nisi še videla takega,« je rekla. »Jaz jamčim, da nisi.«

Brskala je po torbici, si popravila moderc, ki jo je tiščal, in spet grebla po torbici. Nikdar ni bila takšna z njo, takó tovariško zaupljiva; morda je bila v pijanosti pre-

pričana, da sta si družici, ker je bila zvelkla Rudija iz sobe.

»Klada pijana,« je zamoljala. »Slike pa je le izteknil, slike! A?«

Polagala jih je na posteljo vse lepo v vrsti kakor žena, ki bo razbrala srečo iz vrste kart. Orumenele slike, na vseh ista naga vlačuga, s črnimi nogavicami do kolen, sedi na robu divana, pred njo moški —

»To so ti slike, a?«

Do tistega hipa si ne bi bila nikoli mislila, da so take slike na svetu.

»Vsi razni načini, he he he!«

Sedela je ob nji in dim, ki ga je buhnila iz ust je zударjal po vinu; ko se je režala, jo je presunilo, da bi bila z udarcem pometla slike s postelje, pahnila Fani proč, a tisti hip se je zanjo čas ustavil. Okno je bilo odprto, ko da je zločinec ušel skozenj, in Fani je bebasta in nič ne slutiti, kaj se je zgodilo. Da, pomislila je na mater in zdelo se ji je, da je mati nehala dihati. V sobici onstran kuhinje je, vendar ko da jo je slišala, ko je izdihnila.

»Vse to prinese iz tovarne,« je skoraj v snu mrmrala Fani. »Vse to prinese meni. Samo meni.«

Cigareta ji je tlela prav ob ustnicah, in ko ji je ogorek padel na posteljo, je udarila po njem, da je zletel na tla.

Ko je potem Fani ležala vznak na svojem ležišču, je vstala in zaprla okno, čeprav je bilo vroče. Ko da smrči

Rudi v sobi, takó je bilo slišati. Odrinila je potihoma vrata in stopila ven. Zdaj je Rudijev glas odmeval v veži; tik pred vežo je sedel. Pritihotapila se je k materinim durim, nastavljala uho h kljuki, a nič ni bilo slisati. Gotova je bila, da ne diha več, pa je vendar vedela, da je ni môč čuti, če Rudi takó glasno grgra. Tedaj je prijela za kljuko in počasi odprla, vtaknila je uho v režo. Mati je dihala, čisto rahlo dihala.

Potem je v kuhinji zajahala okno in se spustila na gmajno in šla daleč proč od hiše. Nič ni mislila, samo ponavljala je: proč, proč, proč. Potem je sedela v travi, ko da je na neznanem polju, po nevihti, po strašni kužni bolezni, ob kateri je vse prebivaktvo izumrlo; pravkar je kuga vzela dekle, ki so ji rekli Fani, v drugi sobi pa, v temi, suha starka sicer še diha, a bo kmalu tudi po nji. A stran od tod, proč, moj bog, proč!

3

Tedaj se je odločila, da gre. V mestu se zgubiš med ljudmi, v mestu ni gmajne, ki bi ves čas govorila kakor vest. Služiti ne mara, res, a vendar bi vsakdo rajši izbral službo pri neznanih ljudeh kakor življenje s sestro, ki si jo želi mrtvo. Saj vé, zmeraj je bila otročja, ko si je predstavljala življenje v mestu; spati nekje ob morju, poslušati vodo, ki žužnja pod oknom. Zdelo se ji je, da jo sliši, kakó se odsrkava od brega, kako cmoká kot otrok. Luka jim je povedal, kakó nesejo žene opoldan kosilo možem težakom, v luki. In zamišljala si je, da je ena teh žen.

In takó je šla k slepemu Luki.

Čepela je kot majhna deklica ob tnalu, na katerem je sedél belolas, upiral palico v tla, držal roke na palici in brado na rokah; in mu povedala vse in da mora proč.

Nunc jo je potrepljal po glavi.

»Saj si pridna,« je rekel.

»Ne, nisem.«

»Ker boš zapustila svojo staro?«

Ona je molčala, Luka pa je škrtnil s palico.

»Saj si pridna,« je spet rekel. In sonce jo je grelo in stari Luka je bil ob nji kakor deblo grčavega hrasta. V zavetju se je čutila ob njem; in ker njegove oči niso več gledale sveta, je bil res kot močno drevo, ki ima korenine v davnini; in trda, stoletna skorja ščiti še žive sokove.

»Saj si pridna,« je rekel. »Samo od kod si doma, mi ne pozabi.«

»Nunc, saj smo v Trstu tudi doma.«

»Smo,« je šepetal, »smo.«

Potem je rekel: »Reke so tekle zmeraj v morje. Ali si kdaj slišala, da bi tekle reke od morja na kopno?«

Kakor otroče je čepela ob njem, in bilo ji je, da bi kar odšla, ne videla več ne hiše, ne sobice, ne Fani.

»Ubogi otrok,« je rekel Luka o Fani. »Ubili so ji oči.«

Potem se je spomnil, da je ona tam, in na mah mu je bilo žal, da je star in slep.

»S teboj bi šel,« je rekel. »Peš bi jo mahnil!«

Da bi res mogel biti z njo v mestu, stari nunc! Tiste dni je bila prizanesljiva v svojih mislih do Fani. To je, ni je bilo takó nedopovedno strah ob nji. Govorili takó ni sta skoraj nikoli. In vendar, kakó bi ji bila znala govoriti. Kakor v dneh, ko ju je prebujal Orient-ekspres. A vé, režala bi se ji, Fani, ne razumela bi je: ko da govori drug jezik. Pa saj tudi je govorila drug jezik. Nič ne bi poma-

galo, iztočiti bi ji bilo treba kri, takó si je mislila v najhujših trenutkih, in ji vlti nove, zdrave v žile.

Niti tisto jutro ne, ko je bil v kotu že pripravljen kovček, nista nič zinili.

Okno njene sobice je bilo odprto, tračnice so se lesketale sredi trave, po cesti je pribrzel kolesar, potem je šel mimo železničar, oziral se je in pogledoval v njuno okno, nato je celó pridržal korak, se čehljal po temenu, da mu je kapa lezla na oči.

Fani je bila pravkar vstala, lica je imela še vsa vročična, na pol gola je stala ob ogledalu, tik ob oknu, in se česala. S silo je vlekla glavnik skozi štrenaste plave lase, ko da češe sprijeto volno.

»*Diavolo*,« je godrnjala.

Požvižgavala je, škilila na cesto in spet godrnjala nad lasmi.

»*Vieni amor, bianca stella*,« je nato zapela.

Ona je bila pospravila svoje stvari, mórala je misliti na slovo od mame, na vlak, na prihod v mesto. Krotila se je, da ne bi vzrojila, dušila v sebi vsako misel nanjo, a ogledalo je bilo skoraj ob oknu, in tam zunaj so bili ljudje. O, pa ne toliko zaradi ljudi, borovci so bili tam zunaj, gmajna, brinje, pelin.

Tedaj se je zadržala:

»Oknico zaprí!«

»O,« je posmehljivo rekla Fani in pokimala z glavo. Ko se je obrnila, ji je sonce zlatilo zagorele prsi; z desnico je zatikala glavnik v lase.

»*Ecco la santa!*« je rekla in pihnila sapo skozi nos.

A oknico je vendar pripravila.

Potem je spet pela, njeno telo pa je bilo, na pol v senci na pol v soncu, še bolj krepko.

Ecco la santa! = Viš jo, svetnico!

4

Že teden dni si večer za večerom zapisuje o nji; toliko strani je dokončala in nato strgala. Zakaj zdi se ji, da je bila Fani podobna neštetim drugim dekletom, a kaj vé, zakaj se mora pomiriti prav s pisanjem. In vsaka malenkost jo gane. Kakó sta se lovili po tračnicah in mahali vlakom, kakó je Fani nabirala trobentice in so bile cvetke rumene kakor njeni lasje.

Privadila se je že bila Trstu. Stara Grkinja je bila kakor zdajle v temačni sobi kot mumija v muzeju. A poglobitno, da ji ona ni navadna služkinja, ampak bolj družabnica. In večkrat lahko sedi v svojem ozkem kamerinčku in tržaško sonce se smeje na opekah nasprotne hiše. Nekje pred njo zablisne, kakor da je sonce za trenutek pobelilo perut belega galeba. Ko vzdigne ona glavo, čepita za zamreženim oknom pod podstrešjem nasprotne hiše, dva dečka. Večji drži v rokah veliko štirioglato ogledalo, in premika ga in suka ga, da bi ujel žarek. Potem vidita, da ju ona opazuje in starejši sramežljivo zašepeta bratcu —

In vetrnice na strehi onkraj ulice.

Vetmice so majhne in tedaj so kakor vrabci z razpetimi perutnicami. Te frfotajo in se sučejo ob vsaki sapi. Velike vetrnice pa so podobne golobom; samo ob burji zaplešejo. Ena tam na desni je zelo velika in res okorno kroži, skoraj grdo je videti, da je tako zaspana ob malih, ki so nagajive; kakor postarna nevesta ob mladem ženi-
nu.

Spet se je umaknila od resničnosti, povedati mora o Fani. Tisti dan je bila pravkar prišla s pomola, kjer je ugibala, da bi naskrivaj zlezla v podkrovje parnika in odšla z njim. A bilo ji je, ko da so vsi Slovenci v Trstu na otoku, nobene ladje ni več zanje, morje pa se je strdilo, zamrznilo. Doma jo je čakalo pismo. Fani se je imela poročiti, vabila jo je. Fani, ki se češe gola ob odprtem oknu, in slike in pijanost, zdaj pa svatba. Zaradi otroka seveda; in morebiti še zaradi tega, da se družba napije in nakriči.

Nerada je šla, pravzaprav še najbolj zaradi stare Grkinje, ki je bila začudena in malce zmedena, ko je opazila, kako je hladna. Vsako dekle bi se razburjeno odpravljalo na poroko, prosilo za dopust. Starka pa je naivno mislila, da je preveč obzirna in da je v zadregi.

»Ampak Ema, pojdite vendar!« je rekla.

In ko je ona molčala:

»Saj bom sama opravila!« je rekla. »En dan vas ne bo, to je vse.«

Takó jo je skoraj prisilila, da je šla. O saj, želela si je na Kras seveda, posebno zaradi mame, samo Fani se je bala.

In Fani ni bila v ničimer podobna nevesti. »Danes sva spet prijateljici!« je kriknila. Imela je kratko zelenkasto krilo, ki je bilo tu in tam pomečkano; ker ji ga je bila nosečnost spredaj še bolj vzdignila, so bila njena močna kolena dosti bolj vidna. Skoraj štrlela so in nji je bilo, da bi zbežala. Saj ni nikoli zavidala novoporočenkam belih oblek; kakor deklice, ki igrajo angelčke na odru, se ji zdijo. A Fani. Na debelo vlačugo, ki zvečer raca po via Roma, je nehoté mislila. Uprla se je temu, a pomislila je bila vendarle. Ne, tudi njene kletvine niso bile nič novega, a prvič je bila z njo v družbi. In ni lahko poslušati nosečo ženo, ki prekaša moške, in hripavo poje. Na borjaču so bili, popoldan se je trudil, da bi se rešil vročine in zlezel v noč. Ona se je trudila, da bi mislila na odhod.

Večernega vlaka je čakala, svatje pa so bili podobni vlomilcem, ki si nekje sredi gmajne delijo plen in nič jim ni mar, če bo vsak čas prišla policija. Mati sedi tam med njimi in ne vé še, zakaj pravzaprav gre. Njene sive oči se ozirajo zdaj na levo zdaj na desno, zmeraj se ustavijo na ustnicah tistega, ki govori. Ko da pričakuje, da ji bodo vsak hip razložili vlogo, ki jo ima ona v vsem tem. Mor-da bi bila na glas zaihtela, če bi se ne bala ljudi, ki se hripavo zadirajo in v tujem jeziku kolnejo Boga in Ma-

dono, ko da so se zaradi teh dveh neznancev zbrali na borjaču kraške gostilne. Najrajši bi bila odvedla mamo stran.

A silili so vanjo: »Pij, pij!«

Ona pa je čakala na vlak.

»Nikamor ne pojdeš,« je vpil Rudi. »S taksijem te popeljemo v Trst.«

Prisiljeno se je nasmehnila, a strah jo je bilo. Večkrat ji je takó šinilo skozi zavest ob Fani; bilo je, ko da je gmajna na mah mrka dežela in nad njo lebdi nekaj pokopališkega; kakor da se rumene, poparjene travnate bilke ježijo. Fani se je bila vzdignila, kolebljivo se je gugala, ker je bila že precéj pila. V roki je držala kozarec; vsi naj izpraznijo na dušek! Da, tisti dan so gostje primešali malo domačnosti v klavrno svatovščino. Samo da je bila Fani kljub vsemu kot zoprni tujec, ki se spakuje s priučenimi besedami.

»Primi, dekle, primi, dekle, kupico — izprazni jo, povezni jo na mizico!«

Potem je zlila vino vase in se polivala po zelenkastem krilu. Z roko si je otrla brado in drgnila obleko na prsih; samogibno je šlá nato z dlanjo po mestu, kjer je čutila mokroto in oči so se ji zasvetile.

»Še ti pij!« je rekla.

Zvijačno se je namuznila in pobobnala z rokama po napetem telesu.

»Še ti pij danes!« In trepljala se jepo trebuhu, ko da hoče pravilno usmeriti vino k otroku.

Tedaj je ona zbežala in kar čez gmajno tekla na postajo.

5

V ponedeljek zjutraj je izjemoma prinesla mleko mlekaričina hčerka. Njena mama je ostala ob vozičku na ulici, dekletce pa je šlo pred njo v kuhinjo, ko ji je odprla. Hodila je resno, s kanglo na glavi, ko da je sama; v kuhinji je trikrat zaporedoma napolnila pol-litrsko mero in zlila v lonec na mizi. Držala je kositrni vrč tesno prižet k prsim in ga malce nagnila, ko je podstavila merico pod njegov dolgi vrat. Potem je obesila merico na vrat in se vzdignila na prste. Takó, na prstih stoječ, je dolila še kanček mleka v lonec na mizi. Ves čas pa je molčala in se vedla, ko da je nihče ne gleda. Potem se je obrnila in prav takó moško odšla proti izhodu, samo svitek si je mimogrede popravila pod vrčem. Na vratih je rekla: »Adijo,« in ne da bi se obrnila, odšla po stopnicah nizdol.

Takó se vsega spominja, ko da je včeraj.

Opoldan je gospa v prvem nadstropju onkraj ulice prinesla na okno tri bele krožnike in jih postavila v vrsto. Na vsak krožnik je dala po eno pomarančo in na oknu so dolgo potem ostali trije krožniki s tremi sadovi, ki so lepo mirni na belih podstavkih.

Vse se je tisti dan dogajalo kakor po nekem nevidnem ukazu. Tudi na ulico je legla tišina, opoldan, drugače kakor v drugih dneh. Grkinja je sedela za pogrnjeno mizo in šumotala s časnikom. V obednici je bil polmrak; sploh ima starka rada polmrak; kakor zdravilo, ki ne sme videti luči. In takó tudi tisti dan. Ona pa je sedela na trdem sedežu z ravnim naslonjalom in ji je bilo, ko da je prišla iz zavoda k stari teti. Tedaj je Grkinja malo glasneje pošumotala s časnikom.

»Ema, to je vendar iz vaših krajev,« je rekla.

»Da?«

Prav dobro se spominja, kakó je opazovala njene sive lase in zgrbančena lica, pa bradavico na bradi, obleko iz kambrika s kratkimi rokavi, črno, posejano z velikimi bledorumenimi rožami. Njene vele in mehke roke, ki so povsod enako tenke. In topo je čakala, da ji stara nekaj nezaslišanega razodene, takó, samogibno, kakor gospodinja, ki položi tri krožnike na okno in tri pomaranče na krožnike.

»Saj je Fani?« je rekla.

»Fani?«

»Da, ali ni vaši sestri —«

Pa nestrpna je bila stara, in skoraj jezna ob njenem obnašanju. Ona je vstala in pospravljala mizo, zlagala krožnike in rožljala s priborom. Kakor v omotici se je gibala. Grkinja je v naslonjaču brala naglas; zmeraj malo

noslja, ko bere po italijansko; kakor Nemka. Zlogovala je ime za imenom. Ponovila je večkrat o Karlinci, o bolnišnici. Pozneje ji je povedala, kakó je bila bleda in kakó je samogibno prestavljala krožnike na mizi. Ne, in ona niti najmanj ne vé, kakó je prišla v veliko sobo, kjer so ležale bolnice, nekdo ji je moral pokazati; zakaj samo enkrat je bila v tržaški bolnišnici in zoprna ji je tista siva, mrka zgradba.

Karlinca je njo in Fani držala k birmi; zdaj pa je ležala v beli postelji in njena lica so bila popolnoma brez krvi. Glava je bila vsa povita, njen zgubani obrazek pa kakor obrazek otročička. Sedla je k nji; vsa drugačna je bila zdaj, Karlinca, brez temne rute, ki bi napravila iz nje spet kmečko starko. Kakor da so jo poslali proč iz vasi, jo razdedinili, in ona jo sprejema pod svoje pokroviteljstvo, tu v mestu.

Rada jo ima, ker ji je nunca in zaradi njenih črnih očk, ki nemirne, veveričje lovijo človekov pogled. Vendar jo je njena klepetuljasta radovednost kdaj dražila. Zdaj pa ji je bilo všeč, da govori in govori. Kakor da je Karlinca vse življenje pričakovala ta trenutek; zdaj je prestrašena, potem se lahko ustavi ob neki drobnariji, začudi se lahko, takó da potem malo pomolči, potem pa spet steče po pripravljeni strugi. O, hudobna je, da jo takó oprav-

lja, svojo nunco. Tisti dan pa je bila pravkar ušla smrti, njene oči pa so bile kljub temu takó prisrčno gibčne.

»Jaz sem bila v drugem avtu,« je rekla. »Viš, to je ti-sto.«

Morda je bilo nekaj pomembnega, da je bila v drugem avtu, ne vé, poslušala jo je, ne da bi pazila na njene besede; menda jo je tudi nepričakovani obisk tako zmedel, Karlinco, njene ozke ustnice so hitele, hitele, potem pa so se njene oči na mah plašno ozrle po sobi.

»Nunca, odpočijte se,« ji je rekla.

»Samo da si ti tukaj,« je šepnila kakor boječ otrok.

In pobožala ji je roko. Potem se je ozrla po sobi in njen pogled se je ujel s pogledom starke, ki je z bližnje postelje upirala vanjo svoje srepe oči.

»No, nunca,« ji je mehko rekla in se branila joka.

Za Fani da že vé, kakšna je bila. O, taka moč je bila v ti ženski! Vsa zaripla je vodila petje, omahovala je, se lovila, vsaka druga bi bila padla. Mislila si je: zdaj se zgrudi, zdaj se zgrudi, a ni ovehnila. Gostilničar pa da je jecljaj, ko da prosi vbogajme, naj nehajo, ker da je pozno. Potem se je razjezil. Ja, dražili so ga, in se je res razjezil.

»Proč se spravite!« je zakričal.

»Oho, oho, oho,« so se krohotali moški.

»Mi smo tukaj gospodarji,« je zavpil Pepo.

»Dvajset let so bili gospodarji drugi!« je zavpil Rudi.
»Basta.«

In prav on, prav Rudi, ki je bil zmeraj z *njimi* in so se ga fantje bali, ker je bil pri črnih kakor doma! Kakšen nesmisel. Ona pa se je tiščala k njeni mami. Revica, naj ji Bog da večni mir, blaga duša je bila, o ti sirota, o ti uboga reva. In moški so se drli in ona se je bala, da se bodo stepli, Rudi pa je vihtel v roki prazno steklenico. Tedaj je vstal nunc Lojze. Njega je škoda, nunca Lojza, ja, samo za voljo njene matere je prišel, ker je bil kompare pri poroki. Saj je bil dolgo trezen, a nazadnje se je opil, morda iz same žalosti, a?

Kričal je: »Konec je našega suženjstva! Živela svoboda!« Potem je treščil kozarec ob tla, da je zazveknilo. In nji je bilo, ko da se je razbilo na tleh srce. Ja, prav srce. In tudi jo je takrat takó zbolelo pri srcu; kakor da jo je zabodel nož. Nunc Lojze pa je stal ob mizi kot v zemljo vkovan bor; samo nalahko se je zibal, kakor da ga guga veter.

Karlinca je sklopila veke, tako ovita v bele obveze je bila njena glavica drobna kakor pest. Morda jo je prije-la slabost; morda je spet pomislila na srce; pijan človek vrže kozarec na tla in nji se takó milo stori, da bi jokala.

Doma ima Karlinca star kosen in prt iz porumenelih čipk je na njem. Na kosnu so potem še lanski pirhi, je

kipec svetega Antona Padovanskega pod stekleno kupolo, in slika fanta v avstrijski uniformi. Takó je tam tudi v srebrn papir zavito ploščato srce. Kdo vé, zakaj se je takrat domislila tega nuncinega kosna, ker Karlinca ni bila v tržaški bolnišnici nič več podobna kraški ženici. Ko da so vse oddali v starinarno: kmečke ženice, hišice, osirotelo gmajno, vse, in ta čudna Karlinca se ne bo imela kam vrniti.

Počasi se je zdramila iz odrevenelosti. Da, gostilničarju se je posrečilo, da jih je spravil od mize. Motovilili so ob avtih, nekdo od domačinov (kdo je že bil? ne spomni se, a je vseeno, ne?), ki je pil na njihov račun, jim je napival pred taksijem. Še ko sta Fani in Rudi že sedela, je potresoval s kozarcem in brenkal z njim ob šipi. Tedaj sta se ženin in nevesta spet skobacala iz avta na borjač. Okoli pasu jo je Rudi držal, Fani, in jo prijemal za brado. Poljubiti jo je hotel, pa so se mu noge opletale, joj, kakó so se mu opletale! »*Mia dolce mogliettina*,« je rekel in lovil v zraku svojo težko glavo. »Pusti me,« je zagodrnjala Fani. Z obema rokama se je oprijela odprtih vratc avtomobila, pila je iz kozarca, ki ji ga je držal pred usti vaščan (kdo neki je že bil?). In kakor je nihala Fani, takó so nihala vratca, takó je najprej trčila ob kozarec, potlej

Mia dolce mogliettina = Moja draga ženka

spet ovehnila vznak. Potem ju je gostilničar porinil v avto in zaloputnil vratca. Nekdo je zaspano pel. Prav nunc Lojze je moral biti. »Oj zdaj gremo, nazaj ne pridemo,« je pel. Ja, nazaj ne pridemo. Bog mu daj večni mir. A njo je bilo strah, molila je, vé, da je ves čas molila. Šoferja pa sta bila takó pijana. Pa zraka ji je manjkalo, takó zagozdena med kričeče dedce. In ruto ji je nekdo posnel s komolcem in ona ni mogla dihati tam notri, ni mogla dihati.

Odgrnila se je, njeno tenko telo je bilo v beli bolniški srajci kakor telo suhe deklice.

»Nunca, ali vam je slabo?«

Ni ji bilo slabo, nesrečna noč se je je bila oklenila. In ona jo je mučila, vé, mórala bi jo pustiti. Mórala bi bila oditi, in se nekje zjokati, a hotela je slišati vse. In čakala je, da sama odloči; če bo molčala, bo šla. Gladila je njeno suho roko in čakala.

Ko je nunca spet začela, ni odprla oči; kakor da govori iz sanj; in takrat se je ona spomnila slepega Luke. Pa je hitro odrinila njegovo podobo, ko da krotka gmajna ta hip ne spada zraven. Prvi avto da je bil že izginil za ovinikom, njihov avto je bil zdaj sam. Mesečina da je bila; kakor da pada modra rosa se ji je zazdelo in ograde ob cesti so je polne. In zdelo se ji je, da se je zbudilo na gmajni tisoč in tisoč oči. O, pila je bila, sevé, ne veliko,

a zadosti je bila pila, ker oči so bile v žolti travi. In strah jo je bilo telegrafskih drogov, mimo katerih so brzeli. Takó strah.

»Zdaj počivajte, nunca,« ji je rekla.

A da je zdaj prav vseeno; kar je bilo, je bilo. Ja, tudi njihov avto je planil potem navzdol, plesal pa je takó, kakor hrošč, ki so mu odščipnili glavo. In nunc Lojze je sedél pri šoferju in je prijel za krmilo in ga zasukal. Pa je bil šofer pijan in pijan je bil tudi Lojze; takó je avto trzal kakor konj, ko ga sekaš v vamp z ostrogo. In kakor da ima vrat iz testa, je šoferju bingljala glava; a se je tudi uprl in iztrgal Lojzu volan iz rok. »Misliš, da sem pijan, a?« je slišala, kakó je zavpil. »Hi ho,« je potem kričal in mahal z desnico, ko da poka z bičem. Avto se je tedaj obrnil spet na desno. O, saj je bilo ves čas tako, kakor da se igrata. Ob nji pa so vpili, in ob vsakem sunku so se zvrčali vsi na eno stran; zdaj so bili vsi na nji, zdaj je bila ona na vrhu. Pepo je bil tik ob nji, to je vedela. Potem so se ob ovinku spet vsi zvrnili nanjo in za hip so bili tiho. Tedaj je bilo slišati čričke v ogradah in kobilice. Ja, kobilice. Pa je spet vse poplavelo kričanje. »Poj, baba!« je zavpil Pepo. Ubogi Pepo, saj je bil dober, ona pa je upirala noge v steno in iskala usnjat jezik ob oknu.

Spet je umolknila, potem je pogledala po ležiščih. V njenih očeh je bil kakor dvom, da ni zašla v nedovoljen

prostor. Njen pogled je spet obstal pri starki na sosednji postelji, ki je stekleno zrla vanjo. »Ali je mrtva?«

»Ne vem, nunca.«

»Ja, mrtva je.«

»Trudni ste, nunca, zdaj se oddahnite, zvečer spet pridem.«

A rekla je kar tako; molčala je in čakala.

»Saj sem končala,« je rekla nunca.

Avto da je potem drčal navzdol; kakor po pripravljenih tračnicah je tekel. Stroj je utihnil, potem je spet godrnjal; šoferjeva glava pa je takó omahovala! Tam spodaj nekje je dolina, si je mislila, in bela pot se spet vzdigne, tam je nova reber, ja, nova reber. O, saj se ona ni bala smrti, taka stara škatla, kako naj jo bo strah, njo? A s tistimi pijanimi moškimi. In tako ujeta. Oh, kakó jo je dušilo. Pa da bi vsaj zapihalo z gmajne, da bi vsaj ne zaudarjalo po vinu, da ne bi kričali, da bi molčali. Zakaj niso nič slutili? Prvi avto s Fani in Rudijem pa je bil zmeraj pred njimi. In v njem je bila njena mama, nunca Marija. Ja, prav mislila je nanjo. In kakor da jo je nunca Marija poklicala iz avtomobila tam spredaj. O, da bi se mogla rešiti iz tistega zaboja. Šla bi z nunco Marijo peš domov. Kakor takrat, ko so bile majhne in so nabirale brin; postavile so koc pod grm in šlatale, šlatale. Potem so čistile zrnca, da so žene nesle brin v Trst. Ja, tisti avto. Zmeraj bliže so bili avtu z ženinom in nevesto. Tudi na

Fani je mislila, tudi nanjo in na Rudija. Kakšen dečko je bil, Rudi, tak fant, dokler ga niso izmaličili ti hudiči, Bog ji ne zapiši za greh, da kolne v tem dnevu, a kdo je kriv, da je takó? Ja, spominja se, kakó sta bila Fani in Rudi še dva bubca, ko je imela ona, Karlinca, nevesto v hiši. Ves borjač je napolnila vaška mularija, nikoli ne bo pozabila, nikoli, in Olga je z ganka lučala konfete otrokom. Ves borjač jih je bil poln, in perišče za periščem je zajemala Olga iz velikega škrniceljna, mulci pa so se prerivali za konfeti kakor kokoši za koruzo.

Karlinci sta pripolzeli dve drobni solzi v koticke suhih očk. Kakor iz mehkega pergamenta je bila koža ob očeh.

Ja, avtomobil se je bližal prvemu, dohiteval ga je, nizko spodaj pod njimi pa je bela črta nepremično stala. In zdaj je bila kakor črta, zdaj spet, kakor da ni črta, ampak kakor da mesečina tam bolj beli cesto. Tam se neha reber in se začinja druga. In drveli so, drveli, zdaj se avta nista več sukala tja in sém, naravnost sta drčala. In zmeraj bliže sta si bila. Potem je ona planila kvišku, a petje je udušilo njen krik. »Ne pojte,« je vzkliknila. »Ne pojte!« Potem je avto pred njima obstal, njihov pa je butnil obenj. A še prej se je zlomilo in treščilo, o, saj ne ve več, o svetogorska Mati božja, zapornice so prelomili. Ljudje bežimo, bežimo! Ampak kakó, ko pa sta avta zagozdena. Nekdo je tulil. Rudi? Potem stokanje in še to se spomni, da je slišala čričke, ker potem je zagrmelo, ko

da se je sesul zvonik na tračnice. Zadnji hip je pomislila na Orient-ekspres, ko je videla v temi dvoje oči kakor oči velike žabe —

6

Plutovinasti linolej je bil rumen in gladek, da ni slišala svojih korakov, ko je šla skozi sobe. Vedela je, da mora k izhodu, ker ji je bolničarka rekla, naj odide. Oditi kam? Krasa ni bilo več, mesto je bilo nekje ob nji motna podoba ulic in tramvajskih tračnic. Menda je stopila na mokro cunjo, s katero je snažilka čistila tla; v belo oblečene postave so ji prihajale naproti in nekako ob robu zavesti je čakala, da se bodo ustavile ob nji in ji povedale. Kaj? A vse, ko da so seji ognile. A jokati ni mogla, ne, ni mogla in ni mogla.

Ko je bila na vrtu, pa jo je nekdo prijel pod pazduho. Drago. Samo dva tedna je bilo, kar sta se spoznala na tajnem študentovskem izletu. In hitro se je spomnila, kako je rekel, da je medicinec in da hodi vsak dan v bolnišnico. »Rada bi jih videla,« je rekla.

In sta molče šla in Drago jo je ves čas držal pod pazduho, kakor da stopata za pogrebom. Hkrati pa je za hip bilo, da je tudi ona visokošolka, medicinka. Da, a mislila je na mamo. In na Fani, ki je še punčka in jo ponoči straši Orient-ekspres. In kakó si menca oči. In skoraj na jok ji gre. Sedita na postelji, kakor da sta se ustrašili črnega

moža. In Karlinca, ki se je spomnila, kakó je Fani z Rudijem pobirala konfete na borjaču.

Neslišno sta stopala po linoleju, neslišno je potem šlo majhno dvigalo iz kleti v nadstropje. Molče sta potem šla po stopnicah navzdol, dvigalo pa je spet šlo ob nji-ju, to pot tudi ono navzdol; kakor omara z mesom, zavitim v bele prte.

Potem sta bila v veliki dvorani, ob vratih je ležalo na mizi telo in ob njem je visela verižica z obročem. Potem pa desno in levo vrste sivkastih kamnitnih miz. Gladke in mrzle mize kot v Ribjem trgu; in tudi voda je nekje škropotala kakor v Ribjem trgu. Ne trg, ne, ampak podzemeljska mesnica, v žalostnem sivem poslopju sredi mesta. Zunaj kričijo raznašalci časopisov, tu pa so tiho-tapci poskrili telesa.

Sama sta bila z Dragom in tudi telesa kraških ljudi so bila sama, na mizah v kotu. O, mama. Pokriti so bili vsi z rjuhami, samo nekje je štrlela izpod rjuhe ostra raztreskana kost, kakor kos zapornice, ki jo je bil zlomil avto. In Fani, ki ni pokrita, in tisti sivi od brade vse dol.

»Stopi,« je rekel Drago.

In krotko, samogibno mu je sledila.

Sosednja soba je bila majhna in bolj temna. Samo nekaj miz je bilo v nji, samo dve mizi, misli. Na eni je ležalo vznak drobno telesce.

»Upali so, da rešijo otroka,« je rekel Drago.

A malček je bil ves voščen in nožice je vzdigoval v zrak, ko da je pravkar nehal cebati in se dreti, ker ga je mama umila. Ležal je na mrzlem kamnu, gol in žolt ko domači vosek. Bolj žolt kakor Fani, njegova mama, ko se je česala vsa razgaljena ob oknu, v zlati svetlobi, ki je prihajala z gmajne.

Da, a v stanovanju pod njo oddaja radio Mussolinijev govor in od časa do časa zalije hrup množice njegov zadirčen stavek. To je zato, ker so zasedli Abesinijo. Ob takšnem divjanju pa človek ne more zbrati svojih misli; ni mogoče.

Ne pomaga nič, mora prav vstati, da si zapré okno.

Nesluteno vprašanje

Ampak! si je rekel, to je od sile! Tudi soba, kakor da ni več njegova soba visoko nad ulico, na vogalu, z oknom, s katerega on gleda pošev na luko. To okno. Še pred kratkim je bil ob njem kakor fant na krovu in mu je bilo zaradi morja brez mej, ko da potuje po tem morju. Zdaj pa je na zasidrani ladji; potnik brez načrtov. Tudi knjižnica, kakor da ni njegova, ker v nji ni nič, kar naj mu pomaga v takih zadevah. Je Milko ali Emilio? Saj, osmošolca (ker v teh dneh bo osmošolec) lahko presune veliko vprašanj: ali je bil prej svet ali je bila prej ideja? prej materija ali prej duh? In gre in seže po knjigi, da si pomaga. A za taka vprašanja ni odgovora v knjižnici. Ti si Emilio? Si Milko?

»Ti si Milko, Milko!« je skoraj pela Rezi.

»Milče, Milče!« ga je nato klicala, da je odmevalo iz doline.

To je od sile, je pomislil.

Potem se je naslonil na okno: vrabci se gugajo na telefonski žici in večerno sonce jih je pozlatilo; morje na koncu ulice je zelena stara preproga, daleč od brega, med branom in molom San Carlo pa bleščeča pot, v

nedogled bleščeča pot. Samo vlačilec je teman na nji in racasto plove pod galebi. In golobi, ki so prišli z Velikega trga, so zamišljeni pred morjem, ki je uganka pred nji. Tudi na ulici so golobi, tudi na napuščih pod okni nasprotne hiše; tudi pod oknom, v katerem je mala črnolaska kakor v okviru. Na drobno skodrane črne lase ima in ne vé še, da jo on opazuje. Napela je modrikasto svileno bluzo in zdaj se nasloni na okno, da se njene prsi mehko vdajo ob okenskem okviru. Ne, to je vse kakor zmeraj. A vendar je, ko da je prvič takó na tem oknu, v ti sapi, ki prihaja s Krasa in jo bodo bragoci prestregli s svojimi hrapavimi žoltimi jadri.

Še nedavno je bila mala že zarana kakor otrok v sinji halji ob oknu, odmaknila je oknice, a takoj nato ga je opazila in stisnila v pest nočno haljo na prsih. Seve, zrasla je. A kakor zmeraj je v oknu hiše nasproti, njeno okno in njegovo okno pa sta še v soncu, medtem ko je ulica že v senci večera. Takó sta v svetlobi kakor ob zgornjem robu velike škatle, ki je že vsa siva. In vse dni takó, poznata se in vendar se ne znata prav spoznati.

Ni to, je pomislil, ni to.

Dekle je položilo na okno vazo z mimozami in odšlo; mimoze naj ga spominjajo nanjo. Tudi on je stopil od okna. Da, večer je kakor vsi jesenski večeri na bregu, zaton na morju in okna, ki se srebrno in rdeče solzijo, ker je svetloba premočna. Na strehi nasprotne hiše so

od opek postali rdeči žarki, ki odsevajo v njegovo sobo, a zdaj mu ni za zaton na morju, na strehah, na gričih, na borih vrh gričev, na borih, ki so na grebenu jezdec, ki se spustijo po kamnitnem sedlu v gosji vrsti.

»Malora!« je šepnil in spet stopil k oknu.

Mimoze so zmeraj na njenem oknu, kakor na slikarskem platnu s temnim ozadjem, z drobnim rumenim cvetjem v vazi sredi slike. Tihožitje. Nad tihožitjem pa zamreženo, majhno okence. Čisto pod kapom je, v senci, z okroglimi glavicami treh malčkov ob rešetki. Kakor glavice amoretov na fontani sredi trga ob Rusem mostu. In tudi zgodaj zjutraj so že takó zbrani za tistim oknom, ki ima rešetko, zato da ne štrbunknejo na ulico. A zjutraj so nagi in toplo rožnati v zarji, ker so komaj vstali in prišli naravnost iz postelje. Mencajo si oči, se oprijemljejo s prsti železne mreže, ker je njihov mladi oče na ulici. Zato tudi vtikajo glavice skozi rešetko kakor ptički v kletki.

»Recite mami, naj prinese tja, kamor včeraj,« pravi mož na ulici.

»Kaj?«

V zboru zakličejo in so ptički, ki vsi hkrati odprejo kljune.

»Mama naj prinese kosilo tja, kamor včeraj!«

Avto je bil šel mimo, zato niso slisali. Zdaj so razumeli, ker je spet tišina med hišami; tišina od morja vse do

križišča in do naslednjega križišča. Samo vlažna in slana sapa veje od obale.

Malčki se obrnejo v temo.

»Je papá!« zakličejo.

Nato spet:

»Mama, je papá!«

Mama nekaj zavija v papir, otroci so nagi, komaj ustvarjeni, in gledajo papir, ki ga ima mama v rokah.

»Pri starem svetilniku,« reče mož z ulice.

»Ne ob mostu?«

»Ne, ob trabakolih.«

»Adijo, papá!« zakličejo vrabčki.

Mož ima culico pod pazduho; ko pade z okna v četrtem nadstropju mali omot, se skloni. Iz omota je skočil novc in se zakotalil na sredo ulice. Morda mu je vrgla za cigarete? Prav gotovo. Domenila sta se: če boš danes delal, boš prišel, in ti bom vrgla omot z novcem za cigarete!

»Adijo, papá!« še začivkajo.

Zdrznil se je.

Ni to, ni to!

Spet je bil sredi sobe, nato spet pri oknu; soba in okno, kakor njegova dilema: Milko ali Emilio?

»Beži, beži, ti si Milče,« ga je dražila Rezi.

Emilio ali Milko?

Ali je bil res dvajset let Emilio?

In rožnata, viseča ploskev strehe pred njim je čez hip podoba obsončene Ukvanske planine in sence ob širokih dimnikih so sence ob junicah na planini. Seve, tudi to je za meščana doživetje. Strmine in prepadi. Tisti orjaški kamnolomi, kjer si narava sama zase, za svoje samotarske potrebe lomi in tare skale. Zato, da pripravi nove struge hudournikom? Morda pa samo iz nuje, ki je v kremenitih skladih, da spremenijo svojo lego, da razvežejo svoje počivanje. Morda zato, da preizkusijo od časa do časa svojo silo in ugnetenost strast, da se odtešijo kakor moško telo, se razlijejo v kamnitem plazu v dolino.

»Kako silne zobe ima narava,« je rekel.

»Misliš zobe za človeka?« je vprašal Srečko.

»Da, narava ga lahko zgrize, zmelje, kadar se ji zljubi!«

Ležala sta v koči in pred oknom je bila mesečina gosta modra sopara, ki jo hlad zgoščuje.

»Misliš, da kdo razčisti svoje dvome tu, v gorah?«

»Nad strmo samoto globin? Ne,« je rekel Srečko.

Potem je še rekel: »Verjetno pa najde užaljena osebnost tukaj potrebni prezir nad neumnostjo, nad bahaštvom stvarčic, ki se ujedajo, sovražijo in ljubijo spodaj v dolini, v mestih.«

Potem sta bila tiha pred mesečino, ki je ob oknu razprto sinje oko gorske noči.

»Lahko pa si človek predstavlja samega sebe kot orla, ki razpne krila nad prepadi.«

»Da, in potem?« je vprašal Srečko.

V kotu sta ležala in modrikasti soj je bil na vznožju njunih ležišč val neslišnega morja. Biti takó zleknjen pod plahto, medtem ko je sinjina ob tvojih nogah tudi tista sinjina, tisti modrikasti puh tam na grebenih, v vseh skalnatih gubah nad globelmi!

»Orel?« je rekel Srečko.

Nato se je premaknil, kakor da ga tišina draži.

»Potem je prav takó dobro, če si z golobom na visokem stolpu. Prav takó imaš visoko točko, samo da je pod tabo trg, so hiše, so na trgu mizice in sedeži!«

»O, pa je vendar drugače.«

»Seve, da je drugače, ker golob, ko se spusti s stolpa, lahko zoblje koruzna zrna z rok dece na trgu!«

In še je Srečko rekel: »Višina je višina, če gre za višino. Naj bo gorski kljun nad žrelom prepada ali stolp v mestu. Pri tem pa mi je golob bližji. Ker živi z nami, gruli na napuščih naših hiš, strmoglavlja za zrnjem, ki ga trosijo gospodinje z visokih oken.«

Tedaj se mu je uprl.

»Ljudje!« je vzkliknil. »Ljudje! Prav, a tu, v gorah ti je jasno, da so veliki ljudje, veliki misleci kakor orli, ki jih

ne straši samota in prepad dvoma, ki so drzni, ker se spustijo v vsak prepad.«

Srečko pa je rekel: »Tudi ti in jaz lahko nocoj, zdajle, sestaviva tako filozofijo prepada! Vsakdo jo lahko sestavi, ker v vsakem izmed nas je misel. Toda ali si s tem kaj dognal? Ali boš s tem bolj bogat med ljudmi?«

»Ljudje! Ljudje!«

»Da, ljudje,« je zamolklo rekel Srečko. Zdaj je bil njegov glas bolj dober in prizanesljiv. »Ali nisi sam priznal, da je prav, če sva v dveh? da sva močnejša pod temi strminami v dveh, dva človeka, ki sta se združila proti naravi?«

Tudi to je bilo. Vendar ni to, si je rekel in stopil k oknu. Zdaj je bilo sonce zlat reflektor, ki pa pošilja eno samo rdečo in razbeljeno strugo čez pristan do brega. Čolni so levo in desno te škrlatne poti, motorni čoln pa prihaja naravnost proti nji; zdaj je že prav blizu, zdaj bo v nji in se bo vnel od njenega zublja. A poslednji hip se motorni čoln obrne. Kakor da se je ustrašil sončnega ognja na morju. Da, v koči sta bila, a Srečko, ko da nikdar ne pozabi na mesto; vse je dognano in zrelo v njem.

»Orel, praviš?« je vprašal Srečko. »Ali ni orel, kdor je zvrtil gori predor v trebuh? speljal cesto čez njene prsi?«

»Samo revne krtine so luknje človeških predorov, če jih gledaš z višine,« je pikro rekel.

»Seve, da so, seve, da so,« je zamišljeno, sam sebi rekel Srečko. Potem je molčal, njegova misel pa je šušljala v temi, bila topla od toplote plaht. In njemu je bilo prijetno čakati, da se bo Srečku misel rešila vozla, da bo mehka kakor mesečina, dobra kakor njuna skupnost pod plahtami, ki jih je naredil človek iz volne ovc, prijazna kakor konji, ki prhajo v staji in niso orli v šilastih gorških lokih.

»A takale gora? ni takale gora tudi krtina ob štirimilijonskem mestu?« je rekel Srečko.

»Da, da,« je rekel, a bil je z ovcami, ki so dale volno za plahto, s kravami, ki so dale mleko, ki ga imata v steklenici, podplate za čevlje, za njune okovanke pod ležiščem. Krave, ki onkraj vrha potresajo z zvonci in je, kakor da ima gora vse okoli svojih prsi venec zvoncev.

Srečko je nato rekel: »Ampak kakšen smisel ima, da si samotni orel? Prevrtali smo gore, jim vzeli jeklo in aluminij, vlili smo iz aluminija krila letalom prav zato, da smo zmeraj manj sami!«

Srečko se je vzdignil na komolec.

»Človek v letalu pa je zares orel!« je rekel. Na komolcu je slonel, izzival ga je in se smejal, a njemu je bilo všeč, da ga izziva, v slast mu je bilo.

»Da,« mu je rekel. »Da.«

»Ali ni mogoče komaj tedaj človek pravi orel, ko leti nad prepadi?«

Ampak ni to! ni to! Seve, vse te ugotovitve, ki sta jih izmenjala v planinah, bi lahko bile dragocena, živa snov, ki jo bo počasi v sebi obdelal. Takó pa je zdaj vse zastrto po ti novi nelogičnosti, ki kakor nemiren curek znova in znova rodi neuglašenost. Gotovo, ‚biti ali ne biti‘, starodavna dilema, duh in materija, duša in telo, tenkovestni človek in brezvestni človek, človek sam in človek sredi ljudi. In morda je vsa modrost v tem, da si človek to dilemo lahko postavlja, da je *človek* prav zaradi tega, ker si jo lahko postavlja, čeprav je ne bo rešil nikoli. Zato ker sta dva, ki jo morata hkrati rešiti. Človek. In narava. Ampak to, kar ga odtuja od njegove sobe, od sape, ki polzi k obali, od morja, ki bo kmalu spralo vse oranžnate madeže zatona s svoje površine, je drugačno biti ali ne biti. Milko ali *Emilio*? In tega ni mogoče drugače rešiti kakor tu, zdaj, med temi predmeti, ki so z njim, ki so zdaj na drugačen način z njim. Med temi osebami, ki so na drugačen način znane osebe. Mati, oče, Srečko, sošolci in mesto v zalivu, ki se izmika z vsem, s čimer je bilo znano mesto v zalivu, in se hkrati vsiljuje z vsem, v čemer hoče biti še nesluteno rodno mesto v zalivu.

Če si dvajset let Emilio, kako postati kar na lepem Milko? Morebiti pa je bil Milko tudi tedaj, ko je bil za vse *Emilio*? Kakó pa je potem mogoče, da mu komaj

deklé v planinah, Rezi s plavimi kitami na ramenih, reče: »Ti si vendar Milko!«

Zgodilo se je na Ukvanski planini. A še prej je bil Kanin še prej je bil Prestreljenik. Je bil nato Mangrt s sivo prevezo okoli glave. Je bil pod Mangrtom curek, ki je lezel počasi navzdol po strmi skali kakor srebrna žilica v termometru. In sapa ga je niže doli razčesavala in razpihavalala v mavrično meglo. A ta megla ni padala, sapa ji je spodvihovala robove navzgor, da so nastajali iz megle mehki, breztežni svaljki, hlapni ostružki, oblakci na baročnih slikah.

Tudi sta bili potem pod Mangrtom Belopeški jezeri kakor manjše oko in večje oko, obedve pa enako sinji, enako spokojni, takó da ni nič videti, da bi bilo manjše oko prikrajšano v svoji sinjini, v svojem miru. Morda je še na tihem prevzetno, bolj samosvoje in za spoznanje koketno, ker je manjše in kakor nalašč nekoliko ob strani. In za Mangrtom Montaž, na večer, z vijoličasto temo v kotlastem breznu. Saj, zaton na Montažu, zarja pa na Višu, ko je sonce bajna prikazen in vendar že domače, že toplota za človeka; domača in topla in okrogla in zlata polenta vrh grebena. Potem polenta z mlekom v pastirski kuhinji, zvonkljanje v stajah in v večeru, zvonkljanje v toplem mleku, ki diši po murkah in encijanu in sleču. Potem spet novi dan na Višarjah in v cerkvi sli-

ke ljudi s spačenimi obrazi; kakor da so prišli skrivat med skale, v zatišje brezen poteze skaženih sužnjev.

A zgodilo se je na Ukvanski planini. Zato, ker se je Rezi zarekla in ga nagovarjala po slovensko in je bil zmeden kakor še nikdar ob nobenem dekletu.

Ker ji ni znal odgovoriti. Vé, kaj pravi, ugane, kaj sprašuje, čemu se smeje, a nima sredstev, da bi se branil. Ona pa se smeje, tudi Srečko se smeje. Srečko? On, kakor da ga je nalašč postavil v to presneto past! Pleše z Jožico in se muza in Jožica se muza, ker se menita o njem. Vé, da se menita o njem, ker so Jožičine oči ves čas na njem in na Rezi. In tudi Rezi je razigrana.

»Milče, ti si Milče!«

Pa je bilo tudi zaradi vsega, zaradi pomolzenega mleka v posodah, zaradi senika, kjer sta s Srečkom spala. Ležala sta na senu in vendar je bilo, ko da sta zleknjena na viseči postelji in so k postelji pritrjeni zvonci. Premikaš se in vso noč zvonci škatlasto pritrkavajo. In spet pozvanjajo pridušeno, kakor da so potopljeni v odmevu, ki prihaja iz prepada. A so samo zvonci goved pod njima, junic, ki prežvekujejo in znova in znova okušajo sok gorskih trav. Potem je dan, so krave na planini, so konji s soncem v svilenih grivah, so gamsi, ki skačejo s čeri na čer kakor kanarčki z vejice na vejico. Je daleč pod čermi ziljska struga modra pentlja, ki so jo koroška dekleta potegnili čez vso dolino.

Nad Ziljsko dolino so bili in praznik je bil tisti dan na Ojstrniku; po vseh stezah gredo dekleta na vrh, z vseh smeri jih draži ukanje fantov, se razmnožuje v obleganje odmevov. In Rezi se tedaj zasuče in zauka in njen glas zmede vse odmeve, da razpadajo v globine in se topijo v soncu. Kadar se zasuče, njeni kiti zaplešeta, v očeh pa ima nagajivost malega Belopeškega jezera.

»Zakaj ne znaš po naše?« pravi.

Rezi. Kakor da je prišla in položila roko na njegove knjige, na kemijo, na Kanta, na Divino Comedio. Kaj je bleda Beatrice v nebesih ob meni? In poigra se s svojimi kitami na njegovem Danteju, na njegovem Manzoni. Kje je zdaj tvoja Lucia? Ne, Rezi ne vé niti o Danteju niti o Beatrici niti o Renzu Tramaglinu in Luciji Mondelli, ki jo je Don Rodrigo ugrabil. A vendar kakor v šali zaluča vse njegove knjige v globel, vse njegovo osmošolsko znanje, vsa prijateljstva, ki so bila edino bogastvo do zdaj v njem. Kje je Lucia? No, najdi spet njeno lice v sebi! In tudi starega profesorja za italijanščino bi spravila v zadrego s svojim smehom.

»Zakaj ne znaš po naše?« je spet rekla.

V njenem pogledu je tekla nagajivost kakor gor in dol po lestvici, je bila nato droben val, ki pobeli za hip s svetlo peno modrikasto jezero. A koj nato je njeno jezero spet modro, spet pripravljeno na setev novih belih biserov nad modrino. Spet in spet. Ker zdaj je v nji god-

ba iz harmonike in pesem barv njene koroške noše. Zdaj fantje kegljajo, dekleta nosijo vino na mize. In iz harmonike vre praznik. Barve vrejo. Bela bela bela. Kakor planike bela, blaga in mehka. Modra modra modra. Kakor nebo, kakor encijanov cvet sinja in modra. Potem spet bela in modra in blaga in rdeča. Rdeča rdeča rdeča. In mlada kakor Rezikina lica, kakor rododendrov cvet, nagelj sredi planin, rdeča rdeča rdeča.

»Zakaj ne znaš kakor Srečko?«

»Come Felice?«

»Kakšen Felice!« In se smeje in je zravnana med plesom, kakor nalašč oddaljena s prsmi, ki so živo srebro v beli jopici, »Srečko je, Srečko!«

»Srečko,« je ponovil v zadregi.

»Takó kisto se držiš! Ali ne plešeš rad z mano?«

Da, kisto se je držal. A kako se ne bi, ko se vsi režijo kakor odrasli, ki učijo otroka čudno besedo. Otroka je sram, ker ne vé za pomen novega izraza, odrasli pa se smejejo, ker vedo za pomen besede, in še zato, ker je otrok v zadregi. »Srečko govori kakor mi,« je rekla.

»Sì, sì.«

»Sì sì sì sì ...« je pela ona in ga zanašala v širokem kolobarju in bila, ko da je v nji harmonika, ko da so v nji vsa zvonkljanja zvoncev po strmih pašnikih.

»Torej nisi naš!« je rekla, in še bolj je vihrava harmonika v nji, zato da bi ga kaznovala, ker ni njihov. In ven-

dar je v njenih očeh porednost, ki pleše po vseh tipkah, ki nato pritiska na vse tipke hkrati. Ko sta bila Jožica in Srečko ob njiju pa ju je nagovarjala, ko da pleše sama.

»*Felice, Felice!*« ga je nalašč klicala, kakor da je zdaj vsa njena igrivost na eni sami tipki, kakor harmonikar, ki se je poigral s plesalci in zmedel njihov ples.

A Srečko in Jožica sta bila spet daleč in Jožica je nekaj pravila Srečku in Srečko ji je kimal. Srečko! Srečko! Od tržaškega obrežja do tu, do Ukvanske planine zmeraj Felice in Felice! Zdaj pa na mah Srečko!

»Hudič!« je siknil in vstal od mize. Deus ex machina, oseba, ki se prikaže na odru in tisti hip razveže ves zapletljaj. In Rezi ta neslutena oseba, ki poseže v dejanje; samo da ona prinese zmedo. Ona vse zavozla, postavi vse na glavo. Da, to je, ali ni bilo vse jasno in preprosto, ko je bil Emilio? In Emilio je hodil po bregu, Emilio je bil doma v svojem mestu, Emilio se je vestno pripravljaj na maturo. Zdaj ne. Zdaj reši ta novi izpit v sebi.

Ona pa je plesala in se smejala, kakor da se je vse mesce pripravljala na to veselje! In tudi Srečko ni hotel videti njegove zadrege; od tistega hipa, ko so se začeli vzpenjati po stezi na Ojstrnik, je bila kakor očetovska prizanesljivost v njegovem. pogledu.

Jožica pa ga je klicala: »Srečko! Srečko!«

In Rezi: »Kaj boš z vsemi temi planikami, Srečko?«

Srečko pa je z njima, kakor da je hodil z njima v šolo. Dva velika šopa planik je imel privezana k nahrbtniku, ko da jih je nabral za vse tržaške meščane, ko da jih bo nesel rožaricam na trgu ob Rusem mostu.

»Kaj si boš kuhal čaj z njimi, Srečko?«

Srečko, Srečko, Srečko, Srečko! In so vsi trije kakor zarotniki okoli njega, ki se klavrno drži in se od časa do časa tudi nasmehne: tujec, ki se dela, ko da pozna nepoznan jezik in se smeje, kadar se drugi smejejo. Tudi mu tu in tam Srečko razloži, kaj sta rekli, a tedaj je še bolj v zadregi, ker mu je Srečko za tolmača.

»Ali nisi nikoli videl murk, a, Srečko?«

To je že od sile, je pomislil in stopil do okna in spet nazaj.

To je od sile, da plešeš z dekletom, ki s svojimi plavimi kitami pomete vse grške paradigme, vse logaritme in francosko revolucijo; ki s svojim smehom ostriže resne brke profesorju za filozofijo, utopi v svojih očeh kakor v navihanem malem Belopeškem jezeru Platonovo idejo. In ti nato še dokazuje, da nisi to, kar si, ampak to, kar vé ona, da si, in je prav, da si! Plešeš, a ne smeš nabirati medu pisanega plesa, koroških barv in razcvelih nedrij, ker si v škripcih kakor pred katedrom, kadar ne znaš. Kakor pred katedrom, ko bezaš in bezaš v mešanico, ki jo imaš v glavi, in veš, da bi zadostovala ena beseda, en

dogodek, eno samo ime, da bi se rešil. A zateknilo se je nekaj, zasuto je pod kopo nevažnih predstav, takó da si pred katedrom še bolj razdražen, ker imaš besedo na jeziku in vendar je nimaš, nimaš izgovorjene besede. Je nimaš niti za Rezi, čeprav veš, da ti samo za las manjka, da je kakor na robu, na katerem bi lahko vsak hip začela biti.

»Torej nisi naš? Ali si?«

»*Una volta sapevo*,« je rekel.

»Torej si naš!«

A vendarle je bil zmeraj norčav smeh v njenih očeh, v kitah, v zobeh, ki so beli kakor mleko, ki mu ga je prinesla prejšnji večer.

»*Una volta parlavo così con la mamma*,« je rekel.

In ni rekel iz misli, ki jo je razčistil v sebi, iz ugotovitve, ki bi dozorela v njem. Ko da je prišlo po koreninah navzgor, kakor sok iz zemlje po celicah korenin navzgor; iz podzavesti, ki se je spojila z njenim plesom, spregovorila z zvonkljanjem njenih prs kakor z nihanjem prešernih zvoncev sredi gor in brezen.

Ko so sedli za mizo, pa ni bila več nagajiva; ni bila Rezi z Jožico, s Srečkom v zaroti proti njemu. Premakni-

Una volta sapevo = Nekoč sem znal.

Una volta parlavo così con la mamma = Nekoč sem govoril tako z mamo.

la je klop in bila vsa ob njem. Nalašč je premaknila klop, da ne bi nihče prisedel.

»Saj nisi hud?« je rekla.

In ni bila več takó samozavestna; v njenih očeh je zbranost dveh jezer, ki premagujeta svojo osamljenost s srebrnim smehom. Da, Rezi je tedaj koroško jezero, ki hoče slišati o morju, o dekletih ob morju, o jadrnicah z dekleti, o kopalnih oblekah deklet. Je plavolaso dekle, ki sprašuje o dijakinjah, ki so z njim v razredu in ki se učijo. »Me pa samo staje in mleko, molža in mleko, zvonci in mleko!« pravi in se smeje z belimi zobmi, ki so belo mleko. Je radovedna, a brez potrnosti v svojem izpraševanju o mestu, ki je z drdranjem tramvajev, s škreb-ljanjem v delavnicah, s piski siren in trobentanjem avtov zmeraj šunder in direndaj. »Ne? ali ni zmeraj brnenje in kljuvanje v sencih?« sprašuje. In je kakor na pol poti v svoji skrbi za morje in v še večji ljubezni do planin. Je kakor on na pol poti v zamaknjenju pred njenimi hribi in njo svežo v hribih, a s še večjo ljubeznijo za portiče pod paštni. Takó sta si drug drugemu blizka v svojih poteh z gor k morju in od obale h goram; se srečujeta na isti točki, v tem, kar je novo v njiju in v tem, kar sta si prinesla.

Potem sta spet plesala; a zdaj ni bila več samo naga-jivo dekle, ki pleše, kakor da pleše sama in se komaj komaj dotika njegovega lakta. Bolj njegova plesalka je

bila, ker sta se srečala na poti, ki ju družijo in loči. Zato ker je bila prej neugnana iz želje, da ne bi bil samo on novost, on, fant od morja na Ojstrniku, ampak tudi ona novost zanj, ona deklé s prešernostjo planin v očeh, v glavi, ki jo zvrča nazaj, zato da bi njen smeh prišel svoboden iz njenega grla.

»Saj nisi hud?«

»*Imparerò*,« je rekel.

Zaradi porednosti, ki je bila prej v nji in ga je izzivala, je obljubil. Pa še bolj zaradi neslutene, domače bližine ob sebi, v njem, v tem, kar je bilo skritega in globljega v njem. Ker prav ta neslutena domačnost je nov, nerazločen, a prijeten izvirek v njem.

»*Mia mamma mi insegnerà*,« je rekel.

»Ne smeš biti hud.«

Zdaj je bil on razigran; ona pa je postala sredi plesa.

»Ne da nisi hud? Reci, da nisi hud!«

»*La prossima volta parlerò bene*,« je rekel.

»Boš prišel? Res boš še prišel?«

Njene oči niso bile več samo poredne, tudi ni bila poredna njena dlan v njegovi dlani; njena dlan je bila tedaj toplo in skoraj hvaležno, skoraj zaupljivo in skoraj vda-

Imparerò = Naučil se bom.

Mia mamma mi insegnerà = Moja mati me bo naučila.

La prossima volta parlerò bene = Drugič bom že lepo govoril.

no njena dlan v njegovi dlani. Nato je harmonika utihnila in razvezala pare.

Tedaj ji je rekel: »Hvala.«

»Vidiš, da že znaš!« je vzkliknila. »Vidiš!«

Vražji labirint, si je rekel in hodil po sobi od okna do vrat. Labirint! In zdaj, kaj čaka? Da se večer stemni, da bo morje pepelnato? Da bo v mraku nehal biti raztelesen, da bo *Emilio* nehal prežati na Milka, Milko nehal odrivati *Emilia*? Da, morda more tema, ki združi morje in breg, strniti tudi njega v eno samo podobo o samem sebi. Zate se bom učil, je rekel Reziki, ko mu je za vrhom ponudila ustnice kakor v sporazum. Sedela sta na Ojstrniku in globoko pod njima je bila dolina. In je bila Zilja v njenih očeh, ko so bile njene oči ob njegovih očeh; in spet so bile Zilja, ki se skrije za bregom, ko je sklopila veke.

Zanjo se bo učil? Da, ker tedaj se je zdelo takó. Kakor dijak, ki obljublja očetu in materi, da se bo učil in jima napravil veselje! Zaradi plavih kit in modrih oči spremeniti tok življenja? A je vendar jasno, da ni bilo zaradi nje, ampak je obljubljal sebi, Milku v sebi. Kakšnemu Milku v sebi! Kje je ta Milko? ali ga čuti? ali ga samo sluti? ga potrebuje? Ne, ne, predvsem zaradi nje je bilo. In zdaj naj bo zaradi enega dekleta Milko! Milko tudi za vse

dijake, ki vrejo iz gimnazije na Akvedotu. Veste, jaz sem Milko —

»Tudi v gininaziji — Milko?«

Naslonil se je na okno in topo gledal predse. In pustil je, da so se vse misli po malem odsrkavale, da so izginile kakor čolni v temi in da se je v njem ugladila morska površina. Večer pa je postajal pepelnat; večer kakor sto tisoč zgodnjih jesenskih večerov, vendar prvi s pridihom nenavadne pozornosti. Zato ker prvič ujet v sapo z morja in v sapo z Ukvanske planine, ki se srečata; prvič z nejasnostjo ob tem srečanju. Drugače pa vse po navadi. Samo na balkonu romunskega konzulata plapolala zastava. Praznik? Morda zato, ker se je v Neaplju rodila Maria Pia? Ker ob vsakem prazniku odpre stari uradnik vrata na balkon in ima staro zastavo v roki. Kakor žena kos perila, jo trudno veže na drog. Morebiti konzul sam? To je v prvem nadstropju; v četrtem nadstropju pa sta na napušču dva goloba, eden se nenadoma nečesa domisli in strmoglavi na ulico, potem še drugi za njim.

Na pločniku pa sta deček Aldo in deček Bruno in Aldo kliče: »Mama, eno liro mi vrzi!«

»Zakaj?«

Njegova mama vtakne glavo skozi mrežo nizkega okna; čepi na podu, ko takó sloni na oknu, ker je okno nizko pri tleh.

»Kakšna novost je to?« pravi.

»V kino pojdeva,« reče Aldo.

Potem reče: »Grem z Brunom, mama!«

Zdaj se oglasi tudi Bruno; stopil je s pločnika na ulico, da bi ga ona bolje videla.

»Skupaj greva, gospa!« reče.

»In tvoja mama? vé tvoja mama?«

»Če grem z Aldom, da mi dovoli, je rekla,« reče Bruno.

Zdaj ona zapusti okno, zdaj je videti noge bele mize in noge belega stola v okviru nizkega okna; tudi je videti njene močne noge ob nogah bele mize. Nato spet počene na tla, da njene prsi težko visijo, in vrže omot na ulico. Tedaj deček Aldo počaka, da gre avto mimo, nato se skloni in pobere zavitek. Nato odhaja z dečkom Brunom in spotoma odvija papir; nato zavijeta za vogal. Mama dečka Alda pa še sloni ob rešetki, tudi ko sta izginila, kakor da opazuje, ali je na ulici vse v redu, vse také v redu kakor zadnjikrat, ko je pogledala skozi okno. In na ulici je vse v redu, po pločniku teče pes, ko da ima sestanek na obrežju; tedaj pritečejo iz temne veže otroci, in ko tečejo tudi oni proti bregu, se zdi, da lovijo psa.

Deček Aldo in deček Bruno! Ne Srečko, niti Milko, ki sta tudi Felice in Emilio! Aldo bo zmeraj Aldo, nikoli ne bo šel na Ukvansko planino in postal to, kar bo rekla Rezi, naj bo! Tudi on do zdaj: zmeraj Emilio, kakor ita-

lijanski deček Aldo, ki bo vse večne čase Aldo. Nobene dileme: Emilio ali Milko?

»Kakšen *Emilio!* Milko, Milkoooo!«

Tudi ga je ujezilo prvi hip, da je Srečko domač v jeziku, ki ga govorita Jožica in Rezi; ujezil se je kakor italijanski meščan, ki sliši slovensko besedo v kinu, v tramvaju ali na korzu. In tudi Srečko je opazil blisk v njegovem pogledu in se je zavedel sovražnosti in bil za trenutek zamišljen, molčeč, a hkrati spet tudi gotov in samozavesten, kakor da je predvideval ta tihi boj. Torej ni bil naključen? Vsekakor pa je imel videz naključja. Vsakdo bi ga sodil za takšnega, in tudi ga je Srečko s svojim zadržanjem sprejemal kot takšnega. Če ne, ali ne bi bil lahko začel prej? V vseh tistih dneh, ko sta po kočah povpraševala za prenočišče? Tedaj pa je zmeraj takó uredil, da je vse sam opravil. »Ti se umij, tačas poizvem kakó in kaj,« je rekel. Ali pa: »Kar odpočij se, bom že jaz vse uredil!«

A kaj mu očita? Da mu je nastavil past in ga je seznanil z Rezi? Če bi Rezi ne bilo, bi vse ostalo pri starem. Torej naj bodo takšna vprašanja odvisna od tega, če ti je usojeno, da srečaš ali ne srečaš neko dekle? Milko ali Emilio? Slovenec ali Italijan! In ta zadeva naj bo odvisna od bežnih naključij? In tudi če je vse Srečkov načrt, ali naj bo nekdo v njegovem srcu, v svojem bistvu Milko namesto Emilio samo zaradi tega, ker ima prijatelja

Srečka? In vsi tisti, ki niso in ki ne bodo nikoli srečali ,svojega' Srečka, ,svoje' Rezi?

Pa sta si bila vendar tuja potem, v vlaku, ko sta se vračala. Drug drugemu zaprta kakor fanta, ki sta si navzkriž zaradi dekleta; kakor človeka, ki sta se spoprijela in takoj spet pobratila, a ne moreta kar tako preko žaljivih besed, ki sta si jih izrekla. Vlak je ropotal in Srečko se je delal, ko da dremlje; kakor da je utrujen. Saj, razumel ga je, ker je bilo tudi njemu nerodno in ni vedel prav, s katerega konca začeti. Obadva sta bila kriva, Srečko bolj tega, da se je smejal z Jožico, ko je bil on, Milko, kakor na trnju; on, Milko, pa kriv tega, za kar ga je Rezi dražila in ki je bilo to, zaradi česar sta se Jožica in Srečko muzala. A ta krivda, Milkova krivda, je bila res krivda? ali je bila res *njegova* krivda?

In v dvomu, v vseh teh dvomih je bil razdražen; in iz razdraženosti ga je napadel.

»Ti si ju že prej poznal?« je vprašal, a njegovo vprašanje je bilo top očitek.

»Ne,« je rekel Srečko.

Potem je vzdignil glas, iz sramu, da so se mu smejali, iz maščevanja, da so bili kakor zarotniki okoli njega, ki je bil v zadregi ob Rezi.

»Tako domač si bil z njima!« se je zadr.

»Res?«

»Kakor domenjen!«

»Glej, glej!«

»Tako z užitkom si se režal!«

In samo te malomarne, za spoznanje posmehljive odgovore je bil našel, Srečko. In združil je bil veke, ko da se mu spi. Sama sta bila v kupeju. In potem sta molčala. Prav, povedal mu je, kar mu je šlo, si je mislil, zdaj lahko tudi molčiva! Zato, ker je že drugo leto vpisan na padovanski univerzi, se odeva s pridihom modreca, si prisvaja táko, vsevedno in odsotno držo. Naj molči, mar mu je njegovih Rezik in Jožic, mar mu ‚Srečkov‘ in ‚Milkov‘. Dvajset let je prebil brez njih! ‚Torej nisi naš?‘ In do zdaj? ali sem bil v čem prikrajšan, ker nisem bil ‚vaš‘?

Da, ali je bil v čem prikrajšan?

Vlak je hitel v noč, brzel kakor ure, dnevi in leta, nosil ljudi, kakor jih nosi tok življenja; ali je pomembno, ko si v tem toku, vedeti, da si ‚naš‘ ali da nisi ‚naš‘? Vendar je ta nova napetost kakor nemir pred novo knjigo, ki si jo zaslutil pomembno, morda odločilno. A kaj, ta nova knjiga si ti. In si pred novo knjigo in vendar si ti tudi tista knjiga pred tabo. In v luči drobne žarnice, ki gori na stropu kupeja, opazuješ Srečkovo lice, ki je spokojno, a veš, da je za navidezno spokojnostjo nemir kraške vode, ki bobni pod zemljo in se upira v stene jeklene jame.

Srečko je vstal in nervozno stopal po kupeju. Tedaj je on zaprl veke ter pustil, da ga je medla svetloba božala.

Pa je spustil veke tudi iz obzira pred njim, ki je vstal, ker ni več vzdržal na sedežu; kakor iz rahlega sramu, da je on vzrok Srečkovega molka in napetosti v molku.

»Ti nisi fašist, ne?« je nato rekel Srečko. Vedel je, da ga gleda, vedel je, da je pravkar vstal s sedeža in vendar ga je začutil pred sabo, ko da je prišel tisti hip iz noči tam zunaj.

»Ti nisi fašist, ne?« je spet vprašal trdo kakor sodnik.

Kaj je hotel s tem? Stal je pred njim sredi kupeja, on pa ga in gledal, predstavljal si ga je visokega, z jezo v očeh, z roko, ki gre od časa do časa k lasem. Zakaj sprašuje to, kar že vé?

»Ne,« je rekel. »In to veš.«

In spet je hodil po kupeju; kakor da ga je njegova hladnost razorožila, odplaknila jezo. Morda pa ne, jo šele zvila v trd klobčič zamolklega kljubovanja. Kolesa pod vozom pa so štela sklepe, ko da štejejo sekunde nju-nega dvoboja.

Potem je bil spet pred njim; rdečkasta luč mu je barvala obraz, da so bile njegove poteze motno rdeče.

»In kaj je zate — ne biti fašist?«

Zdelo se mu je, da je udaril s čevljem ob pod, a morda ni.

On pa je bil malomarno zleknjen in je molčal.

Tedaj se je Srečko obrnil, ko da hoče oditi; tudi je prijel za kljuko in potegnil vrata; pa jih je spet zaprl. Skozi

priprte veke ga je opazoval in sledil njegovim gibom. Svetlobo brljave lučke je imel na licih. Ni bila jeza, ampak kakor rdečkasta žalost to, kar je imel na obrazu. In mu je bilo tesno, ker mu je dajal videz, da ga zapušča, da se je ovil v motno brezbrizje.

»Da, svoboda besede! Svoboda tiska!« je rekel Srečko.
»Ali nimamo zmeraj tega na jeziku?«

Potem je spet korakal.

»Svoboda besede! Svoboda govora!« je posmehljivo rekel.

Nato se je s sunkom obrnil od okna in spet stopil k njemu.

»Svoboda govora!« je vzkliknil. »A jaz sem krivec, Jožica je kriva, Rezi je kriva, ker hočemo govoriti takó, kot so govorili naši tržaški dedje, naši pradedje in pradedi pradedov!«

Tedaj je bil on še zmeraj nerodno zleknjen na sedežu; nerodno, ne brezbrizno; a zdaj je pazil, da bi se ne premikal, da ne bi trenil, ker bi bil sleherni gib zgrešen. Pa tudi zato, ker je moral sprejeti udarec v vsi svoji jasnosti. Kakor udarec v obraz, kakor pljuska na produ, ko si zadremal in ti je spanec zavezal roke. Ker Srečko je bil pred njim razburkano morje ob trdem bregu, šum morske vode, njen jedek vonj. In ob njem zares dedje in pradedje, ribiči na obali, vsi vdano, brez besed gledajo njega, ki leži kakor obsojenec na klopi —

»To ne spada v katalog protifašističnega človeka, kaj? To so *postranske* stvari?«

In spet je odrinil vrata kupeja in obstal med vrati, ko da bo spet odšel v noč, iz katere je prišel, k dedom, od katerih je prišel.

»Seve, ti nisi fašist, a jaz sem kriv, ker sem dal duška svojim mislim na *naši* planini!«

Potem je zamahnil z roko.

»In jaz sem zato krivec zdaj! Jaz se vozim zdaj s svojim sodnikom v kupeju!«

Potegnil je vrata in jih s silo zaprl in se spojil s temo hodnika. Ali se je bil umaknil zato, da bi bil odslej prepad med njima? Ne, ne, obadva sta bila vsak s svojo ostrino v prsih; on zato, ker ni še na točki, na kateri je Srečko že; zato ker bi lahko bil, a in; bi moral biti, pa ni. In zato, ker je Rezikino draženje že postalo draženje, ki si ga sam goji. Srečko pa zato, ker vidi njega, Milka, takega, kakršnega sam sebe Milko ne more videti; razdvojenega in ujetega v past, ki je ni pričakoval. Strupen je, ker je že odrasel in zrel ob njem, ki je zapredena štrana, nesrečen labirint. Nisi fašist? Prav, vendar ti ni jasno, da je še fašizem v tebi, ker si še *Emilio*, medtem ko si zame Milko, za Rezi Milko, za svojo mater Milko. Ali nisi za svojo mater Milko?

In ta mučna slutnja je prihajala iz noči v drveči vlak; vozovi so se podili po ravnini, on pa je bil še zmeraj

težko in nepremično telo sredi noči. In Srečko, kakor da ga je pustil samega v kupeju prav zato, da bi ga preplavljala kakor noč prostrana slutnja. Ne, ni ena sama Rezi, eno samo dekle, ki mu ne gre iz misli in ki je njen poljub, njen pogled ves čas v njem, ampak v vsaki hiši tostran in onstran tračnic prebiva nešteto Rezi. In matere vseh teh Rezik v vseh hišah so kakor njegova mati, za katero bi on moral biti *Milko in* ne Emilio.

Tedaj so mladi ljudje vstopili na postaji in napolnili kupé. A dekleta in fantje, ki so bili resnične Rezike s smehom in Srečki s smehom, ko so odpravili vrata kupeja, so takoj postali ta Emilio, ta Felice, ko so opazili njegovo temno postavo na sedežu. Opazoval jih je, kako so se najprej kakor zdrznili, nato počasi *začeli postajati* zmeraj bolj odločno ta Felice, ta Emilio, ta Teresa, ta Albino. In to zaradi postave neznanca v kupeju. A on je vendar Milko, Milko! Zanje pa je bil tisti hip Emilio policaj, Emilio fašist, Emilio njihov rabelj zaradi slovenskih besed, ki so jih pravkar pustili pred vrati kupeja, se jih otresli kakor tihotapec prepovedanega blaga.

On pa bi bil najrajši vzkliknil: »Ne bojte se, saj sem Milko!« A še bolj bi bili nezaupljivi, ker ne zna govoriti kakor oni. Da, ker on ni pustil slovenskih besed na hodniku pred kupejem; kje jih je pustil? Kdaj jih je zapustil? Pred desetimi leti? pred petnajstimi leti? Zato se je samo

zravnal na sedežu in čakal, da se Srečko vrne. Da, zakaj se ne vrne?

Zanj sem torej še na pol fašist, je pomislil. Ne fašist s črno srajco, a vendar izmaličen človek, karikatura človeka. Ta spačenost je še fašizem v njem, njihova vzgoja v njem. Kajti on, Milko, je bil hud, da je bil Srečko z Jožico in Rezi domač v govorici, ki je prepovedana; je bil on, Milko, užaljen, ker te govorice ni razumel, ker je bil tujec ob njih.

A vendar ne, ni Srečku tujec. Ob Belopeškem jezeru je bil prizadet in poparjen kakor on.

In zgodilo se je prej, preden se je zgodilo z Rezi na Ukvanski planini. Ob jezeru je bila restavracija prazna, tudi lesena lopa je bila prazna, njen pod pa brez miz in brez plesalcev. Mize so bile vse ob steni in na eni je grgal gramofon, cvilil in praskal, kakor da pleše noht po plošči. In v zapuščenem dopoldnevu je plesal miličnik z dekletom. Miličnik v črni srajci. Oguljen in pomečkan volčjak, ki se je vzel na zadnje tace. In tiste sive preperele hlače. Tisti pomendrani jopič! Volčjak, ki so mu rekli, naj stoji, in mu dali svež kos mesa pred zobe. Rdeč, zdrav, komaj odrezan kos mesa. In tudi jo je z roko držal kakor z zobmi; ne okoli pasu, na njeni zadnjici je imel nohte. In prileten je, poti se zaradi let in zaradi nepričakovanega plena, ki mu ni kos, ker je plen večji od

njega, živ, poln krvi. Zato ker se poti, vrže planinski klobuk na mizo in tedaj pokaže sprijete dlake na pleši. Tudi v naglici sleče suknjič in ga zaluča na stolico, da pleše v potni srajci, ki se je prilepila k rebrom. Takó tišči dekle svoje prsi na vlažno črno srajco in se smeje, da se mož še bolj poti zaradi njenega smeha in se reži z rumenimi zobmi. Tedaj utihne bolno bevskanje v gramofonu in njegova usta se zaprejo pred žoltimi konjskimi zobmi. Se zapré tudi sončen dopoldan pod Mangrtom v tišini, ki leže na jezero, belo sonce se zôži v en sam žarek, bele skale v eno samo črto, v dolg kazalec vse do njega, črnega pajka na koroških tleh.

In pajek se je zbal tišine ter stekel h gramofonu in mrzlično navijal ročico in spet hitel k plenu, da so bili njegovi krepeljni lahko spet na njeni zadnjici.

»Glej ga,« je rekel.

»Pojdiva,« je rekel Srečko.

A sta se samo prestopila, ko da se ne moreta premakniti z mesta. In ni bil hud na reveža, ki bi bil stradal na sicilskih fevdih, da mu niso dali črne srajce in ga poslali stražit mejo na Alpah, zato da bo jedel trikrat na dan. Ne, ne, stisnil je bil pesti in zobe zaradi dekleta s kitami, ki se je smejala. In čakala je s smehom, da se bo dedec vrnil od gramofona. Da, vreči v jezero tisti kašljavi instrument! zagnati v vodo kotlasti klobuk, sivi jopič! Vse!

A ko sta prenehala s plesom, sta odšla k čolnom. Deklé je odpelo verigo, da je živo zarožljala, potem je on veslal.

O, veslal!

O, veslal! Kakor da poriva voziček, naložen s pomarančami!

»Pojdiva!« je spet rekel Srečko.

»Da,« je zamrmral.

Molče sta šla po bregu, na jezeru pa se je tiho premikal čoln. Zdaj je veslalo dekle in črna srajca je čepela na krmi. Šel je ob Srečku in bil z mislijo ob njiju, zazdelo se mu je, da miličnika ni več v čolnu, in da je on namesto njega z dekletom. Sedi na krmi in molči. Ves čas molči in je niti ne pogleda in ona ne prenese te kazni, ko on nima pogleda zanjo, ampak samo za Mangrt, za Belo peč, za zeleno jezersko dno, za ploščate kamne, ki ležijo na dnu kakor široka siva peresa. In ona ne vzdrži odsotnosti tega pogleda, ko on hoté noče biti z njo in na mah ji je, ko da jo je tudi Mangrt zapustil, ko da jo je tudi jezero zapustilo. Da, on je bil že *Milko*, ko je takó mislil na dekle in stopal ob Srečku in so čolnom ob bregu rožljale verige. On je bil že *Milko*.

Tudi si je predstavljal (o naiven idealist!), da bi bile njene oči solzne. Solzne, kakor da jih je orosil pljusk izpod vesla, a solzne zaradi izdajalskega plesa s črnosrajčnikom, zaradi piskanja in kašljanja jetične škatlice, ki jo je fašist tekal navijati, da bi mu podaljšala slast zdrave-

ga mesa ob potni srajci, ob pomečkanih hlačah, ob vročičnem razburjenju. In si je predstavljal sebe na krmi, kakó jo gleda in se nasmehne; se dela, ko da ni opazil solz, ko da res misli, da je veslo orosilo njeno lice. Da, nasmehnil bi se ji in ona bi čutila, da sta Mangrt in jezero spet dobra z njo, tudi ona bi se nasmehnila in pridržala v novem začudenju vesli. Tako bi nato strčali vodoravno iz čolna in čoln bi bil tedaj ptica z razprtimi perutmi na zeleni vodi.

V mraku so še viseli drobcí svetlobe, a prižgal je luč. Idealist! In zmeraj se upré, ko ga Srečko obsodi, da je idealist, se upré in hkrati čuti, da mu Srečko ne more do živega, da ostaja nekje izven njega. A zdaj se je nagonsko, samogibno sam obsodil. Sanjati, da bo s pogledi in z molkom spreobrnil dekle, ki pleše s fašistom! In ali ni idealizem, da tu v mestu iščeš samoto pomola v noči in razmišljaš o bistvu življenja, o materiji in duhu, pa se ne domisliš dialektike obmorskega mesta in dežele, ki se začjenja v Barkovljah in je še zmeraj ista pri Reziki in onkraj Zilje? Iščeš zakone o vzročnosti med idejo in snovjo, pa se ne zavedaš Milka v sebi? Ne čutiš, da stvari ne potrebujejo tvoje drobne misli, zato da bi začenjale biti, ampak da so, tudi če ti ne prineseš svoje ideje vanje; da Rezi je, da tvoji strici, tvoje tete so, ti bliže, Rezi bolj daleč, a so, so vsa leta — ti pa se ne domisliš, da mora-

jo tudi pravilno biti v tebi, *ti* biti pravilno sredi njih, z njimi! Sprehajaš se po pomolu in vrtaš v svedraste globine neskončnosti, dokler ti ne začne drhteti bobenčki v ušesih, a ne vidiš, ne začneš videvati dvojnosti svojega mesta, dvojnosti Emilia in Milka v tem mestu?

»To ni pomembno, ne? to so postranske stvari?« je bil rekel Srečko.

Stal je pred mizo in zrl v žarnico; prižgal je bil luč in komaj zdaj se je zavedel, da jo je prižgal. Brezpomemben gib, samogiben kakor navijanje ure. Mrvica reda, ki mu je ušel. Takó nehoté nadaljuje vsakdanje gibe, medtem ko išče pravilno lego v času in prostoru.

Stopil je h knjižnici in se ustavil pred knjigami. Ali je v kateri izmed njih kdo, ki so mu rekli: ‚Ti nisi naš?‘ Ali pa ‚si naš‘, kakor je zanjo, koroško dekle Rezi, biti naš? Ali je taka zgodba v vseh teh knjigah? Ali je na eni sami od vseh teh strani zgodba takega človeka? Ne, ne more biti. Ni take knjige. Morebiti pa je taka knjiga kje. A kje? Pri Srečku? pri takšnih ljudeh, ki so kakor Srečko?

Knjižnica je bila v kotu, zraven okna, tik ob vratih v očetovo in mamino spalnico. Sédel je na parkete pred knjižnico in naslonil hrbet na vrata spalnice. Takó sedeti na tleh ob knjigah je prijateljska pripravljenost; spokojna vdanost in nikaka sila izbire. Sedeti in listati zdaj to knjigo, zdaj spet to; prebirati odstavke poglavij, se ustaviti samo pri podčrtanih odstavkih. Bacon. To so prede-

lali lani. ‚Novum organum‘, ta kratka poglavja, ki je vsako zase cela knjiga. Poglavje številka:

LIX

... ljudje seveda mislijo, da razum gospoduje nad besedo. A zgodi se tudi, da pokaže beseda vso svojo moč nad razumom ...

Zdaj se mu zdi, da imajo vsi ti odstavki nenavaden prizvok. Seve, da ne govori Bacon o njegovem vprašanju, a res je beseda sprožila vse dosedanje misli. Rezikine besede, Srečkove. Besede jezika, ki ga govori toliko ljudi okoli njega in ki se zdaj vsiljujejo njegovemu razumu. In Bacon dokazuje zgrešenost gledanja na naravo in na svet zaradi standardnega suhoparnega pomena, ki imajo za človeka od vzgoje priučene *besede*. A če se siloma nekemu otroku vrine v duševnost ne samo zgrešen pomen besed, ampak celó tuj in neprikladen jezik?

Prešel ga je globok, nejasen strah, a že je bral drug odstavek:

XLII

... vsakdo ima v sebi nekako individualno jamo ali luknjo, ki spreminja in ponareja naravno luč: to jamo je ustvarila . . . vzgoja, ki so ti jo dali, ali branje knjig ali vpliv pisateljev . . .

Vzgoja, knjige, profesorji. Ali se ni začelo s tem? Z željo, da si kakor drugi v šoli? Mati sicer ne govori takó kakor profesorji v šoli, a desetleten deček poslušá vendar profesorje, ne mater. Ona pere in šiva in kuha, in to

je vse: mali šolarček pa ne ve, kaj je, biti ,naš', kakor to misli Rezi in njegova mama, takó je rajši ,naš' za učitelja, za profesorja, ki pravi ,naše' italijansko slovstvo.

Zapr! je knjigo in jo spet vtaknil med druge. In zdaj je jasen in miren in hvaležen je Baconu, da je vzel v roke prav njegovo knjigo. Vse to je razumsko jasno. Vse to je takó in ne more biti drugače. A kljub vsemu je hladen in top. Dvajsetleten fant, osmošolec, ki sedi sam v sobi, na tleh ob knjižnici in vé, da so tuje besede, tuja vzgoja, tuji vplivi naredili iz njega fanta, ki je ,njihov'. Sedi in vé, da bi spet drugačne besede, druga vzgoja, drugačni vplivi naredili iz njega fanta, ki bi bil ,naš'. In je hladen in neopredeljen iz občutka revščine in sramu; storili so iz njega to, kar jim je ljubo, ne da bi se upiral, ne da bi slutil, kaj delajo z njim. Da bi bil vsaj slutil. Tako bi bil zdaj vsaj kriv. A samo igračka je bil, testo, ki so ga gnetli in mesili po mili volji.

Razum, pravi Bacon, ni nikaka mrzla svetloba, ampak luč, ki ji dajejo goriva volja in čustva! In v njem so ta nova čustva zdaj Rezi, Srečko, Ukvanska planina. Stegnil je roko in segel po novi knjigi; tako, samogibno, ne da bi izbiral, jo je začel listati. Lista, a ne vidi črk, samo bele strani se premikajo pred njegovimi očmi; kakor da vzhajajo in zahajajo in so belo valovanje, v katero se ne more ujeti njegovo čustvo. John Dos Passos? In potem? Mary French v New Yorku? In potem? Kaj naj zdaj po-

meni Mary French v New Yorku? Ona išče dela, ne išče *svojega imena*. Da, morda ni bila zmeraj Mary, morda je bila nekoč Marie, a ona ni s tem iskanjem v knjigi. Ona išče dela kakor na primer Rezi, ki bi prišla v Trst in bi iskala dela.

Zdaj se je ustavil s svojim listanjem. Vendar! Mórala bi biti knjiga, kjer bi se bralo o Rezi, ki služi v Trstu, o Srečku, pa o vseh, ki so kakor on na pol Milko, na pol Emilio; knjiga v tem njihovem jeziku, ki mu pravi Rezi ,naš'. A tudi če je res kje taka knjiga, je ne bi znal brati, je pomislil.

Presneti svet, je siknil skozi stisnjene zobe.

Položil je knjigo na kolena, prekrižal roke in zaprl oči. Sedi na parketih in je kakor berač, ki sedi na pločniku s hrptom na hišnem zidu. Berač brez doma, brez mize: vse smeri so mu enako veljavne, pojedel je za večerjo menažo iz sirotišnice in zdaj bo zadremal na pločniku. Vendar bi bil imeniten tak roman, ki bi bil ,naš'; skozi katerega bi vela sapa kakor zdaj sapa z morske strani. In tudi tista vmesna poglavja kakor so v Dos Passosu, ,Fotografsko oko' in ,Filmžurnal'. Tak Filmžurnal z njim in z Rezi, s Srečkom v tem njihovem prostoru, ki je ,naš' in hkrati tudi ni ,naš', kakor ni on, Milko, še popolnoma ,naš', ker je komaj na sredi poti od Emilia do Milka. Filmžurnal številka 2450, ker zdaj je leto 1934. Je 16. leto

po letu 1918, in ker ima vsako leto 365 dni, bi moral približno biti Filmžurnal

štev. 2450

Davi se je v Neaplju rodila princesa Maria Pia, njen horoskop je imeniten, ker je Rak (simbol oblasti) ravnokar vzhajal in je bila Luna v XI. hiši.

Rezi je vprašala Milka: »Si naš ali nisi naš!«

HAUPTMAN JE UGRABIL MALEGA LINDBERGOVEGA BABYJA

Zakaj nimajo vsi časniki na svetu velikih naslovov o ugrabitvi Milka? Vzeli so malega dečka materi in naredili iz njega Emilia, ki ni ,naš'. Ugrabili so tisoč in tisoč Milkov, ki niti ne vedo, ne slutijo, da so jih ugrabili.

UGRABILI SO MILKA, UGRABILI SO MILKA

Rezi se smeje, a Rezi je žalostna, ker Milko ni ,naš'. Rezi ga gleda, kakor je gledal on dekle, ki pleše v objemu črnosrajčnika. A ona je bolj žalostna kot on, ker on ni še pravilno ,naš', ko gleda dekle, ki pleše —

V Rimu so na seji ministrskega sveta odobrili načrt za nov trolleybus v Trstu. Trolleybus bo z Goldonijevega trga šel preko griča Sv. Vida do Martovega polja.

Kmalu bo dokončana cesta, ki bo peljala do Miramarskega gradu.

TRST

MORJE

MORJE

O, zavedati se nenadoma Milka v sebi, biti dvajsetleten in vendar mali Milko v Trstu, na morju, na obali med morjem in Trstom!

Sinoči je štiridesetletni Mario Tek, ki je brez stalnega bivališča, hotel prespati noč na kupu vrvi, ki ga je opazil na krmi ladje »Salvore«. Ladja je bila zasidrana za Ribjim trgom: mož je počakal, da se je čuvaj odstranil, potem se je odločil. Toda ko je bil sredi brvi, je štrbunknil v vodo! Rešili so ga carinarji s tem, da so mu vrgli vrv.

V Ladjedelnici Sv. Marka bodo splovili križarko »Muzio Attendolo«, ki je bil junaški vojskovodja v XIV. stoletju.

Vsi fašisti bodo prisostvovali v ČRNIH SRAJCAH splovitvi križarke »Muzio Attendolo«. Slavnost se bo vrsila »in stile prettamente fascista.«

Rezi pa je zdaj za pesterno pri družini direktorja velike banke in v nedeljo je šel tudi direktor na splovitev križarke »Muzio Attendolo« v črni srajci in z dekoracijami. Rezi pa mu je likala črno srajco, a pravi, da mu je ne bo več, gre rajši proč.

Tudi zato, ker ji je rekel direktor ‚ščaveta‘. In zdaj je prav, da ima Milka, ker on je zdaj ‚naš‘ in bo šel kmalu na univerzo v Bologni, ona pa mu pomaga, ko se iz knjige uči slovenske besede.

Tudi je rekla gospodinja Rezi, naj si odreže kite, zato da ne bo taka »ščaveta«, a Rezi bo rajši spet šla na Ukvansko planino, kakor da bi bila za deklo takim fašistom.

In tako dalje. Tako žurnal števil 2451, nato 2452, 2453 ... In vse nazaj, za vsa leta in dni, ki jih on ni doživel kot ‚naš‘.

Vstal je. Stopal je po sobi, a takó mu je bilo, ko da ga zanaša močan val; ni kakor nekdo, ki razumsko tehta, ampak nekdo, ki ga preplavlja nebroj podob in vtisov, luči in senc. In išče v vsem tem kakor človek, ki lista velik slovar, ki mu ga je odprla Rezi. Slovar z belimi listi, pa tudi rdečimi kakor sleč, pa spet modrimi kakor encijan, pa spet belimi in mehkiimi kakor planike, modrimi kakor morje, ki je spet na nov način morje na koncu ulice pod njegovim oknom. Vzgojili so ga, ga nekoč kakor mladiko cepili, a zdaj mora najti v novem slovarju pravih besed, ki bodo istočasno pravi pojmi, prave ideje. Zdaj mu je kakor na dlani odprto in jasno, zakaj je bil Srečko tako razburjen in jedek tisto noč v vlaku: tudi on se je nekoč moral odločiti, ali je Srečko ali Felice.

Vtaknil je Dos Passosovo knjigo med druge in stal pred knjižnico. Stoji in ima roke v hlačnih žepih; stoji brez misli, kakor da so ga misli utrudile. Stoji in ne vé, kaj bi. Na ulici mrmra večer, veter se igra s tenkimi zavesami ob oknu. Da, oditi in poiskati Rezi. Nič razmiš-

ljati, samo pozabiti se, postajati ob nji počasi, a globoko, „naš“. Vendar tudi želja, da bi bila ona zdaj, ta hip z ljudmi na cesti. Ona, ki ga čaka pred vežo in gresta na obrežje in on jo vodi. A s tem, da kaže nji pomole, jambore in rdeče in zelene luči, so pomoli in luči na nov način njegovi, na nov način razumljivi zanj.

Stoji in stojé počiva, gleda veliko knjigo na spodnji polici, a ne zaveda se, da jo gleda. Želi si, da bi bila ona s plavimi kitami za hišami nekje, da bi sédel na barkovljanski tramvaj in se odpeljal k nji. Šele ko v zvoniku grške pravoslavne cerkve zazvonijo udarci ure, se zavé, da stoji pred knjižnico. Takó samogibno prebere črke na hrbtu velike knjige. *Dom in svet*. Črke, ki ne pomenijo ničesar, ker so kakor črke na predmetu, ki so ga izdelali v inozemstvu. Kdo je prinesel to knjigo v njegovo knjižnico? *Dom in svet*. A ta naslov je že videl nekje. Še prej ko na ti očetovi knjigi, ki je v knjižnici že deset let, petnajst let.

Stoji in ima roke v žepih in je ravnodušen, hladen, kakor knjiga, ki je toliko let v njegovi knjižnici in ves čas molči in čaka. A kje je videl ta naslov? In hkrati ne vé, zakaj se je prav zdaj domislil Jožice in Rezi, ki se smejeta.

»Kaj boš z vsemi temi planikami, Srečko?«

Da, planike! Zdaj ve. Tudi takrat, ko je prvič videl ta naslov *Dom in svet*, so bile planike. Tudi je bila slika

avstrijskega vojaka na kosnu. Na kosnu so bile planike, kosen pa je bil tetin in vojak na sliki je bil njegov stric. In kipec svetega Antona je v stekleni kupoli na kosnu in star pirh in planike so zataknjene za stričevo sliko. Tudi pavovo pero je v modrikasti vazi. Tudi okroglo, vrtljivo ogledalo je na kosnu. In on je majhen in se ogleduje v ogledalu, ki so ga muhe pomazale. A prej je še takó majhen, da ne vidi, kaj je na kosnu; potem pa je večji in se oprijemlje z dlanmi starega kosna in vidi sebe dečka v ogledalu —

Premaknil se je in šel počasi k vratom, kakor da visi ogledalo v njem, na tankem lasu, ki se bo zdaj zdaj utrgal. Stopil je k stikalu in ugasil luč; nato se je vrnil in šel oprezno (da se ne bi las utrgal v njem in da ne bi ogledalo utonilo) do postelje. Nato je legel. Njegova postelja ima zglavje ob zidu, zato da ima smer ulice pod oknom. Ali je to otroška manija, da si postaviš ležišče takó, da je vzporedno z ulico, ki pelje k morju? Takó ima tudi on pravo smer v tihi strugi, ki vodi k obali. A zdaj je namesto ulice pod njim bela cesta, ki so jo davno nekoč zgradili Napoleonovi vojaki. Je potok skrit v leskovini onstran ceste. Kačji pastirji so nepremični z mavrico v prozornih perutih nad belimi kamni, nad suhimi kravjeki med kamni. In meta diši, ker se kuha v soncu med kamni ob potoku. In on lovi s sestro rake pod baldahinom

košate leskovine; potem jih neseta v kuhinjo in gledata, kako v loncu na štedilniku postajajo rdeči. Tudi je pred hišo stara tepka, je prah na tepki, na jablanah ob cesti, na rjavih umazankah v sadovnjaku ob cesti. Petelin pa na gnojišču svarí tetine cibe pred kraguljem in tudi on ima mavrico v repu.

A on? Sedemletni? Devetletni? Skril se je v senik nad kuhinjo in ima veliko knjigo na senu, na rjuhi, ki je še na senu, ker je spal s stricem na seniku in je teta dala njemu rjuho, da ga ne bi seno zbadalo. Veliko knjigo *Dom in svet* ima in jo lista in išče slike. Zaprl je vegasta vrata senika, pred vrati stojijo visoke lojtre; nihče ne vé, kam se je skrila.

»Milko, Milko,« ga kliče teta.

A on se ne oglasi. Nalašč se ne oglasi, da bi bila samo njegova skrivnost ob vezani knjigi; da bi ju dražil in slišal strica, kako nagaja teti. Ker stric se smeje v kuhinji, skozi reži, ki so v podu, pod tenko plastjo sena, ga sliši. Nagajivi stric! In njegov stric in njegova teta sta brat in sestra; niti nima on žene niti nima ona moža, ker nočeta razdreti soglasja, ki je med bratom in sestro v mali hišici ob vodi. On je duhovit iz navade, duhovit zanj, in ona je velika in močna in, tudi kakor iz navade, vsa dolga leta sprejemna postaja za njegovo duhovitost. Moške čevlje ima, teta, stričeve, in butare nosi in velike celtne stelje, kakor jih ni stric nikoli nesel.

»Milkooo!«

A zdaj je vendarle splezal dol po lojtrah, in zdaj je v mali kuhinji, ker ga čaka stric, da bi kosil z njim.

»O, naš študent!« pravi.

Potem še pravi: »Tiste bukve, bereš? Prav, prav, postal boš učen kakor tvoja teta!«

»Čenčura neumna,« reče teta, a se smehlja.

»Postal boš pameten kakor ona,« še reče stric.

»Jej,« pravi teta. »Jej, Milko.«

Na mizi pa so veliki krožniki, in je tudi velik škaaf s studenčnico in velika zajemalka plava na vodi v škaфу. Miza je v kotu ob vratih, v drugem kotu je star štedilnik; kakor železna žival je, s tankimi nožicami in dolgim vratom, ki sega do stropa. Med mizo in štedilnikom pa je klop in nad klopjo slepo okno s policami. Na policah je petrolejka, je paket trinciata, so žveplenke, so papirčki in zapisnik, je potolčena električna svetilka, ki ne gori, ker se iz nje cedi zvođenela baterija.

»Tudi o Duceju, se učite, a?« tedaj vpraša stric.

»Ne gobezdaj!« se jezi teta.

Njemu pa reče: »Jej! Ali ti ne gre polenta?«

»O, da,« reče on v zadregi in gleda strica.

»Mussolino?« pravi resno stric. »To je tisti kalabreški bandit, ne?«

»Molči!« mu reče teta.

Stric pa je sklonjen nad krožnikom in nabada kos polente; resen je, samo nosnice mu rahlo valovijo, ko da zadržuje smeh.

»Nehaj čenčuriti,« se jezi teta.

»Nemara je tudi Mussolino polento, a Milko?« pravi stric. »Nemara je polento z ocvirki!«

»Nič ga ne poslušaj, Milko,« reče teta.

Ampak smehlja se, v smehu ponosna na stričevo norčevanje. Vendar je resna, ko pravi stricu: »Otrok si vse zapomni, ne veš, kdaj lahko kaj zine!«

Stric pa resno pravi: »Teto bi lahko vzel za kuharico, Mussolino, polento bi jedel vsak dan in namesto opoldne bi kosil vsak dan ob treh.«

»Pa bi ti šel po steljo!«

A stric je ne poslušal.

»Milko,« reče.

»Kaj stric?«

»Pa bi ti skuhal prašičem!« pravi teta stricu.

»Milko, Mussolino je hudo močan, kaj?« vpraša stric.

»Čenčura!« se jezi teta.

On pa je v zadregi in poveša oči nad polento.

»On sedi v Rimu, ne?« pravi stric.

»Nič ga ne poslušaj,« reče teta.

»Viš, to pa ti je močen človek! V Rimu sedi za mizo in vendar povleče tu pri nas kravo iz hleva in prese iz hleva!«

In stric je pri tem resen; teta pa se zdaj smeje in tudi on, Milko, se smeje, ker se teta smeje, stric pa nič, samo nosnice mu trepetajo, ko da bi se hotel smehljati, pa se premaguje.

»Nič ga ne poslušaj!« reče teta. »Nič ga ne poslušaj, Milko.«

Milko, Milko, Milko. Ker on ima devet let, deset let, in je na počitnicah pri teti in stricu in je Milko. Torej tedaj še pravi Milko. Niso ga še ugrabili, še je pod jablanami deček kakor je Rezi deklica na Ukvanski planini. Je ‚njihov‘, tetin in stričev. Je ‚naš‘.

Torej že pred desetimi leti, že tedaj, ko je stric zarana odhajal in so opoldne imeli na mizi pohanega zajca. Prepričan je bil, da ima stric puško, a nikoli ni prišel do tega, da bi jo videl. Navsezgodaj je splezal stric s senika. Morda zato, ker je bilo prepovedano imeti orožje? Tudi so nekoč na križpotju ubili fašista, in bog vari, da bi kdo sumil, da ima stric lovsko puško. Saj miličnika niso ubili z lovsko puško. A vendar, če bi vedeli, da ima stric lovsko puško, bi mu slaba predla. Za norca pa jih je imel, miličnike, stric, to pa. Kakor brvincev je bilo miličnikov. Miličniki na kolesih, miličniki na motornih kolesih. Miličniki na cesti in miličniki pod kamnito škarpo; pa v avtomobilih. Tisti, ki se vozijo z bicikli, pa se ustavljajo pred hišo, ker ima teta kokoši. Vedež seveda laja in laja. Zato, ker imajo črne srajce, laja, je rekel stric. Vedež ne

more videti črne barve, je rekel stric, kakor ne more videti bik rdeče barve, je rekel.

Miličniki stojijo pred vrati, a Vedež se zaganja; pa mu vendar stric pravi, naj bodo tiho.

»*Galline, galline,*« rečejo miličniki.

»*Niente capire,*« reče stric in nič se ne smeje.

»*Galline!*«

In stric se ne smeje. Lahko bi se tudi smejal; po slovensko zna, po hrvaško in po nemško in po rusko, ker je bil na Ruskem. In po madžarsko zna in tudi po laško seveda, a vendar pravi: »*Niente capire.*«

Teta pa se v kuhinji smeje.

»*Galline,*« spet reče miličnik in kaže z roko na gnojišče, kjer so kokoši. Vedež pa se zakadi vanj, kadar stegne roko.

»Tiho, pokora,« reče teta Vedežu, ker zdaj je tudi teta na pragu.

»Pokora nič, pokora,« zagovarja stric Vedeža.

Miličniki so vsi zmedeni in gledajo Vedeža, potem spet kokoši.

»*Galline.*« ponavljajo. Tedaj je stric nenadoma vzradoščen.

»Aha!« vzklikne. »Kokodé, kokodé?«

»*Sì, sì, sì!*« vzkliknejo miličniki. »*Galline!*«

Galline = Kokoši

Niente capire = Nič razumeti

Milko se je na postelji premaknil, mali Milko rase v njem, rase in postaja dvajsetleten fant, je že dvajsetleten in vendar je še deček, ki nabira ciklamne pod smrekami in prestrašen zré v suho kožo, ki jo je pustila kača pod deblom, se veseli sklede češpelj, ki jih zvečer prinese stric, lešnikov v zobčastih žokcih, mogočnega oreha za hlevom.

Zato ker je Milko za teto.

Zato ker je Milko za strica.

A obenem (tudi to! tudi to!) je že takrat tudi Milko, ki mu ne smeš vsega zaupati. Takó vsaj misli teta. »Kaj čenčuriš,« pravi stricu, »otrok si vse zapomni, ne veš, kdaj lahko kaj zine!« In teta je imela prav. Seve, da je imela prav. Tu je zdaj tisti Milko. In niti se ne bi znal pomeniti s teto in s stricem; kakor se ni znal z Rezi.

Ko sta miličnika odšla, pa je stric rekel: »Galline, galline. In če bi pozabili tiste svoje ‚galline‘, a, Milko?«

»Molči!« se je zadrta teta.

»Samo en jezik znajo, če tistega pozabijo, bodo lajali kakor Vedež,« je rekel stric.

»Pokora nesrečna,« je resno rekla teta.

»Hov, hov, hov,« je stric oponašal Vedeža.

»Nikar ga ne poslušaj,« je rekla teta njemu.

In zgodilo se je bilo njemu kakor miličnikom, ki je o njih rekel stric: »Hov hov hov bodo lajali, če pozabijo svojo laško špraho!«

Na postelji je zleknjen, a niti srda niti mučnega dvoma ni v njem, samo mirno sprejemanje vtisov, ki prihajajo iz vseh smeri. Moral bi biti hud, pa je zdaj celó s stričevim humorjem v sebi ves samo skrbna pripravljenost. Tudi je kakor neka vzmet v njem, ki ga sili, da bi se vzdignil, nekam šel, nekaj storil; vendar tišči vzmet v sebi, čeprav mu je, ko da je pozvonilo pri vratih in je mama odprla in deklé Rezi pravi: »Ali stanuje tukaj Milko?« Da, zadrževati vzmet v sebi, zato da podaljša stričevo šegavost in tetino jezo, ko mu pravi čenčura čenčurasta. Biti Milko kakor takrat. Kakor takrat? Pa je tudi takrat že Emilio, ker hodi v italijansko šolo in teta svari strica, naj bo previden. A tudi pravi Milko je še. Majhen, ne še docela ugrabljen Milko v hišici z modrimi oknicami, z gorečkami na oknih. Milko v maminem domu s stricem, ki si zvija cigarete iz trinciata, in s teto, ki sedi na stopnicah, ki vodijo v kamro, in lupi krompir. S teto, ki spi oblečena v kamri in se je pokrila s starimi stričevimi jopiči; zjutraj zarana pa se cibe v hramu pod podom prepirajo in čufajo. Nekatere so nestrpne, ker je že dan in čas, da jim teta odpre hram; druge pa so bolj spoštljive in se jezijo na tiste, ki so sitne in dramijo teto, ki spi oblečena pod jopiči.

To je dolina z belo cesto, z zelenimi pašniki ob široki reki Timavi; in tu so zajezili reko in tam so jo zajezili in še više in še više. Povesod, kjer je jez naredil iz reke mo-

dro jezerce, so tudi korita in mlinska kolesa. Mlinska kolesa pa popravlja in nova teše njegov stric; tudi teše taka velika kolesa brat njegovega strica, ki ima hišico prav ob vodi. Zato ker je bil tak mlinski mojster njihov oče, mamin oče in njegov, Milkov, ded. In on je *Milko* z njimi, je tudi *Milko* za deda, za vse mline, ki brez njega ne bi imeli lopatastih koles v ozkih koritih s sinjo vodo.

Njegov ded. A to je moral biti zelo star mož, na katerega ni nikoli pomislil, nekak čuvaj, skrit v temi; tih modrijan, ki se spaja s šumom smrek in borovcev, s kloko-tanjem potoka, z zbranostjo in napeto silo reke med jablanami. In združuje gibčnost veveric, sankanje vodnih komarjev pod leskovino, ki senči vodo, pa divjo svobodo jazbeca, ki je okrvavil železno past in utekel. Podoba kakor misel na počivajočo zeleno ravnino, pa tudi na dihanje brezen, na globino vijoličastega lijaka sredi gorskih piramid. Podoba nevidnega gorskega modreca in velikana, ki vodi Rezi za roko, ko Rezi išče njega, Milka, ki so ga ugrabili, ko je bil še majhen deček.

Da, a tudi ded, ki je obenem tih čuvaj tu ob obali. Je star nono, a krepak mornar na krmi, v platnenem plašču, s platnenim klobukom, ki visi na ramena. In piš z dežjem se zaganja vanj in dež mu curlja na oči in na lica, on pa je z roko na krmilu nepremičen živ kip. Je širok in prostran kakor morje, ki je mlado, ko da so ga na novo po-

barvali, mu ravnokar prilili modre galice. In prihaja iz daljave zanj, Milka, ki leži na pesku ves sprejemljiv kakor pesek in sam tudi pesek, v katerega se počasi sesa slani morski sok. Mehek in sprejemljiv sipek ob velikem in mokrem, ob širokem in modrem dedu morju. Pa je ded spet tudi obenem v svetilnikovem očesu nad zalivom in v potujočem žarku, ki druží ribiče v čolnih s hišicami na bregu in ki se zasveti v steklu tržaških oken in obsvetlí nato dno poveznjenega čolna v škveru; stari žarek modrijan, ki veže v zakon morje in breg, jambora in jadra in ribe z brajdami na paštnih, z bekami na strmih stezah kraj paštnov; prod in borovce, pesek in ogrado na kraški gmajni.

Ker še enega deda je imel, očetovega očeta. Tam, kjer je bil ta njegov nono otrok, seveda ni jablan vsepovsod niti čespelj niti reke Timave in prostranih gozdov. Samo kamnje. Trte, da, in tudi dolinice tu in tam v ogradah, a največ kamnja in največ brinja. Tudi turščica seveda, a zmeraj žejna in zmeraj ožgana kakor preperel slamnik. Tudi trte zmeraj žejne. Potem pa pridejo na povrh še hudi časi, granate padajo, ki jih mečejo avstrijski topovi, in granate, ki so iz italijanskih topov. In avstrijske in italijanske granate podirajo kraške hišice, pomešajo trte in kamne, brinj s turščico in pelin z ajdo. Ljudje so brez doma in odhajajo. Njegov nono pa je odšel v mesto že prej, še v prejšnjem stoletju.

Ležal je in ulica je bila tiha. Iz malih oken, kjer zjutraj malčki kličejo mami: »Je papá« in so vsi nagi, prihaja rumena svetloba. Ležal je in bil je nepremičen, da ne bi misel pobezala v spomine; da bi se spomini prelivali svobodni in počasi izplakovali kakor na negativu potemnelo podobo Milka. Ker zdaj ne dvomi več o Emiliju in o Milku, zdaj samo išče zmeraj manjšega Milka. Kakor da išče jedro samega sebe. Milko je majhen deček ob stricu, ki ima miličnika pri kraju in pravi: »Kokodé? Kokodé? — so to galline?« A še manjšega se hoče. In je nemir v njegovem vrtanju, ker ga že sluti. Ali je bil še manjši ob tem dedu, ko se je peljal z njim na ženitovanje? Prav gotovo. In v korjeri sta bila in nono je kadil dolgo pipo. Potem sta bila na borjaču in nevesta je sipala konfete z ganka otrokom na borjač. Z nonom je potem pri mizi, ko vsi strežejo nona, ker je prišel iz Trsta! »Pršuta, nunc?« sprašuje nevesta. »Potice, nunc?« sprašuje. Nono pa ima osmoljene zlate brke in zlato verigo na prsih; a še prej sta z nonom v korjeri. Kakor obtolčen zaboj je, korjera, ki vozi iz Trsta v Komen, in vsa polna ženic je. Teh pa je zmeraj manj in manj; nato jih je samo nekaj in opazujejo njegovega nona. Morda zato, ker ima také slovesne brke? Korjera pa se ves čas trese in ropota in nono sedi v kotu in vleče pipo; resen je in mogočen. Njegov telovnik je napet na trebuhu, ker je telo tako

močno in težko; pas njegovih hlač pa je zdrknil s trebuha. Uboga škatla, komenska korjera, pa se upogiba na tisto stran, na kateri sedi, v kotu, nono.

Ženice ga plaho gledajo.

»Nunc,« tedaj reče ženica.

»Kaj je?« vpraša, ko je počasi povlekel dim iz pipe.

»Nunc,« plaho ponovi ženica.

Potem druga ženica reče: »Če bi sedli na sredo, nunc.«

Nonove oči so za hip nejevoljne; potem se nono nasmehe.

»Zaradi blatnika, nunc.«

»Blatnik tišči na kolo,« še vedro reče ženica, ko se je on nasmehnil.

Tedaj se nono premakne na sredo sedeža, da ne bi s svojo težo tiščal na blatnik. Ženice se smehljajo in tudi nono se smehlja pod ožganimi brki. Kraške ženice pa se hočejo oddolžiti nuncu za vljudnost in so dobre z njim, ki stoji ob okencu in je tržaški otrok, ki ga nono prvič pelje na Kras.

»In čigav si?« vprašujejo.

»Kako ti je ime?« vprašajo.

»Povej lepo,« pravi nono, ki je sredi sedeža, zato da ima stara korjera pravo ravnotežje.

»Milko!«

Milko, je šepnil tudi zdaj kakor kraškimi mamicam nekoč, na pol sramežljivo in boječe, na pol vznevoljeno kakor tedaj, ko je stal pri okencu in odgovarjal njim. Leži in je ponosen na svojega deda, nase, ki se pelje z njim čez kraško gmajno, a je tudi nestrpen v opazovanju gibov sebe otroka, v težkanju besed sebe otroka. Leži v temni sobi in počasi pusti, da se oddalji korjera z nonom in z ženicami, da se tudi on, otrok, po malem izgublja daleč v turščici, med belim kamnjem.

Nato je vstal. Ni prižgal luči. Stal je sredi sobe, si pritisnil dlani na oči, si počasi utiral oči in in lica, ko da hoče s temi samogibnimi gibi ublažiti, pravilno usmeriti vse podobe. Stal je sredi sobe in vedel, da ga mati lahko vsak hip pokliče k večerji; vendar čuti, da je zdaj v svoji sobi kljub vsemu še človek brez prave starosti, brez pravega imena, brez osrednje točke, zaradi katere si ta človek in ne drugi človek. In človek brez besede, pri vseh zdravih čutih gluhonem. Da, gluhi in nem. Gluhi ob Rezi in ob Srečku. Vsa leta gluhi za Milka s stricem, ki pravi kokodé fašistom, za Milka z nonom v korjeri. In nem z materjo. Z materjo? Če pride zdaj in ga pokliče k večerji, kako naj bo z njo? Še zmeraj gluhi? Še zmeraj nem? Kakó naj kar na mah, čudežno spregovori?

Tedaj je zakolovratil po sobi.

V stanovanju onstran ulice je mati kričala otroku: »*Starai fermo, sì o no?*« Besede, besede. Beseda je vse, pravi Bacon. Beseda je človek. Človeka naredijo iz besed in z besedami. In pred dvema tednoma bi se nasmehnil ob takem kričanju tržaške matere, zdaj pa jo zavida, zavida otroke, ki jih ne bo nikdar mučilo kočljivo vprašanje o besedi. Dvom človeka, ki se sredi govora zavé, da je *nem*, da njegove besede nimajo teže, nimajo soka. Ker italijanskemu otroku se ne bo nikdar pripetilo, da bo kot osmošolec po *naključju* ugotovil, da je tujec za svojo mater.

Obstal je pred vrati očetove in materine spalnice; potem je samogibno prijel za kljuko in vstopil.

Iz mraka v mrak. A v ti sobi je mrak bolj strnjen, bolj zaokrožen v opredeljen smisel. Je mrak brez dvoma. In to zaradi dveh omar; zaradi dveh poročnih postelj; zaradi umivalnika z dvema skledama. To je zaradi žene in moža, ki sta njegova mati in njegov oče. Zakaj je stopil v to njuno spalnico, ki je nima rad prav zato, ker je že vsa določen smisel, ker je v nji vse po dvoje, omari, postelji, skledi, posteljni omarici in luči na omaricah; ki mu ni všeč, ker je v nji vse ublaženo, vse pripravljeno, da potolaži trudnost dveh ljudi, njegove matere in njegovega očeta? In je prav tako že pripravljeno, nikoli novo, *Starai fermo, sì o no? = Boš miren ali ne?*

zmeraj isto delo, ki ju sprejme, ko stopita zjutraj skozi vrata, in ki ju zvečer, ponoči pripelje spet do vrat te sobe.

Zakaj je vstopil? Sédel je na očetovo posteljo. Z očetovega zglavja prihaja vonj po laseh in tobaku kakor od nonovih brk, ko mu je sedél na kolenih in ga je nono žgečkal z brki. Tudi vonj po tobaku, ki ga ima očetov robec, ko mu, otroku, utira nos in se jezi.

Uprl je komolec v kolena, brado na dlani. Kaj čaka? »Da, kaj čakam?« Da bo večer pojasnil poslednji dvom? Kakšen dvom? Ali ni že vse jasno, vse prozorno! Ali je treba še kaj?

Na obrežju je zatrobil parnik, potem je zatrobil še enkrat, bolj zateglo in žalostno, kakor zamolkel jok iz moškega grla. Da, tisti jok njegovega očeta. A bilo je pred tolikimi tolikimi leti, ko je bil še manjši Milko kakor s stricem in z dedom. »Ali nisi Milko za svojo mater?« je vprašal Srečko.

Legel je, hoté in preudarno legel v očetov vonj, ko v hlad, ki z gričev prihaja naravnost v zavese. Tržaški hlad, ki polzi zvečer rezek in slan, temen in zelenkast kakor alge; vendar tudi obenem kraški, po kraško rezek, ko da diha iz jame. Ležati na očetovem ležišču in se za to priložnost vdati ozračju spalnice. Samo za to priložnost sprejeti ustaljeni red, v slutnji, da je tam, kjer se ta

zakonski, družinski red pričanja, tudi pravi začetek ti-stega pravnega reda: biti ,naš'.

Leži in predmeti so v mraku vse ob njem; omari dve pokončni priči s hrbtno ob zidu; umivalnik med dvema oknomoma z dvema skledama na sivem marmorju. Dve skledi iz majolike in vrč iz majolike na sredi. Skledi in vrč tudi v štirikotnem ogledalu, ki se vzdiguje za njimi. Ali se je kdaj kdo umival v teh skledah? Vsa leta so tam in v vrču so mamine kite. Skledi stojita na sivem marmorju, a sta obenem tudi motni in nejasni skledi v ogledalu; predmeti v motni sivi vodi. In počasi, se zdi, se voda čisti, imajo predmeti bolj jasne obrise.

Na ulici je zaropotal avto, kakor zjutraj avto, ki pri-grmi z vrči, polnimi mleka pred mlekarno. Grmenje je bilo tudi takrat. In nekdo je počil s skledo ob marmor, da se je sesula. Tudi je bil umivalnik kakor zdaj med dvema oknomoma, tudi je bila postelja kakor zdaj tik postelje. Isti dve poročni postelji in on leži ob oknu kakor zdaj. Ob njem leži mama, potem je Mimica, ki sope. To je v hiši na bregu in ob hiši se začinja vrt vile Giulie. A vrt je zapuščen, ker nad mestom plavajo odmevi topov. Oni ležijo v vročici in oknice so priprte, samo skozi reže lesenih vek kukajo kratki žarki; eden pa je dolg in žolt na parketih in se prelamlja ob postelji. In v zidu je zmeraj grmenje, ko da se valijo železna kolesa v stanovanju nad

njimi, ko da topo drobijo stavbo in obenem kakor odmev zateglega bolnega mukanja.

Mama molči, morda je zaspala v vročici, Mimica sope in on tudi molči, da ne bi pretrgal maminega molka; morda pa tudi zato, ker žge tudi njega ogenj kakor mamu in Mimico. Tudi žarek, ki se je stisnil skozi režo v oknici, je ognjen. Očeta ni; oče hodi z vrečo pod pazduho po Vremski dolini in prosi moko za mamu, Mimico in zanj. A njim ni zdaj mar za moko, rajši bi videli, da jim kdo prinese vode. Da, žena je imela vodo v skledi iz majolike, a sunila je s skledo v marmor. Zakaj je imela vodo v skledi, saj ne bi pili iz sklede? Leto tisoč devet sto osemnajsto, in španska vročica jih napada, vre počasi v njih, puhti iz njih in vendar kakor da prihaja iz grmenja v zidovih, od lomastenja velikanskih železnih koles. Potem je noč in ni več žarka, ki kuka v sobo; noč zastré omari in umivalnik; noč zagrne tudi misli, ki blodijo v nji kakor zrakoplovi nad mestom. V vročici pa so še umivalnik, omari, postelji in bele rjuhe. In bela misel postane voda, ki teče iz pipe, iz fontane pred hišo. V kotu pa je belo telesce štiriletne Mimice, ki se ne igra več pred hišo ob fontani, ker tudi ona leži in sope. Potem se vse misli spet zlijejo v široko belo morje, belo kakor rjuhe in vendar mokro in prav do postelje valóvi in on si oslini ustnice, da bi lahko srknil belo vodo. Nato spet, kakor da se je zvrnilo težko kolo. Grom, ko da se je

zaletel zrakoplov v okno. Tedaj se on predrami in je v temi s suhimi ustnicami in s suhim grlom. Tedaj tipa ob sebi, da bi se dotipal do mame ob sebi, pa so tam samo hrapave rjuhe. Vse dni takó hrapave zaradi vročice, takó čudno hrapave. Mame ni. Kje je? Ali je izginila v grmenju, v odmevu topov?

»Mama!«

A sam je na široki postelji, išče z rokami, a tudi očetova postelja je prazna. Na posteljici v kotu težko diha Mimica in on steguje roke v prazno in kliče natihoma mamó. A niti ob Mimici je ni. Potem se spet kobaca na svoje mesto. Koliko let ima? Štiri? Pet? Velik strah pa rosí kakor siva megla v njegovo vročico in on se ves droben ne more braniti. »Mama!« spet zakliče. Zdaj spet steguje roke v prazno, ker na tleh ob postelji leži bela senca. Kakor blazina, ki bi padla z zglavja. In njegova roka se počasi približuje belemu omotu na tleh, omot pa je vlažen in hladen, ker to je srajca njegove mame, mokra od potu, ker to je ona, ki čepi na preprogi.

»Mama!« jo kliče in jo trese za rame. »Mama, vstani!«

Potem je ob nji, čepi ob nji, ki čepi v nezavesti, in mu gre na jok in jo trese.

»Mama, vstani, mama,« pravi.

»Vode,« šepne mama.

»Oh, mama,« jeclja v velikem strahu, ker je majhen, a mama je pretežka, da bi jo vzdignil.

»Vode za Mimico,« šepne mama; kakor v snu šepeče in nič ne vé, da je on pri nji. »Milko,« reče, a ne vé, da je on, Milko, ob nji.

Pa ni nikogar, ki bi prišel in dal vode Mimici; nikogar, ki bi vzdignil mamo. In noč je dolga. Noči ni ne konca ne kraja, takó da nič ne vé, kdaj je bila mama na tleh in kdaj je spet začela biti ob njem na postelji. Tudi ne vé, kdaj se je začel v temi njen jok, vendar ga je bolj strah njenega joka kakor bobnenja v zidovju. Mamin jok kakor da joče vrt, kakor da joče morje in on je sam, ki ga posluša. Niti ga ne posluša Mimica, ki v kotu zmeraj molči in sope, ko da nepretrgoma spi in se ne more domisliti, da bi z njim tolažila mamo.

»Milko,« tedaj reče mama.

Jutro je že, ko mama reče: »Milko!«

Da, *Milko!*

Milko, Milko.

»Milko, Mimice ni več,« reče.

Jutro je; kdo je odrinil oknice? Zdaj je mamin jok z vodenim soncem, ki je spet pobelilo rjuhe; vodeno in mrzlo sonce, ko da ne prihaja skozi okno, ampak iz hladnega ogledala nad umivalnikom.

»Milko.«

»Ne joči, mama.«

»Mimica je angelček,« rcče mama in se joče.

»Ne joči,« ji pravi, »saj imaš mene, mama.«

In je mali Milko, a vendar je že skoraj velik, ker jo tolaži.

»Ne joči,« ji pravi in tudi ji z dlanjo zaslanja oči, ker mama ves čas gleda voščeno Mimico v kotu.

Zaslanja ji oči z dlanjo in pravi: »Ne glej, mama, ne glej!«

Potem je ves čas mrzla svetloba na rjuhah, sta vrč in skleda na marmorju in ene sklede ni, ker so jo razbili. Potem se v pogrebno svetlobo odprejo vrata in na vratih stoji oče z vrečo na rami. Nato stoji oče sredi sobe in vreča z moko mu zdrkne z ramena na tla. »Mimica!« je kriknila mama. Oče pa je nem v smrtni svetlobi pred maminim jokom; samo oči so se premaknile in so zdaj na Mimici, ki je bel vosek. Tedaj se v očetovem grlu utrga in zavozla.

»Mimica,« zastoka v njegovem grlu.

Tedaj so se odprla vrata in v sobo je stopila njegova mati. Kakor da jo je z mislijo poklical in mora prav ta hip s tem, da je živa v ti sobi, dokazati, da je tudi on živ Milko, bolan kakor nekoč na ti postelji, a živ. In tudi že ne več takó hudó bolan. Ker z njo bo zdaj govoril Milko, ki se samo začasno poslužuje jezika tistih, ki so ga ugrabili.

Zaprta je vrata za sabo; nato je položila nekaj na vznožje postelje. Ni prižgala luči, šla je k oknu in zaprta oknicé, nato k drugemu oknu in spet združila oknice.

»Mama,« je rekel.

»Oh!« je vzkliknila.

»Kdo je razbil tisto skledo, mama?«

»Takó sem se ustrašila!« je rekla.

Potem je bila spet ob vratih, Vedel je, da išče stikalo po rahlem šumu dlani, ki je tipala po zidu. Nato je prižgala luč.

»Zaprla sem oknice zaradi komarjev,« je rekla. »Da se oče ne bo jezil.«

Seveda, komarji, ki pikajo očeta. In je prav, da so komarji, da je resničen vsakdanji večer; da ni več môre in vročice in smrti. Mama z zlikanim perilom, ki ga je položila na posteljo in ga bo zdaj spravljala v omaro.

»Bila sem prepričana, da si odšel,« je rekla.

Nato je še rekla: »Slekel bi se in legel, če si truden.«

»Kdo je razbil tisto skledo, mama?«

»Skledo?«

A nič ni čakal, da bi mu odgovorila. Ali mu je res mar za skledo? Zlepili so razbite kose s sintetikom, ker sta skledi in vrč mamino poročno darilo; morda tudi zaradi tega, ker je skleda spomin na vojne dni in na Mimi-co. In vsa leta sta skledi iz majolike in vrč iz majolike na sivem marmorju pred ogledalom. Vse dni skleda, ki nihče ne pomisli o nji, kdaj in kdo jo je nekoč razbil.

»Čuj,« je nato nenadoma rekel. »Zakaj ne govoriš z mano kakor . . . recimo . . . kakor z mlekarico?«

In ves neroden je bil v vprašanju. In vedel je, da je neroden, ker mama bo takoj materinsko vznemirjena.

»Kako govorim z njo?«

V zadregi je nesla perilo v omaro, ko da se je nalašč obrnila k omari s perilom v roki.

»Zakaj ne govoriš z mano kakor stric in teta, kakor nono?« je rekel.

»Milko!« je vzkliknila.

»Kakor tedaj, ko smo ležali in je Mimica —«

Zdaj je bil strah v njenem pogledu. Kakor ob veliki nesreči, ki bi jo slutila nad njim; kakor pred velikim grehom ali pred očitkom nezaslišanega greha. A ni umaknila pogleda, stala je ob vznožju in uprla dlani ob rob rjave postelje. Trudna je, vendar je pred njim tožitelj, ne obsojenec.

»Prihajal si iz šole in deklamiral pesmi, ki jih nisem razumela,« je rekla. »Pravil si, kakó je Romolo sezidal Rim, kakó —«

»Da, da,« jo je ustavil. Ker ni bil niti odtенок očitanja v njegovem glasu, ko ji je rekel: »Zakaj ne govoriš z mano kakor z mlekarico.« Samo trpka ugotovitev je bila; samo želja, da bi žalostno ugotovitev spremenil z novim začetkom.

Mama pa je rekla: »Tudi sva govorila s tabo, oče in jaz, po naše. A potem sva govorila samo midva med sabo po naše. Ti nisi hotel več.«

»Nisem hotel?«

»Nisi rekel, da nočeš,« je zamrmrala, ko da ji je predvsem pri srcu to, da opraviči njega. »Nisi rekel, da nočeš. Odgovarjal si samo po italijansko. Saj je razumljivo, imel si sošolce, imel si knjige, kino, sestanke, telovadbo, stranko in uniformo, midva pa sva bila sama.«

»Tebi ni bilo prav seveda.«

»Seve, da mi ni bilo.«

Potem je še rekla: »A kakó naj se oče upré? Kako naj sé jaz uprem?«

»Zakaj pa ne? Vsi se najbrž niso vdali, ne?«

»Milko!« je vzkliknila. In zdaj je bil v njenem glasu očitek in presenečenje. Tudi je umaknila roke od postelje, vzela perilo s postelje in ga nesla v omaro. Potem pa se je nenadoma obrnila. »Pozabil si,« je rekla. »Pozabil si, kakó si bil ves svojeglaven in vseveden. Pozabil si, kakó si pel Giovinezze!«

Potem pa je bila na mah vsa v skrbeh, vsa prestrašena.

»Kaj se je zgodilo?« je vprašala. »Ali je kdo kaj rekel? Kaj je bilo?«

»Nič, nič,« je rekel in se nasmehnil.

In naprej je mirno ležal. Zdaj je bil miren zato, da jo bo s tem prepričal, da se ni nič zgodilo: nič tega, česar se ona boji. Nič s kvesturo. Nič s črnimi srajcami. Pa tudi ji je rekel: nič nič, zato ker noče njene materinske nežnosti, drhtenja v njenem glasu. Tudi zato ne, ker je prav

strah pred policijo, pred miličniki izvir vsega gorja; ker prav strah maliči ljudi, da se potuhnejo in so izkaženi.

»Kako je bilo, ko so prišli?« je vprašal.

A mati je zdaj urejala perilo v omari. Molčala je, ker je bila negotova pred njegovo skrivnostjo; in pričakuje kakor vsa leta krotka in tiha, da bi njegova zaupljivost našla pot do nje. A obenem je tudi pomirjena zaradi njegove radovednosti, ker on beza v preteklost. In če je z mislijo v preteklosti, najbrž ni nikakšne bližnje nevarnosti nad njim.

»No, prišli so,« je rekla in ga vprašujoče pogledala.

»In vi?«

»Mi?«

»Da, vi.« Nato je s spremenjenim glasom rekel: »No, mi, Slovenci.«

Spet je bila ob vznožju postelje.

»Mi smo se veselili konca vojske,« je rekla.

»Torej ste bili veseli!«

»Vsi smo verjeli Wilsonovim točkam.«

»In potem?«

»Potem kaj? Da je na vseh koncih mesta gorelo vse, kar je bilo našega? Da so palili hiše, ko da smo gobavci? To?«

»To?« je še vprašala.

Skoraj razsrjena je bila, nenavadna, a vendar nič silna, nič klena v svojem srdu; kakor zamotana v onemo-

gel in zanjo neprikladen srd. In taka, zgovorna in jezna, se mu še bolj smili kakor prej, zmeraj krotka in pohlevna.

»In zdaj?« je vprašal. »In zdaj?«

»Zdaj?«

Zaklepala je omaro.

»Zdaj?« je rekla in rožljala s ključi.

»Da, zdaj je vse takó preprosto, določeno —«

»Kako določeno?«

»Nihče se ne brani? Nihče se ne upré.«

Spet je stala ob vznožju.

»Kako: nihče se ne brani, nihče upré?«

In je bila vsa stroga v glasu; zdaj ne več onemoglo huda, temveč zamolklo prizadeta, presunljivo preklana v prsih in v grlu, kakor oče, ki je stal nekoč pred voščeno Mimico, prav takó sredi sobe kakor ona zdaj pred njim.

»In tiste, ki so jih ubili v Bazovici?« je zamolklo rekla.

In tudi ni bil zanj samo očitek, in tudi ni bila samo sodba, to njeno vprašanje, ampak nenadna, pretresljiva samota, ki so jo ustvarile njene besede. In on je bil v ti praznini na mah neodgovoren, izgubljen, skoraj potepuh na križišču, skoraj vlačuga brez staršev, brez dedov. In sram, ki ga je obšel, ni bil kakor ob Rezi. Bilo je podobno plimi, ki rase iz nedogledne daljave in je stena temne vode, ki ga bo pritisnila ob breg.

Vzdignil se je. Kakor v obrambo, a tudi kakor da ga je vzdignila tista povodenj sramu. In šel je za materjo iz sobe, Milko, ki se začinja vzdigovati iz sramu, kakor nekdo, ki je bil mrtvouden in poskuša hoditi.

Mama je ugasila luč, nato je zaprla vrata. Takó sta bila v predsobi.

»Oh!« je tedaj vzkliknila.

»Kako?«

»Luč gori na hodniku,« je rekla.

»Torej se organizirajo?« je vprašal iz svoje misli.

»Kakó naj vem?«

Vzdihnila je; prej je rahlo vzdignila ramena, nato vzdihnila, ko jih je spet spustila, da so bila spet vdana in pohlevna ramena.

»Luč sem pustila goreti na hodniku,« je spet rekla, z očitkom v glasu.

Luč! Kakor da je zdaj predvsem pomembna luč! Zdaj sta bila na hodniku in on je samogibno pogledal žarnico. Tako je videl sliko na zidu. Vsa leta je bila tam in hodil je mimo nje, kakor hodi človek po predsobi mimo obešalnika. Toda o obešalniku človek vé, da je koristen, da je celó potreben. A Mussolini na steni domačega hodnika?

Stegnil je roko in ga snel z zida.

»Kaj delaš?« je v zadregi vprašala.

»Tu ni niti gostilna, niti javni urad!« je rekel.

»Očeta bi prej vprašal,« je plaho zamrmrala.

A njegovi gibi so bili zdaj določeni. Kakor začetek zdravljenja, kakor prva odkupnina, da se lahko začne reševati iz sramu.

»Nikoli ne veš, kdaj ti lahko prav pride takale slika na zidu,« je rekla.

Da, to je tisto. Ta njen strah. Ta njena previdnost. Previdnost in strah, ki spreminjata ljudi v mesečnike.

Snel je lepenko iz okvira; nato je podobo upognil na kolenu; nato jo je tako, že na dvoje upognjeno, še enkrat upognil.

»Milko!« je skoraj zastokala mama.

A on je bil zdaj že v kuhinji.

Mati je ugasila luč na hodniku, pobrala prazen okvir.

»Očeta bi prej vprašal,« je rekla.

On pa je odprl vratca štedilnika in potisnil sliko v štedilnik. Mati ga je topo opazovala, nato se je zavedela, da ima prazen okvir v roki, in ga položila na tla in bila vsa zmedena, kakor sredi ozračja, v katerem se je zgodil nezaslišan zločin.

Tudi zanj je bilo ozračje nenavadno; ne nasičeno z drznostjo in strašno kakor zanjo, temveč vetrovno, in nerazločno kakor novi Milko v njem. Ozračje, ki se sproti ustvarja z doslednostjo naravnih preprostih gibov. Kakor gibi ujetnika, ki je preskočil zid, ubežal stražam in je

svoboden pred svobodnim morjem in ima slan veter v nosnicah, v rokavih in hlačnikih. In zdaj mora nekoga videti, nekoga izpraševati. Takó ubegli jetnik sprašuje za cesto, za stezo in smer.

»Tako se vrnem,« je rekel in šel iz kuhinje.

Ona pa je šla za njim po hodniku.

»Nikamor ne hodi, koj bo večerja na mizi,« je rekla.

Skoraj tekla je za njim.

»Grem in se tako vrnem,« je preprosto rekel, da bi jo zvok njegovega glasu pomiril. Potem se je ustavil sredi predsobe.

»Z mano pa govori kakor . . .« je rekel. »No, kakor z mlekarico, recimo.«

»Ne pridi prepozno,« je rekla in imela skromno radost v zenicah, ker jo je zaslanjal nerazločen dvom iz podzavestne bojazni, tega strupa v mozgu vseh zaslužjenih ljudi. A on se ji je smehljaj. Plaha in pohlevna ženica je njegova mati, kakor nebogljen otrok pred njim, ki ga zanaša mogočno, nesluteno valovanje. Mogočno in nabreklo kakor morje, pa tudi nenadoma nagajivo in igrivo kakor Rezikin ples.

Stal je v reži priprtih vrat, mama je držala roko na kljuki.

»*Allora* — na svidenje,« je rekel in se nasmehnil.

Zdaj se je tudi ona smehljala. Kakor učiteljica šolarčku. Rekla je: »Ne *allora*, ampak: torej!«

»Torej na svidenje!« je smeje rekel in zaprl vrata pred njenim obrazom, ki je mlad v nasmehu kakor nekoč, ko je bil on še deček Milko. In tudi stekel je po stopnicah kakor deček, in skoraj bi sédel na ograjo in se podrsal po ročaju kakor deček, ki je bil Milko nekoč, ki je Milko spet in je bolj Milko v tem hipu kakor ta, ki ni nikdar izgubil Milka v sebi.

www.omnibus.se/beseda

ISBN 91-7301-057-X